
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

GoogleTM books

<https://books.google.com>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

BLOEMLEZING

UIT

MIDDELNEDERLANDSCHE DICTERS,

BIJEEVERZAMELD

DOOR

DR. E. VERWIJS,

*Leeraar in de Nieuwe Talen en Geschiedenis aan het
Gymnasium te Franeker.*

TWEEDE DEEL.

GEESTELIJKE EN BURGERLIJKE POËZIE.

ZUTPHEN,
WILLEM THIEME.

—
1859.

I N H O U D.

	blz.
GEESTELIJKE POËZIE.	1
Legenden.	”
REIS VAN SINTE BRANDAEN.	”
DE BREIDELDIEF, vs. 725—1114.	”
THEOPHILUS.	12
THEOPHILUS VERZOEKING EN VERBOND MET DEN DUIVEL, vs. 347—750.	”
VAN DEN LEVENE ONS HEREN.	23
DE HEL, vs. 3931—4160.	”
BURGERLIJKE POËZIE.	29
Jacob van Maerlant.	”
DER NATUREN BLOEME.	”
DE HOND, B. II. vs. 628—775.	”
HET PAARD, B. II. vs. 1568—1683.	33
GENEESMIDDELEN VOOR VOGELS, B. III. vs. 1493—1732.	36
DE BL.	42
LEVEN VAN SINT FRANCISCUS.	48
SINTE FRANCISCUS BOETEDOENING, vs. 2185—2520.	”
SPIEGEL HISTORIAEL.	57
DER VRIESEN PRIVILEGIE, III. P. VIII B. c. 93.	”
ROELANTS DOOD, IV. P. I B. c. 25—27.	63
TSCULDEN JEGENS DIE BORDERERS, IV. P. I B. c. 29.	68
HEIMELIJKHEID DER HEIMELIJKHEDEN.	70
LEEFREGELEN VOOR DE VIER JAARGETIJDEN, vs. 1053—1196	”
KEUS VAN RAADSLIEDEN, vs. 1680—1914.	74
RIJMBIJBEL.	80
DE SCHEPPING, vs. 1—452.	81
DER KERKEN CLAGHE.	93
VAN DEN LANDE VAN OVER-SEE.	100

	blz.
MAERLANTS SCHOOL	107
Kronijkschrijvers	„
DE GRIMBERGSCH E OORLOG.	„
DE BESTORMING VAN NETTELAERE, I. vs. 3041—3832.	„
Jan van Heelu	128
DE SLAG VAN WOERONG.	„
DE GEVANGENNEMING VAN ZIVAERT, B. II. vs. 5917—6232.	129
Melis Stoke	137
RIJMKRONIJK.	„
DE MOORD VAN FLORIS V, B. IV. vs. 1323—1525, B. V. vs. 1—179.	„
De pastoor van Velthem	147
SPIEGEL HISTORIAEL.	„
HUWELIJSFEESTEN VAN EDUARD I. VAN ENGELAND, B. II. c. 15—20.	148
LEERDICTERS	163
Jan van Boendale	„
JANS TEESTEYE.	„
DE VROUWEN, vs. 2631—2928.	164
DE PRIESTERSCHAP, vs. 3139—3502.	172
LEKENSPIEGEL.	181
DES SCHRIJVERS PLICHTEN, B. III. c. 15.	„
Jan de Weert	190
NIEUWE DOCTRINALE.	„
DE GIERIGHEID, vs. 290—732.	191
MELLIBEUS.	203
LESSEN VOOR STUDIE, c. 11—12.	„

GEESTELIJKE POËZIE.

Legenden.

REIS VAN SINTE BRANDAEN.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. I. 400—414.

Jhr. PH. BLOMMAERT, Oudvlaemsche Gedichten, I. en II D.

Dit gedicht, eene rechte „monniks-Odysee”, waaraan eene zeer oude latijnsche legende, hoewel merkelyk vervormd en gewijzigd, ten grond ligt, kan als een verward mengelmoes van oudheidensch bijgeloof, eene herinnering aan de vroegere godenleer en een ziekelijk kloostermysticisme beschouwd worden. De persoon van Brandaen is historisch: hij leefde in het laatst der zesde eeuw als abt van een klooster in Ierland, en heeft waarschijnlijk eene reis gedaan, waarvan hij de beschrijving heeft gegeven in een boek *De Fortunatis insulis*, dat hem wordt toegeschreven. De nml. vertaling is zoowel naar den inhoud en geest als naar den vorm te oordeelen, zeer oud, ja misschien een der alleroudste voortbrengselen onzer poëzie, en kan gerekend worden nog in de XIIe eeuw te zijn ontstaan. Welk het origineel is, waarnaar het is bewerkt, is onzeker; doch de onnaauwkeurige rijmen schijnen een middenhoogduitsch voorbeeld te verraden.

DE BREIDELDIEF.

vs. 725—1114.

In Ierland leefde een heilig man, Brandaen genoemd, wien bij zijne studiën een boek in handen kwam, waarin zoovele wonderen der schepping vermeld stonden, dat hij niet kunnende gelooven alles dat het bevatte, en in toorn ontstoken over den schrijver dier leugens, het boek verbrandde. Hierop verscheen hem een engel, die hem beveelt eene zeereis te ondernemen, om zich met eigen oogen van het wonderdadige in de schepping te overtuigen, en hem oplegt die wonderen te beschrijven. Brandaen gaat van een tal monniken vergezeld scheep en heeft op zijne reis de vreemdste ontmoetingen.

II.

1

- Doe voeren si in een eylant,
 Daer die Gods wygant
 Liet sinen kyel staen,
 Also wy vernomen haen.
- 5 Daer ghinghen si up te hant,
 Ende doe si quamen up dat sant,
 Waren si blyde ende vroe.
 Met sente Brandaen ghinghen si doe
 Neven een water te dale
- 10 Tote eene der scoenster zale,
 Die nye kerstin man sach,
 Als ic u mach doen ghewach.
 Die zale was buten guldijn;
 Dat die style souden sijn,
- 15 Dat was al karbonbel;
 Daer en was gheen so doncker,
 Hi en lichte alset sonnescijn.
 Voer die zale spranc een water fijn,
 Daer was so vele goets in,
- 20 Dat vulprysen mochte gheen zin;
 Balseme ende cyroop
 Dies was daer goeden coop.
 Olyve, honich ende zeem
 Dat vloyde daer over een;
- 25 In IIII aderen het vloot:
 Dat dochte hem wonder groot.
 Om dien selven borne scone
 Daer was meneghe wone;
 Daer stonden vele bome scone
- 30 Alomme als eene crone.
 Daer stonden menich cedrus,
 Ende menich platanus,
 Ende furijn ende wijngaerde,
 Ende bome van meneghen aerde.
- 35 Specien stonden daer so vele,
 Dat dar ic u segghen wele,
 Haddict ghescreven alte male,
 Dat daer stont voer die zale,
 Het soude eer lyden een jaer,
- 40 Eer ict ghescreve overwaer,

- In hoe menegher manieren
 Daer bome stonden ende crude diere
 Ende meneghe wonderlike dinc.
 Ay! hoe in twifele ghinc
- 45 Alle dier moonken moet.
 Dwesen dochte hem daer so goet,
 Dat si noede keerden wedere.
 Het scenen scone paues vederen
 Vander zalen boven dat dac.
- 50 Daer was alle dat ghemac
 Dat een keyser hebben soude,
 Of hi feeste houden woude.
 Den moonken quam in haren zin,
 Dat si alle gaen daer in
- 55 Om te siene die scone zale.
 Een der moonken stal daer tien male
 Eenens breydel wel ghedaen,
 Dat sal hi becoepen saen
 Wel zeere sonder twifel.
- 60 Daer stont bi een duvel,
 Diet hem riet met liste.
 Ic wane hijs niet en wiste
 Waeromme dat hine hem boet;
 Dies leet hi pine groot.
- 65 Hi riet hem dat hine name,
 Want hi hem wel ware betame
 Met te rydene in zinen lande;
 Dies leet hi grote scande.
 Hi roerdene dat hi waghede:
- 70 Hoe wel dien moonc behaghede,
 Dat hine claer sacht scinen;
 Dies waren sine pinen
 Ter hellen vele groet,
 Want der duvele conroet
- 75 Pijndene, doe hi daer quam,
 Om datti daer den breidel nam
 In die zale metter hant,
 Ende baerchden onder zijn ghewant.
 Doe sijt besien hadden wale,
- 80 Te hant ruumden si die zale,

- Ende ghinghen wech te zamen.
 Doe si een lettelt bet voert quamen,
 Doe so sach sente Brandaen
 Al te scone eene borch daer staen,
 85 Die scoenre was dan die zale al,
 Daer die moonc den breydel stal.
 Doe saghen si tien tyden
 Alomme verre ende wyde
 Dat lant in allen zyden claer.
 90 Negheenen nacht en was daer,
 Daer en was rijm no snee,
 Daer en dede hem de wint niet wee
 Van reghene en waest daer niet nat.
 Een oud man al daer zat
 95 Voer die poorte vrome,
 Hi was harde scone
 Ende wel ghehaert,
 Graeu was hem zijn baert.
 Enter selver borch voren
 100 Ghinghen jonghelinghen dore,
 Harde vele ende ghenoech,
 Also vertellet die bouc,
 Ende seit al openbaren
 Dat het inghele waren.
 105 In die poorte stont een jonghelinc,
 Die maecte eenen wyden rinc
 Met eenen zwerde vierijn,
 Dat mochte wel die inghel zijn,
 Diemen hiet Cherubin,
 110 Die daer niemen liet commen in,
 No stille no openbare,
 Dan der inghele scare.
 Doe quam sente Michaël,
 Die moet ons geleeden wel
 115 Metten anderen jonghelinghen;
 Aldaer die moonken ghinghen
 Nam hi eenen biden rocke,
 Bi den arme, ende bi den coppe,
 Ende leeddene in die borch dore,
 120 Daer doe die inghel stont vore

- Met sinen zwerde vierijn:
 »Hier mochten wi wel te langhe sijn,»
 Sprac sente Brandaen doe
 Tote sinen ghesellen toe:
- 123 »Hier hebben wi ghenomen
 Meer scaden dan vromen;
 God heeft ons wonderlike
 Ghemindert in sijn rike;
 Onsen monc moeten wi hier laten,
- 130 Weder dat ons mach scaden of baten.
 Dese muere sijn so hoghe,
 Onser negheen canse verhoghen,
 No die lanchede verkiesen.
 Hier en willic niet meer verliesen,»
- 133 Sprac die heleghe Brandaen,
 »Ic wille weder te scepe gaen.»
 Als ons die bouc maect wijs,
 So was dit deertsche paradijs.
 Doe si te scepe quamen
- 140 Ende orlof ghenamen
 Van dier doncker zee ende lande,
 Een der moonke doe verkande
 Dat die gront goudin was.
 Ay, hoe blide waren si das!
- 143 Doe ghinghen si ute met spele
 Ende droughens in den scepe vele,
 Elkerlijc in sine hande,
 Daer si zint mede in haren lande
 Eerden menich godshuus.
- 150 Mettien so hoerden si een geruusch
 Metten windes vlaken,
 Ende een weder also craken,
 Ende een vier also blecken,
 Dat die goede Gods reken
- 153 Ontsaghen des hemels vallen.
 Doe quamen die duvele met allen,
 Ende heescheden met rechte
 Den breydeldief, die si zochten.
 Omdat hi den breydel stal,
- 160 Voerden sine in den afgront al;

- Daer moeste hi in der pinen quellen
 Met anderen, sinen ghesellen.
 Doene begreep die viant,
 Metten breydele hine bant,
- 163 Diefs recht maecte hi hem cont;
 Hi voerdene wers dan een hont,
 Hi sleepten met vleesch ende met beene
 Over strunc ende over steene
 Te zijns heeren aensichte.
- 170 Daer was een groet gheruchte,
 Daer hine voerde te zijnre scolē.
 Die sintmeer hebben verstolen
 Willent al voer niet slaen,
 Maer en sal also niet gaen,
- 175 En si dat zijns afstaen
 Ende dāer af penitencie ontfāen;
 Anders sullen si moeten quellen
 Metten duvelen in der hellen.
 Sente Brandaen hads toren,
- 180 Dat hi so scandelike verloren
 Sinen moonc aldus heeft;
 Met tranen hi aldus claghende zeecht:
 » Waric niet een droghenare,
 God en hadde mi niet so zware
- 185 Ghegheven dese meswende
 Hier in deser allende.
 Dat God des ghehinghet,
 So es mine vaert ghelinghet;
 Ic en sceede henen nemmermeere,
- 190 Mi en doe hebben onse Heere
 Minen moonc wedere.
 Eer willic hier nedere
 Soucken ons Heeren oemoet,
 Tote mi die duvele doet
- 195 Minen moonc weder zenden
 Ute der zwaerre allenden.”
 Si weenden vele tranen,
 Gode riepen si ane,
 Met herten vele zeere
- 200 Dor zijnre moeder eere.

- Doe sagen si eenen schijn
 Met II hornen vierijn,
 Dat so lichte daer inne.
 Daer sprac een stemme uto van binnen:
- 203 » Wat wijtstu mi, Brandaen?
 Des en hebbic niet ghedaen.
 Die duvel voerdene te zijne scolen,
 Omme dat hi heeft ghestolen.
 Waer omme belghestu op mi?
- 210 Onschuldich bem ic jeghen di.
 Du wetes wel dat Adaem,
 Om eenen appel dien hi nam,
 Was in die helle vorwaer
 Daer omme V^u. jaer;
- 215 Also eist uwen moonc vergaen,
 Met diefs rechte es hi ghevaen,
 Ende es der hellen ghegheven.”
 — » Ne scende, Heere, niet zijn leven,”
 Sprac weder sente Brandaen,
- 220 » Heeft mijn moonc iet mesdaen,
 Dies wiltene wederbringhen,
 Ic wilne altoes verdinghen.”
 In cruce si hem stretten,
 Biddende met tranen si weeten
- 225 Gode, onsen sceppare.
 Ter herten wart hem zware,
 Haer bede wilden si niet begheven,
 Altoes si daer an bleven,
 Tote die almachteghe God
- 230 Den duvele gaf een ghebod,
 Dat hi Brandane tsinen ghenoughe
 Sinen moonc wederdroughe
 Toten kiele in der vloeden.
 Onlanghe si daer mede stoeden,
- 235 Hi en ghincker omme loepen.
 Den breydel moest becoepen;
 Dat hi up sulc een ors zat,
 Quam om dat hi Gode vergat,
 Daer hi dien breydel tien male
- 240 Hier yoren stal in die zale.

- Der heetter hellen heere
 Torende vele zeere,
 Dat hi dien moenc moeste draghen
 Toten kiele up sine craghen.
- 245 Doe hine brochte up dat boort,
 Doe sprac hi hude, sere ghescoort:
 „Weetstu niet,” sprac hi, „Brandaen,
 Dattu mi leede hebs ghedaen;
 Du en laets mi niet behouden
- 250 Dat wi met rechte hebben souden;
 Du mesdoet jeghen ons, dats waer.”
 Die moonc dochte hem harde zwaer,
 Ende die wech harde lanc,
 Daer hi die letanie zanc,
- 255 Sittende up sinen halsbeene,
 Over stoc ende over steene.
 Daer hi den moenc drouch,
 Drouchine ten kiele ende louch,
 Ende warpene in de stevene weder;
- 260 Onsachte sette hine neder.
 Daer was hem sine varwe van eere
 Verwandelt also seere,
 Dat sine cume vercanden.
 Pec hadden hem die helsche vianden
- 265 Ghewreven an lijf ende an baert;
 Die huut was hem ter vaert
 Swart bemasschert ende berompen;
 Van stocken ende van tsompen
 Haddi ghehadt meneghen stoot.
- 270 Die duvel scree daer hi wech scoot
 Ende vloet van den goeden lieden saen,
 Ende die goede sente Brandaen
 Weende van groete lieve,
 Ende sprac toten breydeldieve:
- 275 „Haddi des breydels vermeden,
 Ende met eere haelteren ghereden,
 So en ware u crune met uwen baerde
 Ende u hals niet soe haerde
 Swart bepekert no bezinghet;
- 280 Nu hebdi harde zeere ghelinghet

Up die zee mine vaert."

— „Mi es leet dat hi ye ghesmeet wart,"

Sprac die beziynchde capelaen;

Doe louch zeere sente Brandaen.

285 Doe aldus sente Brandaen

Weder sinen capelaen

Ghevan van der hellen,

So mach ic u voert tellen,

Dat hi voer langhe wyle

290 Up die zee ende meneghe mile.

Doe vernam sente Brandaen,

Die goede, vele saen

Een dier, dat hiet Cyrene,

Die slapen doet die ghene,

295 Diet horen zinghen ofte sien;

Van zijne bliscap moet gescien

Ter zee groet ongheweder.

Doe viel sciene neder

Sente Brandaen op sine knien,

300 Ende bat Gode dat hi moeste ontvlien

Dien diere, so hi best can.

In slape wart die stierman;

Haer selves si al vergaten,

Dat si en wisten waer si saten;

305 Elc moone wel vaste sliep.

Die kiel sonder stierman liep

Tote eenen bernenden berghe dan,

Daer ute quam een lanc zwert man,

Hi riep tote den stierman vele

310 Uut siere groter kele,

So hi luutst mochte,

Ende wecketse harde onsochte;

Hi hietse tote hem keeren,

Hi seide: hi soude hem leeren

315 Den meester stierman boude,

Waer hi best benen soude.

Doe hiet sente Brandaen

Sinen kiel wel saen

Toten berghe keeren,

320 Omme dat hi hem soude leeren.

- Maer des duvels cose
 Die was harde bosc,
 Ende doe si soe na quamen,
 Dat si sijn werc vernamen,
 325 Ende si verstonden duvels tale,
 Docht hem allen quaet te male.
 Doe seide des duvels bode:
 »Dorstic wel doer Gode
 Dinen kiel, heere Brandaen,
 330 Die soude eene quade vaert angaen;
 Du soudes ontghelden metter spoet
 Dattu ons so leede doet.
 In can jeghen u niet ghehebben;
 God en wille u niet ontsegghen,
 335 So wat dat dijn wille es,
 Want dine bede so moghende es.
 Du souts dat wel ghenieten;
 Lietstu di dat verdrieten,
 Dat u mijn vernoy niet ware lief;
 340 Du naems mi den breydeldief,
 Die achter di sit aldaer.
 Hi zweet van anxe, dat es waer,
 Ende van zorgghen, die hi heeft ontfæen.”
 Doe sprac sente Brandaen:
 345 »Dat es sine boete,
 Dat hi hem wasschen moete.
 Mine dinct niet so goet,
 Hier es so scone eene vloet,
 Dat hi hem wel ghewasschen mach.”
 350 Die moonc scamelike lach;
 Met vele groter zorgghen
 So haddi hem gheborghen
 Onder eene scipbanc.
 Die tijt dochte hem harde lanc.
 355 Ay! hoe loech die duvel das,
 Dat hi so zeere vervaert was.
 Doe hi sijn spot hadde ghedreven,
 Bat hi hem dat hi hem wilde gheven
 Weder sinen capelaen,
 360 Hi soudene harde scone dwaen;

- Hi roke up hem te zeere.
 Doe seide die milde heere,
 Die goede sente Brandaen:
 »In gheve u niet den capelaen,
 365 Mi dincke dine cozen
 Onnutte ende ghebozen;
 Dijns sprekens bem ic zat.”
 Den stierman hi doe bat,
 Dat hi weder keerde upt meere.
 370 Doe quam des duvels heere
 Uten berghe, ende daden hem wee
 Ende volchden up die zee,
 Ende droughen in haer hande
 Groete gloyende brande,
 375 Ende groete gloyende schichten,
 Als of si wilden vechten.
 Si worpen neder ende scooten
 Up die in den kiel vlooten
 Met groten tornen moede;
 380 Maer God, onse Heere, die goede,
 Behoedese jeghen al mesweghen.
 Ic wane van boven die reghen
 So dicke nye en viel,
 Alse daer omtrent den kiel
 385 Die brandere entie schichte vloghen.
 Die moonken met riemers toghen
 Omme saen te sine uter noot,
 Dus jaghetse thelsche conroot;
 Si zeylden wat si mochten.
 390 Die duvele worpen onsochte
 Na den vluchteghen kiel;
 Den heeren saen gheviel,
 Datsi bi Gods hulp waren
 Der vreesen al ontvaren.

THEOPHILUS.

Dr. JONCKBLOET, *Gesch. der Mnd. Dichtk.* II. 259—265.
446—447.

Jhr. PH. BLOMMAERT, *Theophilus, Gedicht der XIVe Eeuw*
(Gent 1858).

(Dr.) VERWIJS, *De Theophilus- en Faust-sage*, (Overijsselsche
Almanak voor Oudheid en Letteren, 1855).

Onder de in alle landen verbreide en geliefde legenden ter eere der H. Maagd, bekleedt de Theophilus zeker eene eerste plaats. Het oudste verhaal van den val en de bekeering van Theophilus is in het Grieksch en door zekeren Eutychianus geschreven, die beweert een tijdgenoot en vriend van Theophilus geweest te zijn, hoogstwaarschijnlijk een verdict persoon, die zijn verhaal slechts wat meer klem wenschte bij te zetten. Spoedig werd de legende in het westen overgebracht en het eerst door Paulus Diaconus in het Latijn vertaald, en ging van daar in de verschillende talen van westelijk Europa over. De nml. vertaling, hier en daar door lange moralisatiën gerekt en langdradig, munt overigens uit door „den gloed en de naïveteit, die er over verspreid ligt; alsmede door den lyrischen toon, waarop het gestemd is”. Het zoude ons niet vreemd voorkomen, dat de tekst die wij thans bezitten eene omwerking is van een ouder gedicht, dat reeds uit de XIIIe eeuw dagteekent.

THEOPHILUS VERZOEKING EN VERBOND MET DEN DUIVEL.

vs. 347—750.

Theophilus, een vroom en godvreezend man, leefde omtrent 540 te Adana in Cilicië als archidiaconus, en werd na den dood van den bisschop in diens plaats benoemd, doch sloeg die eervolle onderscheiding van de hand uit nederigheid en ten volle van zijne onwaardigheid bewust. Een ander werd gekozen, en Theophilus bij dezen door laaghartige vleyers belasterd en van zijnen post ontzet. Diep hierdoor gekrenkt vervalt hij tot ongehoof en rust niet voor hij in zijne eer wordt hersteld.

Hierop sluit hij een verbond met den duivel, en wordt ten gevolge daarvan in zijne waardigheid herkozen. Doch eindelijk krijgt hij berouw en wordt na vurig bidden door Maria verlost, waarop hij sterft.

Alsoe Theophilus was verscroven,
Die te voren was te boven,
Ende begonste tsine te teerne,
Doe begonste hem thertē te sweerne,

- 8 Ende die viant begonsten te spaenne,
 Ende begonstem te vermaenne,
 Hoe groten here hi hadde ghewesen,
 Ende hi ghevelt was van desen;
 Wat eren hi hadde menechsins,
 10 Ende hoe luttel men nu achte sijns;
 Ende hoe luttel dat sine nu eerden,
 Die hem te voren neghen toter erden;
 Diene te voren scone groetten,
 Sine wouden cume, als sine ghemoetten,
 15 Op hem sien of jeghen hem spreken.
 Dusdaneghen dinc dedem therte breken.
 Diene te voren hieten wijs,
 Si gaven hem [nu] crancken prijs.
 Dusdaneghe dinc dedem sijn herte
 20 Vallen in quaden begherte,
 Soe dat hi tgoet van eertrike
 Begherde voer dat hemelrike,
 Ende peinsde, hine rochte hoet geuele
 Nemmermeer met siere ziele,
 25 Indien dat menne hadde vercoren,
 Daer hi gheweest hadde te voren.
 Dus leefdi een stuc onsichte,
 Ende peinsde wat hi doen mochte,
 Dat hi weder ware te hove.
 30 Doen viel hi in onghelove,
 Ende peinsde, men soude hem weder kiescn,
 Al soude hi die ziele verliesen.
 Doe peinsde hi weder ende voert,
 Ende ondervant stille in die poert,
 35 Of daer iemen van toverien
 Wiste ofte van duvelien.
 Ten leste hi ondervant,
 Dat een jode was int lant,
 Die was des duvels eyghijn,
 40 Ende meneghen hadde brocht daer in,
 Dat hi den duvel hadde opghegeven
 Sine ziele ende sijn leven,
 Tien dat hi hem holpe om die sake
 Daer hi was omme tonghemake.

- 45 Als hi dit hadde ondervonden
 Die viant hadde hem soe bedwonghen,
 Dat hi Gods al vergat,
 Ende hi prijsde vele bat
 Een stucke hier in eren te sine,
 50 Ende euwelike in die helsche pine.
 Dus hadde hem quade ghierchede
 Bracht uut sinen goeden sede;
 Dus hadde hem die viant ghevaen,
 Die langhe wel hadde ghedaen;
 55 Dus volleec was hi verwonnen,
 Die een goet leven haddé begonnen;
 Aldus es die ghierchede,
 Ende der ghiercheden sede
 Te hebbene soe wat hi begheert,
 60 Hem en roket wat der zielen deert.
 Hi peinsde hoe hi quame in dien,
 Dat hi den jode mochte sien,
 Mochte sien ende spreken;
 Hi peinsde daer na ende met wat treken
 65 Dat hi stille daertoe quame,
 Dat oec niemant en vername.
 Ten lesten hi hem bedachte,
 Dat hi allene ter middernachte
 Stont op stille, behendelike,
 70 Ende ginc ten huse haestelike,
 Daer die jode lach ende sliep
 Ghemackelike, dat hi riep:
 »Ontdoe, vrient! ontoe,
 Ende gheeft mi raet of du wets hoe;
 75 Ontdoe, vrient, ontoe die dore,
 Ende hore na mine avonture;
 Ontoe, vrient, ontoe mi.”
 Die jode seide: »Wie sidi?
 Ic sal weten wie ghi sijt,
 80 Eer ic ontoe op desen tijt.”
 Dander seide: »Ic en soeke gheen quaet;
 Soete vrient, ic soeke raet;
 Ontoe, vrient! ontoe, ontoe!
 Ic segghe u wat ic hier doe.

- 85 Ontoe, vrient! ic segt di stille
Cortelike minen wille.
Ontoe, vrient! ic ben hier comen
Te miere noet ende te diere vromen.”
Alse dat die jode hadde verstaen,
- 90 Ontede hi die dore saen.
Hi seide: »Vrient, dies biddic u,
Segghet wat ghi soeket nu.
Wat avonture hevet u hier bracht
Te desen tide van deser nacht?
- 95 Segghet uwen wille cortelike,
Ende laet mi slapen haestelike.
Met eren moetti hier sijn comen;
Ghi hebt mi minen slaep benomen,
Minen slaep ende mine raste.”
- 100 Die ander seide: »Ic hebbe berste
Van selken rade, als men mi seghet
Die aen u allene legghet,
Aen u allene ende an el niemen;
Wel soete vrient, beraet mi sniemen.”
- 105 Doen telde hi sine avonture
Vanden iersten al duerenture,
Ende hoe gherne dat hi dade
Alle dinc na sinen rade,
Mochte hi hem ghehulpen dies,
- 110 Dat hi verhaelde sijn verlies;
Ende mochte hi verhalen sine scade,
Hem en rochte wat hi dade.
Alse die jode ghehoert sine tale:
»Vrient, ic sal u hulpen wale,
- 115 Wildi na minen wille werken,
Ende afgaen uwer kerken,
Der kerken ende der kerken raet,
Ende tghelove datter anestaet,
Ende u God ende sine ghelove,
- 120 Ic bringhe u noch van al te boven.
Laet uwen Here ende houdt u anden minen
Soe mach u sine hulpe schinen,
Sine hulpe ende sine cracht
Hevet meneghen ter eren bracht.”

- 123 Die ander seide dat hijt dade
 Mochte hi verhalen sine scade.
 Die jode seide: »Vrient, nu siet,
 Dat ghi dies en laet niet,
 Ghi comt morghen nacht te deser tijt
- 130 Indien dat ghi beraden sijt.
 Nu sijt ghesont ende gaet.”
 Doen ginc hi metter vaert.
 Theophilus was blide das,
 Dat hi dus ghetroest was,
- 135 Ende hi ginc met haesten thuus
 Ende bleef in dien wille aldus.
 Dien duvel haddene soe verblint
 Dat hi en achte en twint,
 Hoet na den live comen mochte,
- 140 Tien dat hi hadde dat hi sochte.
 Doen ginc hi thuus met grooter haesten,
 Ende sach uut ten naesten
 Daghe ende toter naester nacht:
 Daer toe haddene die duvel bracht
- 143 Met siere cracht, mids joden rade,
 Daer hi bi viel in groter mesdade
 Dan hi te voren hadde wel ghedaen,
 Doen hi in doeghden was bevaen.
 Nochtan en wondert mi niet dies:
- 150 Dicke begheert ene sijn verlies
 Vele meer ende sine scade,
 Dan dinghen daer hi wel ane dade.
 Dit es een dinc dat men mach
 Sien ende merken al den dach:
- 153 Dien tijt hadde hi onweert
 Dies dinc dat hi nu begheert.
 Hier omme soe en radic niemen
 Noch en troeste dat hi sniemen
 Hem en verboude op sine doghet,
- 160 Na dat ghi hier horen moghet,
 Op sine doghet meer dan mate,
 Ende dat hi alle quaetheide late,
 Maer houde hem altoes in dien,
 Dat hi der doghet wille plien;

- 163 Al hadde hi penitencie ghedaen
 Van der tijt dat hi verstaen
 Conste ghesien in sinen moet;
 Dat quaet ghedaen ware ende goet.
 Die tijt was dat desen man,
- 170 Erne die viant soe verwan;
 Hem hadde onweert ende dochte quaet
 Daer hem sijn herte nu toe staet.
 Bedi es hi ries die hem verbout
 In dien, dat hi hem [ter] doeghden hout,
- 173 Hine si emmer toe vervaert,
 Die hem hier te levne waert.
 Die nu es goet mach wesen quaet;
 Die nu in penitencie staet
 Mach al te gader noch verkeren,
- 180 Alse ghi an desen man mocht leren.
 Of iement oec in sonden ware
 Men hebbe oec niet soe ommare,
 Dat men die hope van hem verliese;
 Bedi het sijn vele riesen,
- 183 Al leven si een stuc in sonden,
 Die in doghden lest werden vonden,
 Ende meer penitencie doen
 Dan daerse die viant noit toe spoen;
 Bedi en sal hem niement verwanen
- 190 Noch anders sonden in quade vermanen.
 Die nu es quaet mach werden goet,
 Ende werden quaet die nu goet doet.
 Nochtan radic dat die gone,
 Die der doeghden es ghewoene,
- 193 Dat hi hem in doeghden hout;
 Ende die der sonden hebben scout
 Peinsen dat die sondeghe sijn
 Des viants al eyghijn.
 Alse Theophilus heeft vernomen,
- 200 Dat die selve tijt es comen,
 Die hem die jode hadde gheseit,
 Doen ghinc hi wech vele ghereit
 Tote des joden huus al stille,
 Om te vorderne sinen wille.

- 203 Die jode was ghereet te hant,
 Ende namene metter hant,
 Ende seide: » Vrient, nu comt met mi;
 Doet minen wille, dat radic di.”
 Hi leidene op ene dwerse strate,
- 210 Daer si beide te gader saten.
 Hi seide: » Vrient, soe wat du sies,
 En vervare di niet te meer dies;
 Soe wat dat du sies ofte hoers,
 Sie dat du niet en verstoers;
- 215 Soe wat dat anders di gheschiet,
 En sechent u metten cruce niet.”
 Die ander seide dat hi glade
 Alle dinc na sinen rade,
 Als si dus te samen sitten[de waren]
- 220 Toghde hem die jode swerte [scaren]
 [Die] herde vele ghecleedt waren,
 Die alle droeghen candelaren,
 Die alle songhen ende waren vroes,
 Ende daer na soe sach [hi] hoe
- 225 [Si] tere scaren voer hem leden
 Dien si alle anebeden;
 Dat was die here van algader,
 Dien si eerden als haren vader,
 Als haren vader, ja vele meer.
- 230 Dat was haer heere Lucifeer,
 Die met siere overmoede
 Was dierste die verwrochte Gode.
 Die jode nam dien kerstijn
 Ende leide hem vore den here sijn.
- 235 Die viant seide: » Wat wiltu, vrient?
 Wat doet hier man die Gode dient,
 Beide Gode ende siere moeder?
 Her jode, en sidi niet vroeder,
 Dat ghi hier selken man hebt brocht?
- 240 Her jode, ghi sijt evel bedocht.”
 Die jode antworde sinen here
 » Here, en belghet u niet te sere;
 Dese man die wilt laten Gode
 Ende siere moeder ende sine ghebode;

- 243 Wildi hem hulpen ende gheven raet
 Van sulker dinc als hem bestaet.”
 Doe seide hi hem wat hem mesquame,
 Ende hoe gherne hi hulpe name.
 Doen sprac die viant: » Vrient kerstijn;
- 250 Wildi laten den here dijn,
 Dinen here ende dinen God,
 Ende houden di voert an mijn ghebod;
 Wiltu van dinen God scheden
 Ende van siere moeder ende vlien hen beden;
- 253 Ende algader die heileghe kerke
 Ende haer ghebod ende hare ghewerke;
 Ic sal di te rade staen
 Ende hulpen di weder saen
 Te hove, daer du best soe verscroven;
- 260 Ende hulpen di weder te boven
 Metten bisscop ende met alle die ghone
 Die te sinen rade sijn ghewone;
 Maer ic en houde mi niet en twint
 Aen dine worden dan an den wint;
- 263 Want ghi kerstine, ghi pleghet,
 Als ghi hebt een dinc daer u therte an leget,
 Dat ghi begheert herde sere,
 Ende niet en moghet bidden uwen Here,
 Ende niet en moghet uwen wille gewinnen,
- 270 Dan soe wendi u herte binnen,
 Ende comt tot mi om raet ghegaen
 Ende wilt van uwen Here staen,
 Ende doet mi dan een groot belof;
 Daer na stadijs varinghe of,
- 273 Als ic u hebbe uwen wille
 Ghedaen, beide lide ende stille.
 Dan soe drivedi mi te scherme,
 Ende dan beghindi u weder te werne
 Ende gaet tot uwen Here, die goedertieren
- 280 Es ende ontfact u sciere.
 Aldus hevet mi menech bedroghen,
 Al magiet qualike ghedoghen;
 Maer wiltu hebben minen raet,
 Ic sal di segghen hoe het staet:

283 Doetstu gherne ende eest u lief,
 Ghi selt mi scriven enen brief,
 Ende ghi selt daer inne scriven,
 Dat ghi wilt mijn eyghen bliven;
 Ende dattet vaster sal moghen sijn

290 Seldire an doen den zeghel dijn."

Theophilus die viel mettien

Ter eerden over sine knien,

Ende custe des viants voet,

Ende sochte sinen oetmoet

293 Ende seide: »Ic halme mi Gods

Ende siere moeder ende haers ghebods,

Ende ic wille mede sijn

Euwelijc u vri eyghijn;

Ende sider dat u es lief

300 Nemt hier zeghel ende brief."

Doen custe hine als men es ghewone

Te manscape, alst es te doene.

Hi nam orlof ende hi was vroe;

Dat hi sciet van hem alsoe,

303 Ende ginc weder thuuswaert

Metten jode al onvervaert.

Des anders daghes began te berouwen

Den bisscop, dat hi den ghetrouwen

Theophilus hadde ghedaen

310 Van sinen hove ende hadde ontfæen

Enen ander, die nieuwer naer

Soe nutte en was, als hi was daer.

Hi begonde oec mede te claghen,

Dat hine tonrechte hadde bedraghen;

313 Quade orworme die daer waren

Die plegghen der valscher niemaren.

Hi claghede dat hi oec sele was,

Dat hi soude gheloven das

Dat hem die quade tonghen seiden,

320 Dat sine van [danen] deden scheiden;

Den goeden man, soe lachterlike.

Des claghedi ende dies ghelike,

Soe dat hi riep enen seriant,

Ende hiet hem yaren alte hant

- 325 Omme Theophilus, dat hi quame
 Ende sijn ambacht wedername.
 Die seriant en liet des niet,
 Hine dede dat hem die bisscop riet.
 Theophilus voer te hove waert,
- 330 Dies hi langhe hadde begaert;
 Hi was vele meer willecomen
 Den bisscop ende oec hem somen.
 Die bisscop die was sijns herde blide,
 Hi settene neven sine side,
- 335 Ende bat dat hijt hem woude vergeven,
 Dat hine also hadde verdreven
 Van sinen hove ende van sinen rade,
 Ende hi seide, het hadden quade
 Tonghen ghedaen met valscher spraken,
- 340 Die goede liede onweert maken,
 Daer mense wilt gheloven.
 • Van Gode moeten si sijn verscroven,
 Die mi dat daden verstaen,
 Dat ghi jeghen mi hadt mesdaen!
- 345 Vrient, ic segghe u wat ghi doet,
 Vergheeft mi uwen evelen moet,
 Ende sijt here over dit lant,
 Dat ic hebbe in mine hant.
 Beide over lant ende over goet
- 350 Willic dat ghi uwen wille doet;
 Al dat ghi wilt, dat si ghedaen.
 An uwen wille saelt al gaen
 Beide mijn doen ende mijn laten;
 Ic betrouwe u utermaten,
- 355 Wel sijt ghetrouwe te minen rade."
 Theophilus seide dat hijt gerne dade.
 Ic hope dat noit God en liet
 Dat dese dinc aldus gheschiet,
 Hi en liet dit exempel gheschien,
- 360 Dat wi ons allen daer bi souden castien,
 Dor ons ende doer de sine mede.
 Al waendi dat die viant dede,
 En was bi den viant niet,
 Al waendi dat bi hem gheschiet.

- 365 Ic hope dat God aldus wilde,
 Dat men an hem vaste hilde
 Met goeder herten ende met vasten ghelove:
 Al ware een onder ofte boven,
 Dat wi ons castiden bi desen man
- 370 Ende nemen exempel hier an,
 Dat ons ghenoege dat hi ons gave,
 Waert armoede, waert grote have;
 Want si nemmer stille en staet
 Die avonture, die sere gaet,
- 375 Somwile op, somwile neder;
 Dus soe gaet si voert ende weder.
 Dus was Theophilus willecome,
 Ende hi was weder ghenomen,
 Beide ghenomen ende ghecoren
- 380 Daer hi gheweest hadde te voren,
 Ende was vele meerder here,
 Ende ginc bat na sinen kere
 Van al dat te hore was te doene
 Dant te voren was ghewoene;
- 385 Ende es oec vele bat ghehoert,
 Ende sinen wille gaet bat voert,
 Dant oec dede te voren eer.
 Hi es oec selve sonder keer,
 Want hi doet al dat sijn vleesch begheert,
- 390 Ende es worden soe verweert,
 Ende oec van hem selven soe ontbonden,
 Dat hi en acht op ghene sonden.
 Dicke quam in sinen moet
 Die jode [ende] vraghede hem of niet goet
- 395 Sinen here en dochte, dien dus saen
 Sinen wille hadde ghedaen,
 Diene dus saen hadde beraden
 Ende van sinen rouwe ontladen.
 Ili dancte oec den jode sere,
- 400 Beide den jode ende sinen here,
 Bi wies rade dat hi al stille
 Waende wesen te sinen wille,
 Te siere wille ende te siere ghenoechten,
 Ende hadde al sine ghevoechte.

VAN DEN LEVENE ONS HEREN.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Nid. Dichtk. II. 249—259.

Dr. VERMEULEN, Vanden levene ons Heren.

Onder de gedichten, die verdienen eene eerste plaats in het bloeitijdperk der nld. poëzie in te nemen, behoort ook het hier boven gemelde werk, dat een verhaal van het leven, den dood en de opstanding des Verlossers bevat, en waarvan vooral de nederdaling ter helle het beste gedeelte uitmaakt. Het is uit het Latijn vertaald en wordt door den Hoogleraar Jonckbloet beschouwd in de eerste helft der XIIIe eeuw vervaardigd te zijn, ja zelfs „wegens de zuiverheid van taal, de strenge, drooge toon van het geheel, de vele assonances in het rijm, de verouderde uitdrukkingen, de voorliefde waarmee sombere tafreelen zijn gemaald, de uitvoerige beschrijving van hel en doomsdag” niet onwaarschijnlijk geacht, dadelijk na den Brandaan te zijn ontstaan. Alleen de invloed van den afschrijver is zoo groot geweest, dat daaromtrent niets zekers is te bepalen.

DE HEL.

ys. 3931—4160.

Die hille staet in een dal.

In derne wijs als ic u seggen sal:

David die prophete ons orconde gheeft,

Dat die hille twe stade heeft;

5 Dene stat boven, dandere onder steet,

Beide sijne stinckende ende leet.

Die onderste stat es jammerlike,

Alsoe sal sie wesen ewelike:

Daer es suchtinghe, rouwe ende bitter seer,

10 Daer weent men ende crit emmenmeer,

Daer es carminghe emmer ende hantgeslach,

Daer eist vrotch ende spade altoes nacht.

Elc kaitijf roept al dat hi mach:

„Twi werd ic is, eylaes, o wach!”

15 Daer es onder vlamme ende vier, so heet,

Dat elken kaitijf es ghoreet,

Waer hi in enen iseren berch gedaen,

Hi gloeide ende smolte saen.

Bi dien viere staet ene beke,

- 20 So cout, so swert, so grueleke,
 Half die zee, waer sier in gedaen,
 Sie vervorse te yse saen.
 In dat vier, dat daer es so heet,
 Hlanghen ketelen wel ghereet,
- 25 Daer sonder inde kaitivighe zielen
 In barren, wallen ende wielen;
 Ende in die coude swerte beke
 Tormenten zielen eweleke.
 Die beke es bitter als venijn;
- 30 Hoe wee es hem dier inne sijn!
 Nu sijn sie int hete vier,
 Dan worpt mense in die beke onghier.
 Dit torment, dit bitter seer
 Doeghen daer die kaitive emmermeer;
- 35 Nu wallense in dat pe: ewelike,
 Dan badense in die coude beke;
 In dit vier, in dese beke
 Sijn si sonder inde eweleke.
 Daer bi es vele onghiers,
- 40 So groet stanc, so vele ondiere;
 Padden, slanghen, serpente, draken;
 Die sielen te verslindene si haken,
 Die tote nu in dat pec wielen
 Ende daer tormenten sere hare zielen.
- 45 Die kaitive, die daer sijn verloren,
 Roepen: »Twi worden wi ye gheboren,
 Sondeghe, onsaleghe, vermesamt lijf!
 Dat crit vele lude elc caytlijf.
 Die slanghen ende die serpenten
- 50 Hebben in de helle dese renten,
 Dat si den kaitiven al in een
 Sughen dmarch uut haren been.
 Daer bi es soe groten stanc,
 So vuul, so better, so stinkende cranc,
- 55 Dat tonghe vertellen niet en mach.
 Die daer sijn criten nacht ende dach.
 Daer woent in dat vuul ondier
 Als die vissche int water hier.
 Die zielen die daer in sijn,

- 60 In desen stanc, in dit venijn,
 Sie criten, sie suchten al in een:
 Dit lijf hebbense ende el negéen,
 Niet lijf, maer die bitter doet,
 Die daer es sonder inde groet:
- 65 Dats emmer doet al sonder blijf;
 Daer en levet gheen caitijf.
 Voert so sijnse vele onghedwelte
 Vc. hamere op aenbelte,
 Die daer sonder inde slaen;
- 70 Dit horen si allen sonder waen,
 Vroech ende spade, nacht ende dach.
 Daer crit men: »Aylase, o wach!"
 Voert eyst so donker ende so swart,
 So stinkende, gruelijc ende so hart,
- 75 Dat men donkerheit tasten mach;
 Soe groet torment nie man en sach.
 In die dicke donkerhede,
 In die swarte caitivichede,
 So crit elke siele: »Ay lase, caitijf,
- 80 Twi wardic ye, vele sondich lijf!"
 Maer voert so ligghen drake fel,
 Die sonder inde en doen niet el
 Maer laten ute hare kelen gaen
 Vlammen ende vier vele ongedaen;
- 85 Die vlamme es donker, swert ende heet,
 Sie es den sielen emmer gereet;
 In der felre draken kelen
 Sijn die caitive ende emmer selen.
 Daer sijn fornaeyse, gloeyende heet,
- 90 Langhe, diepe, wijt ende breed;
 Daer staen die duvele emmer gereet
 Ende worpen die zielen in dat heet,
 Daer haer die siele pljnt tonsculene.
 Dan beghennen die duvele tulene
- 95 Ende hebben cravelen vele gereet,
 Vaste, sware, gloeiende heet,
 Ende houden die caitivighe sielen;
 Hen waer beter dat sie wielen:
 Beter? arme! daer en es nemmer raste!

- 100 No vroeck no spade, no dach no nachte;
 Daer es torment ende bitter seer
 Sonder inde ende emmermeer.
 Daer berret die moeder metten kinde
 Serichlike sonder inde;
- 105 Daer en claecht die moeder niet haer kint,
 Elc te claghene genoegh daer vint;
 No de vader sinen sone,
 Elc heeft daer genoegh te doene.
 Daer en swijcht men nemmer stille,
- 110 Daer sien die duvele haren wille,
 Daer crit men, daer sleet men die hande,
 Daer sucht men, daer criselen de tande;
 Daer sijn de duvele alle stout,
 Gierich, wreet, fel ende bout;
- 115 Daer en helpt hare no gout;
 Die daer sijn sijn emmer out;
 Daer es emmer hongher ende dorst,
 Den kinde en hulpt niet der moeder borst;
 Daer es die doet ewelike sonder blijf,
- 120 Daer crit men: »Aylase, caitijf!»
 Die daer sijn sijn emmer cranc,
 Hare beste werelt es vule stanc;
 Wat magic segghen der hellen sede?
 Daer es sonder inde caitivichede!
- 125 Dat orcont die ewangeliste,
 Diet vernam ende wel wiste,
 Dat elke siele, die daer sijn sal,
 Sal hebben ewelec ongheval.
 Dit seit ons sinte Gregorijs,
- 130 Diere ave condich was ende wijs,
 Dat daer elke siele sal ontsaen
 Loen, daer jeghen si heeft gedaen.
 Dit seit die boec, oec eist waer,
 Dat elker sielen lichame daer
- 135 Sal met haer sijn in dit seer
 Sonder inde ende emmermeer.
 Dat orcont ons sinte Augustijn,
 Dat dien caitiven, die daer sijn,
 Langher duncket een halve wile daer,

- 140 Dan ons hier Vc jaer.
 Dit torment ende al dit seer
 Sal daer wesen emmermeer.
 Dit sal al doghen sonder inde,
 Elc die Gode niet en minde.
- 145 Die jeghen wet hebben gedaen
 Ende te rade niet hebben gegaen.
 So wie tachterst wert verwonnen
 In mesdaet als in hoeftsonden,
 Ende dies berouwenesse niet en heeft
- 150 Al die wile dat hi leeft:
 Al dit seer sal hi hebben swaer,
 Ic wilt wel segghen over waer,
 Dat en sal sijn coninc no grave,
 Dat hem mach helpen sine have,
- 155 Maer verdinct hijs in dit lijf,
 Hi en sal sijn ewelijc caitijf;
 No jonc no out, no arm no rike,
 Verdinct hijs, hi en sal daer ewelike;
 Man ende wijf, leec ende clerke,
- 160 Elc sal daer hebben na sine werke.
 Diet in sine herte venden can,
 Hier mach hi nemen boken an
 Dat ene halve wile daer
 Es langher dan hier Vc jaer;
- 165 Hier omme soudon wi alle waken,
 Hoe wi dat mochten gheraken
 Te doene, dat ons die felle draken
 In hare kele niet en saken;
 Wi soudon pensen in dit lijf hier
- 170 Om dit gloeyende vier,
 Hoe daer die moeder metten kinde
 Berrent ewelike sonder inde;
 Elc soude dinken, jonc ende out,
 Om die beke die es so cout,
- 175 Die swert es, dicke als venijn;
 Hoe wee es hem die daer in sijn!
 Om die fornayse soudon wi dinken,
 Ende om die daer in sinken;
 Om die ketele die daer in wallen,

- 180 Om die caitive die daer in vallen:
 Wi souden pensen om dien stanc,
 Die so vuul es ende so cranc;
 Wi souden vleien manlike
 Onsen Here van hemelrike,
- 185 Als wi verscieden, dat onse siele
 In dat hete pec niet en wiele,
 Ende wi moesten sijn so wijs,
 Dat wi verdienden dat paradijs!
 Dies moeten wi verdienen een ieghelike.
- 190 Dies onne ons God van hemelrike!
 Die onderste stat hebdi gehoert
 Van der hillen, nu hort voert!
 Die onderste stat es sonder gront:
 Maer dat doet ons sinte Pouwels cont,
- 195 Dat die stat die boven staet
 Es ganser, nochtan essie quaet.
 Binnen dier stat ende daer ane
 En sceen nie sonne no mane;
 Al en es sie niet so jammerlike
- 200 Als donderste, si es gruelike.
 Daer eist donker ende swert,
 Daer eist fel ende hert,
 Daer en es bliscap, no spel, no sanc,
 Daer es onghewormte ende vule stanc;
- 205 Wat mochtic segghen hier af meer!
 Daer es vernoey, torment ende seer.
 Alle die ghene die daer sijn
 Verdrinken daer in dat venijn.
 Hem dunct dat si nemmermeer
- 210 En mochten comen in meerder seer.
 Nochtan so eyst men dan niet
 Jeghen dat seer dat onder geschiet.
 Boven in desen menderen sere
 Waren die dienden onsen Here,
- 215 Patriarken, ons Heren vrient,
 Propheten die hem hadden gedient;
 In dese stat waren si alle gader,
 Dochter, moeder, sone ende vader,
 Alle die waren gheboren

- 220 Die moesten wesen hier verloren,
 Propheten menic, Jhesus vrient,
 Die hem hier hadden ghedient.
 Dandere die oec onwettich waren
 Si voeren onder meneghe scaren,
 225 Die doe daer bleven ende noch sijn
 Alse onse Here loeste de vriende sijn.
 Ghehoert hebdi der hellen stade,
 Die beide sijn vuul ende quade;
 Hort voert hoe Jhesus daer toe quam
 230 Datti sine vrient loeste ende nam.

BURGERLIJKE POËZIE.

Jacob van Maerlant.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 3—33.

DER NATUREN BLOEME.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 33—35.

J. H. BORMANS, Der Naturen Bloeme, I^e D.

Onder de oudste werken van Maerlant, die geheel op didactisch terrein behooren, kan *der Naturen Bloeme* in de eerste plaats genoemd worden, waarin een kort begrip der natuurlijke historie wordt gegeven, niet alleen bestemd om wetenschappelijke kennis bij den poorter te bevorderen, maar tevens om aan de moraal dienstbaar gemaakt te worden. Reeds vroeger had Willem van Utenhove, een priester van Aardenburg, eene beschrijving der dieren of eenen zoogenaamden Bestiaris geschreven; doch daar deze uit een „Walsche” bron putte, waarin allerlei onwaarheden voorkwamen, besloot Maerlant een geloofwaardiger voorbeeld te volgen en vertaalde het werk: *de Naturis Rerum*, (verkeerdelijk aan Albertus Magnus van Keulen toegeschreven) dat tusschen 1230—1244 door Thomas van Cantimpré werd vervaardigd. Waarschijnlijk is het dat Maerlant kort na het vollooien van den Alexander in 1246 dit werk ondernam, dat hij aan Heer Nicolaas Cats opdroeg.

DE HOND.

B. II. vs. 628—775.

Canis dats in Dietsche een hont.
 Jacob van Vitri maect ons cont,

Dat beesten sijn, die men mach wel.
Leeren menichrande spel.

5 Ende al slapen si gherne mede,
Nochtan so ist hare sede,
Dat si thuus wachten vor den dief.
Hare heren hebben si so lief,
Dat si dicke doot sijn bleven

10 Om te bescermene haers heren leven,
Ende dies toghen si noch vele
Nachts, ende al met haren ghebele.
Oec es dicken dat ghesproken,
Dat honde haren here wroken,

15 Ende synte Ambrosius scrivet mede
Selve over een waerhede.

Plinius ende Solinus leeren,
Doe Alexandre hem soude keeren
Tlant van India te bestane,

20 Dat hem die coninc van Albane
Enen hont sende so groot,
Dat iement noit vant sijn genoot.
Alexandre wonderets secre,
Ende dede evere ende beere

25 Vor ghenen hont ghinder toghen,
Come keerdi omme sijn ogen,
Ende bleef liggende al stille,
Als die sulke proie niene wille.
Doe gheboot hine te verslane,

30 Dit hort die coninc van Albane,
Ende sende noch enen van dien doene;
Ende omboot dat hine an lyoene
Proetede wies hi ware waert.

Alexandre hiet gaen om I liebaert,

35 Ende die hont scuerdene te hant,
Daer naer eenen olifant.

Jacob spreickt van Vitri,
Dat someghe maniere van honden si,
Die morders ruken ende dieve;

40 Maer, als ons seggen some brieve,
Sijn si met vrouwen mielc ghevoet,
Ende ghetraijnt in mans bloet,

- Drie maniere sijn van honden,
 Also als ons boeke orconden:
- 45 Die edelste sijn, hoech ende lanc;
 Ende snel in lopene ende in ganc;
 Ende dese sijn goet ter jacht.
 Te bassene hebben si gheene macht.
 Owi! die honden die niet ne bassen,
- 50 Hoe si alle daghe wassen,
 Dese edele honde vander jaecht!
 Edelinghe hebben nu die macht
 Over dat kerkelike goet;
 Daer Jhesus omme storte sijn bloet.
- 55 Dit souden hebben ons Heren lede,
 Nu hevet al die edelheide;
 Ende dese honde ne bassen niet
 (Bassen prediken bediet);
 Want edelinghe niene leeren
- 60 Daer si volc mede bekeeren;
 Maer si neeren hem metter proie.
 Een edelinc die hevets yole,
 Als hi vrouwen bedriegen mach:
 Dits sine proie ende sijn bejacht.
- 65 Andre manieren heten bracken,
 Met langhen oren; entie backen
 Na die diere, ende rieken wel,
 Ende alne sijn si niet so snel,
 Si maeken die beesten moede.
- 70 Ooc vint men riekende so vroede;
 Die al dore in den wouden
 Emmer haer eerste spoet behouden.
 Huushonde dats die derde maniere:
 Ende al ne rekt mensche niet so diere;
- 75 Nochtan sijn si inder wachte
 Nuttelijc bi daghe ende bi nachte.
 Plinius beschrijft ons dit:
 Als een man ter orden sit,
 Dat hem dan die honde sparen.
- 80 Hets recht, die hem oetmoedicht te waeren
 Vor die hem fellike vermeten,
 Dat hi ontgaet hare beten.

- Die hont wort gheworpen blent.
 Ende XL daghe, so ist bekend,
 83 So draghet die teve. Als men waent
 Die hont rijt te sire achtende maent,
 Ende die teve als soere hevet sevene.
 XV jaer pleghet si te levene;
 Sulc mach oec XX jaer leven.
- 90 Dat si bachten te samene cleven,
 Comt hem van heeter luxuren.
 Dat welp heet men best bi naturen,
 Datter spaetst sien beghinnet,
 Jof welc die moeder meest minnet.
- 93 XII daghe sijn si blent,
 Ende sulc drie weken omtrent.
 Men sal gheven verwoeden honden
 In haer eten tallen stonden
 Capoens drec, dats hem goet;
- 100 Maer bijt di een hont verwoet,
 Die wortel van der wilder rosen
 Sal di ghenesen van der nosen.
 Als een gequest hont beginnet gellen
 Lopen op hem sine gesellen,
- 103 Ende bitene al ghemeene.
 Pissende heffen si op die beene,
 Sulc tijt so si jarich sijn.
 Want si hebben die roke fijn,
 Ende int riecken ghenoechte groot,
- 110 Riect elc den andren bachten bloot.
 Een jachthont en levet waer X jaer,
 Ende die teve twee jaer daer naer.
 In al dat levet, sonder in desen,
 Leven langher, als wi lesen,
- 113 Die hye dan die si ghemeene,
 Sonder in jachthonden allene.
 Aristotiles dit seghet:
 Als den hont siecheit an leghet,
 So eet hi gras of ander cruut
- 120 Ende spuwet dat evel uut.
 Sulke seggen oec hier an,
 Gheen hont mach leven sonder man.

- Des honts tonghe es goet ter wonden ;
 Es hi ghewont oec tenigher stonden ,
 123 Ende hijt gelecken niet en mach bloot ,
 So lect hy sijn selfs poot ,
 Ende salt'er sine wonde mede :
 Nature leert hem dese sede.
 Douder philosophien boec
 130 Seghet enen vrenden ondersoec :
 Neemt een welpin dat men soget ,
 Ende enen sieken , die ghedoghet
 Oranica , dat evel groot ;
 Legghet hem op die borst al bloot ,
 133 Dicken hets des siecs mans helpe ,
 Ende hets die doot van den welpe.
 Honden diene biten niet die teven ,
 Sine sijnre toe bedreven.
 Dus eist welnaer in allen dieren.
 140 Scaemdi man [van] felre manieren :
 Hine nes dies mans name niet waert ,
 Die man , die vrouwen niene spaert.
 Het es meest alre honden sede ,
 Datsi ontreinen die reine stede.
 143 Hondine scoen sijn sekerlike
 Goet jeghen die arthritike ;
 Maer rietse een hont draghen den man ,
 Hi heft up sijn been ende pister an.

HET PAARD.

B. II. vs. 1568—1683.

- Equus heet in Latijn dat paert
 Ende es ene beeste waert ,
 Dat men in menich lantschap vint ;
 Maer die beste die men kint
 5 Die sijn in Capadocia
 Ende int lant van Scycia.
 Die thovet diepst int water steken
 Hout men over best , dat hore spreken.
 Den wilden paerden , wil men wanen ,
 10 Ist dat men ofsnijt die manen ,
 Dat hem die luxurie ontfaert ,

- Om datse dat haer verhovaert.
 Dit selve vint men an die wijf,
 Die hem verheffen in haer lijf.
- 13 Om haer haer scoen ende lanc.
 Int lant van Siten ende oec ghemanc
 In Capadocia sonder waen
 Spreect men dat die merien ontfacen
 Van den winde; maer over waer
- 20 Sone leven si maer drie jaer.
 Alst tpaert es out drie jaer of twee
 So notet; maer nemmermeer
 Ne dyet dat si tilike winnen
 Tote XX jaren, wil men kinnen
- 23 Es haer noten wel in die tijt.
 Dat paert noot ende rijt
 Al tote sinen XXX jaren,
 Ende die merie tot XX te waven
 XXXV jaer is des paerts lijf
- 30 Ende XL jaer so levet haer wijf.
 Maer men seecht dat in Cycilene
 Een paert levede LXX jaer wilen
 Noch seghet men, dat die paerde daer
 Leven also menich jaer
- 33 Up dat dat paert van dane si
 Dat selve seghet men van Persi
 Die Spaensche paerde ontfien van Gallen
 Leven onlanghe met allen
 In paerden meest, boven allen dieren,
- 40 Machmen merken hare mahieren,
 Hoe dane wijs si sijn ghesinnēt;
 Ende dats an horen dat men kinnēt
 Hoet hem van moede mach staen
 Sijn si vermoeit si laetse gaen
- 43 Sijn si gram si leggense an thovet;
 Ende hebben si vaer, dies ghelovet,
 So rechtsse vorwaert weder;
 Ende sijn si siec si legse neder
 Ysidorus seit dat dat paert
- 50 Vier pointe moet hebben, salt sijn waert:
 Sceppenesse, dueghet ende sconede,

Die varuwe van den hare mede.

Dits die sceppenesse, nu maerc;

Dat sijn lijf si hart ende staerc,

55 Wel ghesonken langhe siden,

Hoech gherigghet, recht int riden,

Ront ende ghecloven over den stiet,

Te vet an die voete niet,

Hol ende vast ende droghe die hoeven;

60 Over al sijn lijf sal hem behoeven,

Dat ront scinende si sijn vel.

Sine doghet hort also wel:

Dat snel ende stout si ende niene sneve,

Ende metten leden beve:

65 Dat es een tekijn van crachte;

Ende alst staet stille ende sachte,

Dat het si te porne goet;

Ende als hem iet verhit die moet,

Dat het goet te houdene si,

70 Ende saen sijn moet ghesocht daerbi.

Die sconeit prijst men int ghemeene,

Dat hem si dat horet clene,

Droghe trel an die beene,

Doren cort, scarp ende clene,

75 Grote ogen, nasegate wijt,

Den hals opwaert talre tijt;

Dicke manen ende staert,

Die voete ter ronthenen waert.

Sine varwe van den hare

80 Swart, dat seit men dat best ware;

Root of appelgraeu of wit;

Anders varwe dan dit

Nes niet van der bester waarde.

Men vint drierande paerde:

85 Een dat es torlogen goet;

Een ander dat men riden moet

Elxs daghes na ghevouch;

Een ander dat nutte es ter plouch.

Men vant paerde in ouden tyden,

90 Die hem niemene en nieten riden;

Dan die eerst haer here waert.

- Aldus was Julius Cesars paert,
 Ende des conincs paert van Citen;
 Ende in Alexanders viten
- 93 Was sulc Busifal sijn paert;
 Doet starf doe haddijt so waert,
 Dat hijt eerliken graven dede,
 Ende maecte in sijn ere ene stede.
 Oec waren sulke paerde hir voren,
- 100 Alsi haren here verloren,
 Dat si nemmerme ne aten;
 Ende oec wenende utermaten
 Hevet men gheweten dat paert,
 Daer die here verslegen waert.
- 103 Ysidorius spreect ende meent,
 Dat sonder die mensche el niet ne weent.
 Oec sijn paerde daer liede aen sien
 Wat in wighe sal gheschien:
 Sijn si droeve ofte vro,
- 110 Dat daerna die dinc count also;
 Dit vint men an sonderlangen paerde.
 Merien hebben sulke waerde
 Deene ter andere, stervetter eene.
 In al hare scare ghemeene,
- 115 Dat dandere ophouden hare vole:
 So ghelieve es hare scole.

GENEESMIDDELEN VOOR VOGELS.

B. III. vs. 1493—1732.

- Tholomeus, dit nes gheen ghilen,
 Hieten alle die coninghen wilen,
 Die in Egipten droughen crone;
 Ende Tholomeus regneerde scone.
- 3 In dien tiden, wi lesen dus,
 Dat Aquila ende Simachus
 Ende Theodocion meesters waren
 In die warelt van groter maren.
 Dese drie, bi sinen vorsoeke,
- 10 Die screven in enen boeke
 Der edelre vogle medicine.
 Also als het in Latine

- Van broeder Aelbrecht is bescreven,
 Saltu Jacob in Dietsche vort geven.
- 15 Die namen van cruden diere in sijn
 Sal ic u scriven in Latijn;
 Die kennesse, also alst waer is,
 Sal kennen elc apoticaris.
- An den hove, na dat wijt counen,
 20 Sullen wi leeren dit begonnen:
 Wort een voghel siec in doghen,
 Men salne te ghenesene poghen
 Met fijnre olie van oliven,
 Die mer in sal sochte wriven,
- 25 Ende men sal doen dicken ditte.
 Wast hem oec int oghe twitte,
 Nem pulver van venkelsade.
 Ende vrouwen melc, dats dat ic rade;
 Ware, daer of comt hem bate.
- 30 Hevet hi bestopt de nese, gate,
 Stafisagria ende peper daer toe.
 Mac [te] pulvere ende te gader doe,
 Ende blaest hem in, wiltune genesen,
 Met ere pipen in der nesen,
- 35 Ende wrijf hem sijn roest daerna
 Met pulver van stafisagria.
 Hevet reume int hove mede,
 Doe hem, dats die bendichede,
 Rute omtrent die nese, gate;
- 40 Sijn aen nette mede, dats sine bate,
 In ruten sapen, dat hi sal eten.
 Noch ene bate sultu weten:
 Neemt oec looc gestampt met wine,
 Doet in die nese, gate sine,
- 45 Ende settene daer es sonder lecht,
 Ende latene enen dach vasten echt.
 Heeft hi pupeide, hort hir na,
 Nem pulver van stafisagria,
 [Ende] dat met honighe wel gemanc;
- 50 Ende wrijf sine tonghe, dits die ganc,
 Ende ghef hem botre eten dan;
 Ende gheneset hi niet daer an,

- Witte colen sal men droghen:
 Dat pulver sal sine macht toghen.
- 55 Roept hi oec te vele int huus,
 So nem ene vledermus:
 Ende ghestampt peper daer inne,
 Dan aset: hi swighet ten beghinne.
 Vint men die vledermus oec niet,
- 60 So ist best dat men dan siet:
 Om els eneghen voghel dan;
 Ten minsten daer nes gheen verlies an;
 Ende men[re] ghemalen peper in doe,
 Het sal lichte helpen daertoe.
- 65 Die vele roept, men wille dat kinnen,
 Dat hi eyer hevet binnen.
 Gheneest hi qualike, du sout het geven
 Tetene muse die leven,
 Jof eens honts welkin, eer het sist.
- 70 Jof hi sijn aes te werpene pliet:
 Dicken, so seghet dit ghedichte:
 Neemt een vierendel allincs gewichte
 Scamonia ende daer toe comijn:
 Moet oec also vele sijn;
- 75 Dat sal men pulveren ende mingen,
 Ende daer mede sijn aes bespringen:
 Sijn aes moet sijn vet swinin vleisch.
 Maecstu van allinc wichte den esch,
 Apotecarise sullen di wel
- 80 Dat rechte wisen sonder fel:
 Ne mach hi oec niet eten ditte,
 Nem van enen eye dat witte;
 Werp hem dat pulver daer ter stede
 Dan in sinen bec daer mede.
- 85 Noch wes ere saken vroet,
 Die ter selver dinc es goet:
 Mac hem eyer met melke van gheete,
 Ghefse hem eten, doe dat ic heete,
 Also op tvler geronnen sijn:
- 90 Hi wort gesont dan ende fijn.
 Den havic ende sinen geslachte
 Helpet dit herde wel met machte.

- Beghinnet hem oec muten lusten,
 Doene van alre pinen rusten,
 93 Ende ghef hem aes ghenouch
 Alle weghe na sijn ghevouch;
 Also dicken als hi heret broke
 Also dicken sekerleke
 Faelgiert hi in die vedren mede;
 100 Dits der naturen heimeelicheit
 Groene soden onder veste
 Sijn hem nutte tsire boete;
 Ende daer die sonne scinet heet,
 Ist best dat hem te stane steet.
 105 Hevet hi den rede, so hoer hier na
 Int sap van artimesia
 Dat wanic dat bivoot sijn
 Ghef hem sijn aes, ende noch daerbi
 Moeter hennin aes wesen toe;
 110 IV. warf of givē dit doe
 Jof doe dit over een;
 Bint hem vaste dat rechter been;
 In die middle dat been sultu sien
 Ene adre, ende mettien
 115 Die sultu wiselike laten
 Ende dat sal hem comen te haten
 Hier bi machtu kennen mede
 Jof den voghel heeft den rede:
 So wiltijt so hanghen dien vogle
 120 Sijn hoofd ende sijn vlogle
 Ende hi beret ende hy dan toghet
 In plumen of hi cout ghedoghet
 Ende hi welna aset niet,
 Jof ghierlike der ane sciet,
 125 Ende hijt qualike in mach bringen
 Bi al dustanighen dinghen
 Mach men sien, diere waer toe ghevet,
 Dat hi enen rede hevet
 Dan helpt hem also, als die reet
 130 Hier boven gescreven staet
 Jof hem sere dorst, so doe dus:
 Nem pulvere van coelen levisticus

- Dats sijn teename in Latyn;
 Anjs stelen sulre toe sijn
- 135 Ende venckel stele; siet dit in wine.
 Oec esser nutte mede te sine,
 Alst es ghesoden recht ghenouch,
 Een lepel honichs int gevouch:
 Dit sal men over een coelen dan.
- 140 Ghef hem dit drinken; of hi ne can,
 So sal ment in den becke ghieten,
 Of doe hem eens daghes ghenieten
 Aes met honighe bestreken.
 Des naests daghes daer na in der weken
- 145 Bestrijc sijn aes, hoe se het gaet,
 Met ere olie, hetet rosaet.
 Es hi oec siec van der galle,
 So bespaers sijn aes met alle
 Met pulvere van wilge bloemen.
- 150 Als hem die vlogle hangen hem somen,
 So nem danne ganse bloet,
 Ende smout van gansen esser toe goet,
 Ende salve sine vlogle saen,
 Ende latene ter sonnen staen,
- 155 Ende ghef hem vleesch van gansen vet.
 Hoor noch meer een ander ende bet:
 Nem olie, die hetet laurtijn,
 Dwa teerst die vlogle sijn,
 Ende onder die vlogle sulta mede
- 160 Sine asselen salven wel ter stede;
 Echt nem galle vanden zwine,
 Ende salver mede die vlogle sine,
 Ende ghef hem sijn aes mede ghemeene
 Ghenet in sape van verbeene,
- 165 Jof in sape van salegen crude:
 Hevet hi an die vlogle rude,
 Nem cruut, dat gheheten is
 In Latijn hederā terrestris;
 Sijn Dietsch daer of, als ict weet,
- 170 Es datment goudrave of dresene heet.
 Siet dat in watre, entie blade
 Omtrent sine vlogle begade,

- Daer si der siden ghenaken.
 Zijn aes so soutu nat maken
- 175 In dat water, daert cruut in soot.
 Dit selve es oec den voeten noot.
 Eten sine vlogle de sieren,
 So houten in deser manieren:
 Ghef hen buxs vleesch nat in asine,
- 180 Ende bestrijc die vedren sine
 Met warmen aisine, dies gome,
 Ende met olie van lauwers bome:
 Ende dit soe doe menichwerf.
 Breict hem vedre, ende dat bederf,
- 185 Dattu sochte uitdoen wilt datte,
 Nem dat bloet van ere ratte,
 Ende bestrijc der vedren staet:
 Sonder pine so dan uitgaet;
 Ende siet honich, dat radicke,
- 190 [Ende] alse dat wort sere dicke,
 Nem dan een roedekijn van sulke mate,
 Na die grote van den gate,
 Daer die vedre in was gestaen,
 Ende doere in honich mede saen:
- 195 Daer sal cortelike wedere
 Wassen een nieuwe vedre.
 Es hem scinkel of vloget ontwee,
 So nem warem aloë,
 Ende binter op, dat bliven mach
- 200 Enen nacht ende enen dach.
 Echt hanen drec in edec ghesoden
 Es daer op goet in noden.
 Es een voghel ongeroe
 Upt rec of op die hant, daer toe
- 205 Siede merre in water, ende daer mede
 So bestrijcse sine lede,
 Ende uut dien watre IX werf
 Aessene, als hijs bedarf.
 Hevet hi tevel, dat heet rampe,
- 210 Ic waent in Duutsche es de crampe,
 In artimesia, dat bivoet heet,
 Sultu sijn aes netten ghereet.

- In lamsbloet warm wrijf sine voete,
 Dit es oec een ander boete;
 215 Jof du sout nemen; warmen, wijn,
 Daer netelen in ghesoden sijn,
 Ende daermede sijn voete dwaen,
 Ende uten watre sijn aes ontsaen;
 Eist dat hi smelten niet ne can,
 220 Eens hanen galle ghef hem dan;
 Jof witte slecken ghesoden teten;
 Smelt hi te sere so sulx weten;
 Hoe dat hi te stoppene si:
 Luttel saeps van iusquiamf;
 225 Ghef hem drinken, ende natter al;
 Sijn aes [in] dat hi eten sal;
 Hevet hi luse, so nem dan
 Van alsene sap, jof nochtan
 Water daer men in siet dit;
 230 Ende als hi ter sonnen sit,
 Bespoeient ende makene nat;
 Over waer hem sal helpen dat;
 Dits der voglen medicine
 Jeghen messelike pine,
 235 Den Latine ghedicht wel na,
 Also alst wilen Aquila,
 Simachus ende Theodocion
 Screven den coninc Thelomon;
 Jacob diene wants nemmee;
 240 Hort vort voglen namen in G;

DE BIJ.

- A p i s dat es in Dietsche de bie,
 Sente Ambrosis seghet dus mie;
 Ende Basilius die grote,
 Dat dit sijn worme sonder genote,
 5 Sine noten noch sine riden
 Ende wonen te samen tallen tiden;
 Hare vrome legsi tere stede,
 Ende eten alle te samen mede;
 Cost ende ghewin, groot ende cleene,
 10 Dat es talre stont ghemee.

- Hare maghedom, hare reinichede,
 Es al ghemeene hen allen mede.
 Si winnen vrucht ende bringen
 Sonder noten ende minghen.
- 15 An hen pleghet gheene luxurie tshe;
 Dies winnen si vrucht sonder pine;
 Nochtan wort gheslachte groot.
 Si nemen coninghe in haer ghenoot;
 Ende alle gader so sijn si
- 20 Onder haren coninc vri;
 Want si eorne ende minnen,
 Als dien si haren heere kinnen,
 Ende bi haren wille gheset;
 Op hem ne doen si gheene onwet,
- 25 Ende dit nes te wonderen niet een twint,
 Wantse die coninc weder mint,
 Ende es hem sochte sonder waen,
 Ende si bliven hem onderdaen.
 Hier omme sones sonder lieghen
- 30 Onder alle worme die vliegghen
 Meer te wonderne dan an bien.
 Men mach hem honech gaderen sien,
 Dat boven allen soeten es soete,
 Ende te menigher mescame boete;
- 35 Si maken was ende raten
 Menighen mensche te baten.
 Si hebben raet, voghet ende hertoghen,
 Daer si hem beraden moghen,
 Ende sine sijn nlewer fel
- 40 Van manieren noch sochte wel;
 Ende dats een wonderlic engien:
 Winters en mach mer gheen sien,
 Ende des somers, als men winnen mach,
 Ne lijf daer gheen ledich den dach.
- 45 Hets worem dat ghere vrucht ne deert,
 Ende alst bi hem hevet vertheert
 Die bloemen, doen si dan spien
 Bet of, waer hem goet mach gescien.
 Sijn si in vremder stede in nachte,
- 50 So sijn si in groter wachte,

- Hoe hare vederen niet ne werden nat,
 Ende rusten opwaert den buuc dor dat.
 Hare covent deelt hem in drien:
 Men macher coninghe ende heren sien,
 85 Ende middele die de jonge berechten,
 Ende andre ghelijc rechte dienstknechten.
 In elken buuc es emmer een here,
 Ende die es scoenre emmer mere,
 Ende also groot als II bien.
- 60 Die vederen sijn cort an dien,
 Een deel hogher op die been,
 Vor sijn hovet al in een
 Ghelijc alst ware crone,
 Boven den andren seere scone;
- 65 Ende oec segghen meesters wale,
 Dat hi es al sonder strale:
 Sine hoecheit dats sine were,
 Nature ontseghet hem den spere,
 Om dat prensen van erdrike
- 70 Exemple nemen an dese gelike.
 Dits deerste ordine van den bien.
 Dandre die men daer mach sien,
 Die sijn tangher, scarp ende snel,
 Ende berechten die bedarve wel,
- 75 Maer sine doen lude no stillen
 Anders dan die meesters willen.
 Onder dese sijn andre bien,
 Die scalkelike te diene plien,
 Ende winnent scalkelike ende halen,
- 80 Daer si den andren mede betalen.
 Dese ne hebben strael negheen,
 Ende sijn dienende al in een
 Den rechten bien enten heren.
 Dese steect men uut met onneren;
- 85 Des morghens slaepsi te lange;
 Merren si te vele inden uitgange,
 Si bijtse doot sonder ghenaden;
 Ist dat si bi hem te vele scaden,
 Alst honich ripe es ende goet,
- 90 Si bitense doot metter spoet.

- Ende als die jonghe sijn starc genouch,
 So doen si hare gevouch,
 Ende steken vor die middelscare;
 Om dat si vlieghe harentare
 95 Om hare ruste ende hare stede,
 Ende somich meester volghet mede
 Diese berecht; dus volgen si an
 Haren meester, haren coninc dan.
 Palladius segghet dus mie:
 100 II dage te voren ofte drie,
 Eer si willen vlieghe ute,
 Singhense mit groten gerute;
 So vaert die coninc voren uut daer,
 Ende die ander volghen naer,
 105 So waer dat si te swaermene vangen.
 Ist dat si tenen hope hangen,
 So pessere in al tgheloop
 Waer een coninc in den hoop;
 Ist dat si meer oec hopen maken,
 110 So weet men in waren saken,
 Datter alse menich coninc es
 Als menich hoop, sijt seker des.
 Dat edel werc van haren raten
 Mach elc wonderen utermaten.
 115 Si rusten in die morghen stont,
 Tote dien dat een ondoet den mont
 Ende trumpt twee werf ofte drie.
 Oec leert weder kennen die bie:
 Ist dat die dach scone sal wesen,
 120 So vlieghe si alle ute met desen;
 Ende sal tweder sijn onreene,
 So vlieghe die scalke uut allene.
 Elc hevet besceden ambacht:
 Als deen hevet haren last gebracht,
 125 So sijn daer III of IV gestaen;
 Diese ontladen sonder waen;
 Deene brinct honich van der blomen;
 Water sietmen bringen somen;
 Ende sulke maken die woninghen;
 130 So dieare some van sulken dingen,

- Dat si anders niet ne wachten
 Dan den intganc met crachten;
 Sulke scouwen an die sterren,
 Of hem tweder iet sal vererren;
 135 Ende al eten si te male
 Te satmen ende in ene sale.
 Alst avont es ruten si daer in,
 Ende emmer so lanc so min
 Ruter te samen tere somme;
 140 So datter ene vlieghe alomme,
 Ende trompt in der manieren mede
 Also als soese waken dede
 Teerst maken si waer wonen sal
 Ende rusten die ghetnechte al;
 145 So scone dats elken mach lusten
 So maecsi der heeren rusten.
 Als die jonghe dan up comen,
 So hebsi te hant vernomen
 Wien si sijn, ist meente of heren.
 150 Die hem sullen ter werringhe keren,
 Die doen si te hant van den live,
 Omdat dandre in paise bliven.
 Als haer cominc ter weide waert,
 Hi es met sinen here bewaert,
 155 Die bi hem vliegben ende sijnas beiden;
 Ende als alle pinen ter weiden,
 So es hi dan ledich allene,
 Ende merdt hoe si pinen gheene.
 Om hem sijn in sine scare
 160 Sine serichte ende nemen ware,
 Jof hem iemene doet leet,
 Ende die sijn fel ende dorwreet,
 Ende ne latene niet gherne vlien.
 Ende dit de mach niet dicken gescien,
 165 Sonder alst weder es ghestade,
 Ende dan es niemen so stont van rade,
 Die men op sal vlieghe horen,
 Hare coninc en vlieghe voren
 Waert dat iemene so coene ware,
 170 Die storen wilde des coninc scare,

- Hi moeste dat onghelden seere.
 Verliesen si oec haren heeren,
 So es gheselschap ondaen.
 Ende volghet enen andren coninc saen.
 175 Somwile strijt een buuc op den andren
 Om die bloemen daer si in wandren,
 Of om honech, dat ghelovet,
 Dat elc andren ofrovet.
 Oec so vint men dorpers bien.
 180 Die felre te wesene plien,
 Ende die sijn yromelic ende wreet,
 Ende altoes te winne ghereet.
 Welc tijt so die bie so steict,
 Dat haer dien strael utebreict.
 185 Volgheter enich daermkijn naer,
 So moet soe besterven daer.
 Si scuwen seere die quade lucht,
 Vogle van ganse in die vlucht;
 Sietmer crabben bi of braet.
 190 Si sterven van der roke quaet,
 Die lucht van der doder bie
 Doot die andren, seit men mie.
 In couden tyden blijen si binnen,
 Ende leven bi dat si winnen.
 195 Si minnen seere soete gheclanc,
 Daer mede vergadert mense ghemanc.
 Tien jaer ten lancsten of sevene
 Set hem nature te levenc.
 Nem buffels daerme metten drecke,
 200 Ende dat onder daerde decke:
 Daer of sullen wassen bien,
 Oridius boeke seggen van dien:
 Delf enen stier of osse of coe,
 Nature doet haer cracht daer toe.
 205 Dat mer of siet wassen bien;
 Maer si noten als vliegghen plien;
 Doch sijn si harde naer,
 Den edelen bien, vetet over waer;
 Honech es heet int beghin.
 210 Ende droghe als het comt, het in

- Honech suvert ende hout
 Medicine in hare ghewout,
 Ende men tempert oec daer mede
 Der medicinen bitterhede.
- 213 Jeghen die coude maghe dat:
 Neemt honech ende tempert dat
 Met waermen watre ende laet ingaen,
 Het sal die maghe suveren saen.
 Het maket oec dat anschijn claer,
- 220 Dwaetstu di daer mede daer.
 In een scerf soutu honich braden,
 Ende daer toe sout met staden,
 Ende mac een suppositoris daer mede:
 Het es goet jeghen den rede.

LEVEN VAN SINT FRANCISCUS.

D^r. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 72—82.

J. TIDEMAN, Leven van Sint Franciscus.

Dit werk werd door Maerlant naar het Latijn van Bonaventura, die het in 1261 schreef, vertaald, op verzoek en ten behoeve der Minderbroeders te Utrecht, en is waarschijnlijk na den Rijmbijbel (dus na 1270) gedielt, misschien wel om door de vertaling van dit hyperorthodoxe werk zich van den blaam van onrechtzinnigheid te zuiveren, dien hij door de vertaling van den Rijmbijbel op zich had geladen. Anders moet het onze verwondering ten hoogste opwekken, dat een verlicht en vrijzinnig man als Maerlant de dolzinnige, walgelijke en belachelijke wonderen van een heilige heeft kunnen behandelen, voor wien hij, hoe getrouw zoon der kerk ook, geen de minste sympathie kon gevoelen.

SINTE FRANCISCUS BOETEDOENING.

vs. 2185—2520.

*Hoe hi hem sette ten suren
 Ende hoene solaesten de creaturen.*

Als Fransoys hevet vernomen,
 Dat bi sire exemplen comen
 Vele lieden, die hem bekeren
 Om te dragene tcruce ons Heren
 Gewilleke met bernende moede

- So verstoutte hem de goede;
 Als vaendragere van Gods here,
 Om te comene metter ere
 Toter hoocheit van den zege,
 10 Ende dat met duechden alle wege.
 Hi verstont nauwe dat woort,
 Dat de apostel brochte voort,
 Die spreict: » Die horen te Cristus name;
 Si hebben gecruust haren lechame
 15 Met begaerten ende met zonden,
 Want sise scuwen tallen stonden.”
 Met so staerker discipline
 Bant hi die begherten zine,
 Dat hi cume tenegher ure
 20 Nutte de voorderste sire nature.
 Hi seide: » Hets swaer te vulbringene
 Den lechame te gehingene,
 Te hebbene dat hem bed aerf,
 Men moeten bugen enichwaerf
 25 Den sinnen ende sijn onderdaen
 Die ter vleescelikeit bestaen.”
 Hier omme, als hi was gesont,
 Nutte hi selden teniger stont
 Gesoden spise, dor enige dinc;
 30 Waest ooc dat hise ontfinc,
 So mingdire asschen mede
 Of waters so vele hire toe dede,
 Datti met dustanigher zake
 Die spise benam de smake.
 35 Wat soudic maken tale lanc
 Vanden wine, dien hi dranc?
 Want hi waters sijn gevouch
 Cume dranc, ende niet genouch,
 Als hem die hitte entie dorst
 40 Onsteken hadde sine borst.
 Maniere vant hi, sijt zeker das;
 Van abstinencien die meerre was;
 Altoos dyedi ende wies
 In volchne ende in pleichne dies.
 45 Ende al was datti was comen mede

- Ter hoocheit vander valmaecthede,
 Altoos vernieuwde yet sijn sin
 Als of hi eerst ware int begin;
 Want hi met sulker pine mede
 50 Purgierde des vleeschs oncuussuede.
 Nochtan als hi ginc weder ende vort
 Om te predekene ons Heren woort,
 Gevouchdi hem in vele dingen
 Metten gonen, diene ontlingen;
 55 Als om tontfane de spise;
 Maer cam hi thuus, in alre wise
 So hilti vaste ende zere
 Sine abstinencie in allen kere.
 Dus so heefti hem gegeven
 60 Hem zelven scaerp wreet in sijn leven,
 Ende zinen evenkerstinen mede.
 Gevouch in die menscelijchede,
 In allen dingen sonder waen
 Der ewangelien onderdaen.
 65 Hi was exemple talre stede,
 Niet vastende, maer etende mede.
 Als hi was in moetheden groot,
 Was dicken die aerde bloot
 Bedde, daer zijn lechame up lach;
 70 Ende dicken hi slapens plach
 Sittende, thoofft an enen steen,
 Of an een hout, els bedde negeen,
 Een armen roc, ende el niet, an
 Aldus diende de goede man
 75 Onsen Here menichfoude
 In naecteden ende in coude.
 Som wile was hem gevraget,
 Welker wijs hi hem bedraget
 Vanden couden wintre wreet,
 80 Ende hi so dinne was gekleet?
 Met heten wille hi dit andwort,
 Alst hem de helege geest gaf vort:
 » Waert so dat wi waren van binnen
 Yet geporret in onse zinnen
 85 Met begherten vanden viere

Van hier boven in eneger maniere,
Tcoude van buten souden wi dragen
Lichtelike sonder clagen."

- Hi scuwede dat sochte cleet,
90 Ende minnet, waest scarp ende wreet;
Want hi seide, datti wel wiste,
Dat bedi Johan Baptiste
Van Gode was geprijst hier af.
Als men hem een roc gaf,
95 Daer hi zochteit gevoelde an,
Riedde hine met pesen van binnen dan.
Want hi seide, alst staet in bouken,
Datmen niet ne soude zouken
Sochte cleder ende goede
100 In husekine der aermoede,
Maer in groter heren zalen
Alst God spreekt in zire talen.
Sekerlike haddi vonden,
Dat de vianden tallen stonden
105 Van scaerpen cleden waren in vare,
Ende daer si sochter warden geware
Entie precieus ende diere,
Daer ghinc si tvolc in coren sciene.
Dies gevel in ere nacht,
110 Als hi dor der ziecheden cracht,
Bede van hoofde ende van ogen,
Die hi dicken moeste dogen,
Een cussin, jegen zine costumen,
Hadde onder zijn hoofd, van plumen,
115 Dat die duvel daer in ghinc,
Dat hine moeide vander dinc
Tote mattintijt, ende dede
Hem verdriet in zine gebede,
Tote datti riep zinen geselle,
120 Ende hijt dede uter celle
Dat cussin enten duvel mede
Verre dragen tere stede;
Daer die gone uter celle ghinc;
Om te doene gone dinc,
125 Verloos hi al daer ter steden

- Alde macht van zinen leden;
 Onthier ent Fransøys heeft verheest
 Alle biden helegen geest,
 Die hem van herten ende van lechamen
 130 Die cracht gaf weder al te zamen,
 Die hi hadde eer dat gevel,
 Met sinen woorden ende met niet el.
 In disciplinen hart van moede
 Hi stont altoos in sire hoede;
 135 Grote zorghe drouchi tsamen
 Sire zielen ende sijns lechamen,
 Hoe hise reine houde met eren;
 Want in beghinne in sijn bekeren
 Baeddi hem zelve in winter tijd
 140 In yse, in watere, diep ende wijd,
 Om datti zinen huus viant
 Binden wilde in enen bant,
 Ende hi dat witte cleet, dat clare,
 Dat der zuverheden ware,
 145 Van den vleesceliken brande
 Houden soude sonder scande.
 Ooc seidi al openbare,
 Dat vele gedoochdeliker ware
 Enen geesteliken man groot coude
 150 Te gedogene menichfoude
 In sinen vleessce, dan hi binnen
 Gevoelen soude in sine zinnen
 Een lettel hitten teniger steden
 Van vleesceliker ondersceden.
 155 In de woestine van Sarthane,
 Daer hi som wile plach te gane,
 Lachi eens in zine gebede
 In sine celle tere stede;
 Daer riepene de viant te zamen
 160 Drie waerf bi zire namen.
 »Wat wiltu?» heefti geandwoort.
 Valscelike sprac hi dit woort
 Die viant, ende seide openbare:
 »En es ter werelt zondare,
 165 Bekeert hi hem, God ne vergevet

- Al dat hi oyt mesdaen hevet;
 Maer so wie hem zelve doot
 Met penitencien te groot,
 Hine gewint nemmermere
 170 Genaden an onsen Here."
- Die goede man hevet verstaen
 Bidden helegen geeste zaen
 Die boosheit vanden viant,
 Hoe dat hi hem dies bewant,
 175 Hoe hine ter laweit dade keren;
 Dat toocht dit, datic hier sal leren:
 Want al te hant, zijt seker dies,
 Dat de viant up hem blies,
 Die met sinen ademe doet
 180 Colen bernen metter spoet,
 Cam te hant den helegen man
 Sijns vleeschs sware coringe an.
 Als de minre der reinichede
 Dat gevoelde daer ter stede,
 185 Heeftu den roc ofgedaen
 Ende ghinc hem metter corde slaen.
 »Broeder ezel!" spreecti, »ha! ha!
 Dus betaemt di datmen ga:
 Dits die gesele tinen doene,
 190 Die roc dient ten religioene,
 Die thelege tekin draecht vor ogen.
 Men sal dat niet gedogen
 Dattene doncuusche stele te waren.
 Waer so du wilt mogestu varen."
 195 Hier toe met wonder heten moede.
 So wart al ontsteken de goede,
 Ende heeft sine celle upgedaen
 Ende es ute int hof gegaen,
 Daer hi hem zelve moeder naect
 200 In der snee warpt ende mesmaect.
 Seven hoopkine te handen
 Maecti daer of metten handen,
 Die hi voor hem zelve lede;
 Sinen vleesche hi daer toe sede:
 205 »Dijn wijf so es de meeste ginder;

- Dese vier andre dine vier kinder,
 Twe sonen ende twe maechdekine;
 Gone andre twe achtic te sine
 Knechte ende dierne, die di sijn
- 210 Orbare ten dienste dijn.
 Nu cleet dese alle; si hebbens noot,
 Want si bliven van coude doot.
 Beghint dat volc te vervaerne,
 So diene enen here gaerne.”
- 215 Alder so wort de viant
 Verwonnen, ende voer wech te hant.
 Die helege man, daer wijt of tellen
 Keerde metten zege in sire oellen.
 Want als hi zere ende genouch
- 220 Buten tvleesch pijnde ende slouch,
 Bluscht hi den brant der oncuuscede
 Van binnen altemale daer mede,
 So dat hi cleene no groot daer naer
 Daer of niet gevoelde een haer.
- 225 Een sijn broeder, die daer mede
 Al doe lach in zine gebede,
 Die zach dese dinc al ane
 Bider soonre claere mane;
 So dat Fransoys wart geware,
- 230 Ende ondeckede hem openbare
 Vander coringe den proces,
 Ende geboot hem vaste des
 Dat hi niemene die levet,
 Als lange als hi den geest in bevet,
- 235 Die dinc ondecke, up genen dach,
 Die hi van hem ghinder zach.
 Hine leerde niet te doodden allene
 De zonden vanden vleesche gemene
 Ente breken de breckelichede,
- 240 Maer hi leerde daer toe mede
 Te hoedene de uterste zinne,
 Daer die doot bi comt inne
 Toter zielen; datmen de wachte
 Met nereste ende met alre crachte.
- 245 Hemelichede vanden vrouwen,

- Hare spreken ende haar upscouwen;
 Die de menige verduwen,
 Hiet hi nerenstelijke scuwen;
 Want hi sprac: » De cranke breken
 250 Dicken bi al zulken treken;
 Ende ooc hevetmen verheest,
 Dicken cranken den staerken geest;
 Hen ware te wel geproevet man
 Hi nes die met hem wandren can
 255 Niet mogeliker zonder smitte,
 Dan sonder smerte ende zonder hitte
 Mogelijo es ooc te gane,
 Als ons scripture doet te verstone,
 Int vier ende in dat hete gloet.
 260 Enen mensce al baervoet,
 Die hadde sine ogen so geleert,
 Van sulker ydelheit ende gekeert,
 Datti daer waert niet ne sach,
 Ende hi sinen geselle plach
 265 Te seggene, daer hi ghing allene,
 Dat hire int anscijn come kende ene,
 Want zeker dochten niet wesen,
 Dat yemen zoude int herte lesen,
 Hare gedane ende hare gelike,
 270 Die dat vierkijn haestelike
 Weder levende maken connen,
 Van den vleesche, dat es verwonnen,
 Entie clareit smetten mede
 Van der reinre zuverhede.
 275 Hi zeide, dat met wiye spreken
 Niet dan gedwas ware of treken,
 Sonder in biechten allene
 Ende in leringe, cort ende clenene,
 Na dien dat ere ende zalichede
 280 Eesschet, ende tijt ende stede,
 » Wat bederven of wat doene,
 Sprac hi, » zal van religioene
 Man met talen doen met vrouwen,
 Sonder als souken met trouwen
 285 Van haren mesdaden raet

Iof van haren levene betren staet?
 Daer te grote sekerheit es in,
 Scuwet men den viant te min,
 Ende vonde de viant te sijns een haer
 290 Anden mensche, weet over waer,
 Hi zout doen dyen herde zaen
 Tere balken sonder waen."

Ledichede, die wortel ende zaet
 Es, daer al quaet gepens uut gaet,
 295 Hiet hi scuwen meer dan yet el;
 Hi proevet bi exemplen wel,
 Dat wederstromige vleesch, dat trage,
 Salmen temmen onder de slage,
 Ende met nutteliker pine.

300 Hier bi het hi den lechame zine
 Broeder ezel, want hine vaste
 Dwanc te bordine ende te laste,
 Ende gheseldene met risen
 Ende voeddene met cranker spisen.

305 Waest ooc, datti yemene zach
 Ongestadich, ledich, entie plach
 Tetene, dat een ander wan,
 Dien hieti broeder vliege dan,
 Om datti geen goet ne dede

310 Ende hi tgoet besmette mede,
 Ende hi onwaert ende leet
 Met elken goeden mensche heet.
 Bedi seit hi te somiger ure:
 " Ic wille mijn covent labure,

315 Dat si niet bider ledichede
 Met herten of met tongen mede
 No wederpensen, no spreken,
 Daer si den orlof mede breken."
 Hi hietten broeders talre wile

320 Silencie houden van dewangile,
 Dat si souden tallen steden
 Van allen woorden van ydelheden
 Hem wachten herde nerenstelike,
 Als die daer of zekerlike

325 Moeste geven sonder zage

- Redene ten jonxten daghe.
 Waest dāt hi enigen broeder zach,
 Die edele woort te vele plach,
 Die scalt hi utermaten zere,
 330 Ende dan zeide de goede here:
 » Gevoegen zwigen met reinen moede
 Es der zuvere herten hoede,
 Ende ene doget herde groot,
 Want dat leven entie doot
 335 Es vele ande tonge belanc
 In woorden ende in smaken gemanc.”

SPIEGEL HISTORIAEL.

D^r. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 86—100.

D^r. VERWIJS, Jacob van Maerlant's Spiegel Historiael. III. D.

Onder de mannen, die de encyclopaedische kennis van alle takken van menschelijke wetenschap in de XIII. eeuw hielpen bevorderen, verdient Vincentius Bellovacensis eene eerste plaats. Zoo ondernam hij op last van Lodewijk IX een Speculum Historiale te schrijven, dat hij stellig vóór 1264 voltooide, en door Maerlant onder bescherming van Floris V werd vertaald, doch niet volledig tot ons is gekomen. Hoewel de tijd der vervaardiging niet met juistheid is te bepalen, is het toch zeker dat Maerlant zijn werk vóór 1283 reeds had begonnen en het vóór 1294 moet hebben voltooid.

III. P. VIII. B. C. XCH.

Der Vriesen privilege.

- Tien tiden dat die eerlike Pippijn,
 Alst God wilde ende soude sijn,
 Coninc [was] van al Vrankerike,
 Alle die lieden ghemeenlike,
 5 Die lants der zee saten hene,
 Tusscen der Wesere enten Zwene,
 Dat tien tiden hiet Sincval,
 Wart ane Gode bekeert al,
 Bi Willeborde, bi Willade,

- 10 Ende bi Bonifacis predicade.
 Willebort wart in Utrecht,
 Aerdsch bisscop gemaect recht;
 Bonifacis wart bisscop mede
 Te Magensen indie stede,
- 15 Ende Wilhaet die moeste anenamen
 Dat erdsch bisscopdoem van Bremen.
 Dit lant, dat wi noemen al,
 Tusscen der Weseren ende Sincval,
 Dat was al, breed ende lanc,
- 20 Onder coninc Pippijns bedwanc,
 Wantse die edele prince verloeste,
 Ende quijtte ende vertroeste
 Vanden bedwange der Normanne,
 Diese slougen ende roveden nochtanne,
- 25 Ende vanden hertoghe Rabbout mede,
 Die doe hilt stael ende stede
 Te Wiltenburch, dat nu na recht
 Heet die stat tUtrecht;
 Want coninc Pippijn ende sine manne
- 30 Die verwonnen dese tyranne.
 Pippijn, die dit dede ghinder,
 Die wan ane sijn wijf vier kinder,
 Die heilech ende salich bleven,
 Hier ende int ewelike leven:
- 35 Den groten Leuwe, die paues sat
 Tote Rome binnen der stat;
 Den groten Kaerle, die mogendetike
 Coninc was in Vrancrike;
 Enter heileger maget Geertruden,
- 40 Die noch besouken vele luden;
 Ende vrouwe Begge, die na dat
 Lange in wedudoeme sat,
 Daer soe te lone nu hevet of
 Den hogen loen, der lieder lof.
- 45 Also coninc Pippijn versciет,
 Kaerle sinen sonē hi liet
 Coninc; — die vinc ane sijn doen
 Rechts also een onvervaert lyoen,
 Ende dwanc onder sine hande

- 50 Der heileger kerken viande:
 Deenen, Sassen, Beyeren, Swaven,
 Alle die princen ende die graven,
 Vander Elven toten Rine;
 Al neecht den swerde sine
- 55 Vanden berghe totor Nort zee,
 Ende was patricius, dats noch mee;
 Van Rome gemaect, alse die croniken
 Seghet noch van Vrankerike.
 Daer naer es hi te keysere vercoren:
- 60 Dus es hi te twee cronen comen.
 Hier bi quam deerste crone danne,
 Dat die Duutsche, die Alemanne,
 Den Roemsten keyzer coes bi wette,
 Datmen tAken inden stoel sette;
- 65 Want die paues Leo cuerde dat,
 Ende sette tAken indie stat
 Upten stoel sinen broeder daer,
 Ende conformeerde ende maecte claer,
 Ende wijede daer die capittle in deseh
- 70 Alsemen daer al noch mach lesen.
 Leo die paues sciet van Aken,
 Van sinen broeder; na dit maken,
 Ende alse hi te Rome quam,
 Worden hem die Romeine gram,
- 75 Ende bejageden, eer sine ontfangen,
 Datmens niet en soude gehingen,
 Ende leiden hem up enen Kerstdage
 Teere processie eene laghe,
 Ende hebbene daer gheblent,
- 80 Ende up enen ezel woch gesent,
 Ende seiden: »Vare uut desen lande;
 Drach dinen broeder dese scande,
 Ende sech hem, wine willen niet
 Dat hi ower ons ghebiet;
- 85 Ende of hijs macht heeft, doe wrake
 Van aldus gedaenre sake,
 Want hi onse eere ende onse macht
 In Almaengen hevet bracht.”
 Dus quam die paues bi desen saken

- 90 Upten ezel ghevaren tAken;
 Daer Karel met groten payse
 Woende in sinen pallayse;
 Ende also hi niemare horde das,
 Dat sijn broeder comen was,
 95 Die paues, in so groter scande,
 Wart hi bedroevet, ende al de lande
 Daertoe al gemeenlike,
 Almaengen ende Vrankerike;
 Ende hi vergaderde groot here.
 100 An hem vielen met groten ghere
 Die Deenen entie Normanne,
 Die Sassen, ende daertoe nochtanne
 Tfolc dat upter zee woent al,
 Tusscen der Wesere ende Sincval,
 105 Dat wi Vrieselant heten bi namen.
 Duutsche, Beyeren, Swaven tsamen,
 Lottrikers, Vlaminge, Bertoeene,
 Ende ander menech ridder coene,
 Al eist up Rome ghetogen,
 110 Om te wreken des paues ogen.
 Die stat hebben si ommelegen:
 Elc lants volc bi hem moeste plegen.
 Te houdene sine porte daer
 Gegen der Romeinen vaer.
 115 Teenen tiden quam sulc geval
 Den volke, dat tusscen Sincval
 Enter Wesere sat alleene,
 Dat daer was ene scare gemene,
 Ende altemale Vriesen bieten,
 120 Dat die Romeine up dat volc lieten
 Haer ridderscap uteriden
 Teere porten, daer si lagen tien tiden,
 Want sise wers gewapent sagen.
 Daer lieten hem die Romeine jagen
 125 Vanden Vriesen met geweld,
 Want sine consten behouden tfelt,
 Entie Vriesen omme tgewin
 Quamen mettem ter porten in,
 Ende wonnen hem af die stat,

- 130 Want die Romeine waenden dat,
 Dat incomen ware alt here:
 Dus wonnen sijt met cleenre were.
 Te hant die Vriesen die porten sluten
 Ende lieten den coninc Karel buten ,
- 135 Ende bejageden , eer sine ontfingen ,
 Datmens niet en soude gehingen ,
 Dat si van danen vort emmermere
 Wesen souden onder here ,
 Sonder onder des keyzers macht ,
- 140 Ende hem helpen met alre cracht
 Jegen die viande der kerstijnhede ,
 Den paues tsine onderdanich mede ,
 Ende hare tienden haren kerken
 Gheven ende haren clerken.
- 145 Die paues Leo bescreef hem dat ,
 Die aldaer was tier stat ,
 Ende God daer weder sine ogen gaf ,
 Karel , die vro was daer af ,
 Ende andre princen mede tfulle.
- 150 Leo gaf hem hier af bulle ,
 Ende leidere oec up sinen ban ,
 Dat geen prince quame daer an
 Dat hi die Vriesen meer bedwonge ,
 Hine verwietene met sire tonge.
- 155 Karel conformeerde mede
 Dese vriheit aldaer ter stede ,
 Entie Romeine baden ghenaden
 Den paues van haren mesdaden ,
 Omme die miracle , diere gevel.
- 160 Leo vergaef hem also wel.
 Dit seggen die Vriesen dat gesciede.
 Nu en vintmen ne ghene liede ,
 Die ie ystorien bescreven ,
 Dat oint Karel , die hadde leven ,
- 165 Van Rome die stede besat ;
 Ende noint ne gesciede dat ,
 Noch noit gewouges coronike ,
 Dat noit coninc van Vrancrike
 Paues te broedere gewan ;

- 170 Ende Puppijn, die sente Geertruden wan,
 Was doot, ende Pippijn, groet Karles vader,
 Alsement hier voren vint algader,
 C' ende XXI jaer; (vaer,
 Ende Puppijn, die Vrieselant dede den
- 175 Ende dat lantschap onderdede,
 Ende Rabboude verwan mede,
 Was sente Geertruden suster sone,
 Ende oec oudervader de gone
 Puppijns, die groeten Karle wan.
- 180 (Wat meenen die Vriesen dan?)
 Ende des paues Leuwen vader,
 Dien sine ogen beede gader
 Uutgesteken waren, was een Romein,
 Ende hiet Arnout, vintmen al plein.
- 185 Die dese rude boerde vant,
 Was emmer ute Vrieselant,
 Een rudaris, ende was bedroghen.
 Hi waende, dat niet wesen moghen
 Meer Pippine inde werelt dan een:
- 190 Hier inne dooldi, alst wel seën!
 Hem was oncont die coronike
 Van Rome ende van Vrankerike,
 Ende wilde visieren, dat metten rechte
 Elc Vriese omme sine vriheit vechte.
- 195 Ende wi niewer en vinden bescreven,
 Dat noit so goet volc ontfinc leven,
 En moeste meester ende here
 Over hem hebben, sout staen in deere.
 Dus saelt staen toten doemesdage,
- 200 Wien soot leet si, ofte wiet clage.
 Ja, der IX ingelen chore,
 Naer dat ic bescreven hore,
 Zijn deen boven, dander onder.
 Die quade gheeste, dits meerre wonder
- 205 Hebben macht deen boven den anderen,
 Die omme ons te hoenne wanderen.
 Naer doemesdach sal tkint Marien
 Breken alle heerscapen.
 Ja en spreekt in dewangelie God,

- 210 Ende sijn raet ende sijn gebot,
 Datmen den keyser tsine gheve,
 Ende God tsine, die wile men leve
 Die dan genen here es onderdaen,
 Hijs jegen Gode, willement verstaen!
- 215 Nu, ghi Vriesen, laet u genoeghen,
 Leert u onder die heren voeghen!
 U privilegie es spot ende sceren,
 Voer alle princen, vor allen heren.
 Ic wane ghire in sijn verdullet:
- 220 Soe was met botren ghebullet,
 Soene conste ghene zonne gedogen,
 Anders haddise moghen toghen!

IV. P. I. B. C. XXV—XXVII.

Roelants achterste wijch.

- Doe die kerstine dus doot bleven,
 God onse Here en wilde niet geven
 Den heidinen daer met die ere,
 Want donse vochten also sere,
 5 Ende vercochten hem so diere,
 Dat die heidine in ghene maniere
 Ne consten behouden telt,
 Ende traken henen met geweld
 Met menegen ontbondenen vane.
- 10 Roelant die vermoyt was van slane
 Ende sine vriend hadde verloren,
 Die liep verwoet, in groten toren,
 Te soukene of iemene ware
 Achter woude harentare.
- 15 Daer hi an wrake sinen moet,
 Alse eene leuwinne verwoet,
 Die hare jonge sijn ontdragen.
 In dit souken, in dit jaghen
 Vant hi eenen Sarrasijn,
- 20 Swarter dan een besinget swijn,
 Die gheschuult was na der plaghe
 In dat wout in eene haghe.

- An eenen boem so bant hi dien;
 Dat hi hem niet en mochte ontflien,
 25 Ende es up enen berch ghetoghen
 Omme te scouwene van hoghen,
 Waer die heidine henen waren.
 Hi sach vele grotre scaren,
 Ongetellet, dochtem wale.
- 30 Neder so quam hi tè dale
 Van Roncevale, ende nam den horen,
 Van yvore, scone, uutvercoren,
 Ende blies met grotre pine.
 Die kerstine horden die busine,
- 35 Die in haghén waren geslopen,
 Ende quamen alle them gelopen,
 Want si kenden den horen wel,
 So datter hem anevel
 Omtrent C ende meer.
- 40 Mettien dedi eenen keer
 Toten Sarrasijn tien stonden,
 Dien hi anden boem hadde gebonden,
 Ende dregedem te nemene tlijf,
 Hine wise hem den keytijf
- 45 Maercerise, diet al hevet beraden.
 Die Sarrasijn die bat ghenaden,
 Ende swert, up dat hi moet leven,
 Hi wilre hem lijctekijn af gheven.
 Doe leeddene Roelant up dat velt,
- 50 Daer dat heidijn here helt,
 Ende hij wijsdem indie porsse
 Maercerise up enen roden orsse,
 Met eenen schilde die was ront.
 Roelant sciet van hem ter stont,
- 55 Ende hem wies herte ende moet,
 Ende hem verstorende sijn bloet,
 Alse hi Gods viant sach,
 Die hem hadde updien dach
 Also grote scade gedaen.
- 60 Met groter druust so viel hi saen
 Indie vianden mettien;
 Eenén heefti daer versien;

- Die de meeste was vander scare:
 Daer so trac hi hem bet nare.
- 63 Gode riep hi ane, den hoghen,
 Ende hevet sijn goede swert getogen,
 Ende slouch genen ruese mettien
 Vanden hove, tusschen twee dien,
 Ende dat ors oec mids ontwee.
- 70 Die ruese viel, no min no mee,
 Met half den paerde, de luchter zide
 Vander rechter versceden wide.
 So coene en was updien dach
 Sarrasijn, die sach den slach,
- 73 Dat hi des swerts ontbeiden woude.
 Maerkerise lietsi upter moude
 Met cleenre menechte ende vloen.
 Maerkerijs wilde al tselve doen,
 Maer Roelant was hem te naer.
- 80 Hi moeste tgelach betalen daer,
 Ende bleef mede ghinder doot.
 Aldaer was echt de wijch so groet,
 Dat Roelands C gesellen goet
 Daer bleven doot in haer bloet,
- 83 Ende Roelant wart met vier speren
 Duerreden daer inder weren,
 Ende met steenen geworpen so,
 Dat hi cume danen ontflo.
 Maerkerijs broeder Belygant
- 90 Die vloet danen ende rumde tlant.
 Diederic ende oec Boudene
 Vloen int wout om tlijf te houdene.

Des stouts Roelants doot.

- Karel en wiste no clene no groet
 Van desen stride, van derre noot,
 So dat hi Porchesers den pas
 Met sinen volke leden was.
- 3 Roelant, die sere was ghewont,
 Ende sere moede daer ter stont,
 Dreef rouwe ende jammer groot
 Omders heilegher ridderen doot.

- Ten voete van Porchesers hi quam ;
- 10 Sine ruste dat hi nam
 Onder eenen boem , bi enen stene ,
 Die up stont gherecht allene ,
 In eene mersch bi Roncevale ,
 Die scone was gegroyet wale.
- 15 Aldaer so begaf hi tpaert.
 Nochtœ haddi sijn goede zwaert ,
 Durenden , dat was so scone
 Gelijc der claerheit vanden trone ,
 Dat en mochte scaerden no breken ,
- 20 Want emmer eer die handen weken.
 Sijn hilde was van yvore ,
 Die appel beril , alsiet hore ;
 Inden appel stont also
 Ons Heren name Alpha ende O ;
- 25 Indie lempele stoet van goude
 Een cruce , sulc als hi hebben woude.
 Also hi dat uut hevet getogen ,
 Sach hijt an met droeven ogen ,
 Ende dedere up een zwaer geclach ,
- 30 Want hi hem dies sere ontsach ,
 Dat comen mochte in heidijne hant ,
 Die den kerstinen waren viant.
 Up eenen harden maerbersteen
 Wille hi tgeent breken in tween ;
- 35 Drie slagen slouch hi ongheduert ,
 Dat die steen in sticken scuert ,
 Maer het bleef al onghescaet.
 Doe vant hi enen anderen raet ,
 Ende sette den horen te monde ,
- 40 Ende blies eene cuerte stonde ,
 So dat die horen spleet ontwee ,
 Ende sine aderen , dats wonder mee ,
 An sinen halse scuerden mede
 Van grotre cracht , die hi dede.
- 45 Gheent luut , also alst dingel drouch ;
 Karele indie oren slouch ,
 Die VIII milen verre was dane ,
 Die keyser hadde wille te bestane

- Weder te keerne omme dit doen ;
 50 Maer het ontriet hem Gauloen
 Ende seide : » Hi jaget inden foreeste ;
 Dies blaset hi omme sine feeste.”
 Roelant verloos al sijn gewelt ,
 Ende lach int gras daer upt velt .
 55 Daer quam sijn broeder Boudene toe ,
 Ende alse hine sach so vroe ,
 Wijsdi dat hi hem drinken brochte ,
 Want die dorst dedem onsochte ,
 Ende hem was die tale ontgaen .
 60 Boudene liep omme water saen ,
 Ende hine hevet gheen versien .
 Roelants paert vant hi mettien ;
 Want hi den broeder sach bider doot ,
 Reet hi naer met haesten groot ,
 65 Omden keyser te bringene mare .
 Mettien so quam Diederic dare ,
 Ende alse hine sach so na der doot ,
 Dreef hi rouwe ende jammer groot .
 Hi bat hem , vor dat hertebreken ,
 70 Dat hi bijechte wilde spreken .
 Nu hadde Roelant updien dach
 Bijechte gesproken , want hijs plach ,
 Ende Gode ontfangen mede ;
 Want Tulpijn seget , het was de zede
 75 Vanden ridderen , eer si vochten ,
 Dat si hem aldies bedochten .
 Roelant sprac somech wort ,
 Met pinen brochti tleste vort ;
 Boven siere herten hi geprant
 80 Sijn vleesch aldaer metter hant ,
 Ende hi seide aldus mettien :
 » Ic sal in desen vleesche sien
 Minen behoudere , den hogen.”
 Doe leidi die hant up de ogen ,
 85 Ende hi seide drie waerf mettien :
 » Met desen ogen salickene sien.”
 Ende daer hi sciet des lives ave ,
 Seidi : » Ic zie bider Gods gaye

- Die bliscap die noit oge sach ,
 90 Noch ore gehoren mach,
 Noch menschen herte bekinnen ,
 Dat God ghereet heeft diene minnen.”
 Oec bat hi ter selver tijt
 Voer alle die bleven inden strijt ,
 95 Ende hi dede sinen ende
 In Julius up die XVide kalende.
-

IV. P. I. B. C. XXIX.

Tscelden jegen die borderers.

- Hier moetic den borderes antwoorden,
 Die vraye ystorien vermorden
 Met sconen rime, met scoenre tale.
 Omdat die worde luden wale,
 5 Entie materie es scone ende claer,
 So doen sise verstaen vor waer.
 Desen groten Karle, van live reine,
 Dien heten si in Walsch Charlemeine.
 Men lese in Walsch die coronike
 10 Van algader Vranckerike,
 Van Rome, daer hi keyser sat;
 Men gha tAken indie stat,
 Daer hi selve in fiertren leget;
 Men lese Eynaerde, die van hem seget
 15 Sine viten altemale;
 Men lese Segebrechte also wale
 Van Gembloys, die van hem screef;
 Men lese Tulpine, die van hem dreef
 Den raet vele van alden meesten,
 20 Ende vele screef van sinen jeesten,
 Ende alle vraye ystorien gemeine:
 Sine weten niet van Charlemeine.
 Eenen broeder haddi, hiet Karleman,
 Die met hem regneren began,
 25 Die staerf; ic en weet ofsi over een
 Die name mingen van desen tween.
 Die scone Walsche valsche poeten,
 Die meer rimen dan si weten,

- Beliegen groten Karle vele ;
- 30 In sconen worden , in bispele ;
 Van Fierabrase , van Alisandre ,
 Van Pont Mautrippe een andre ,
 Dat algader niet en was ;
 Van vier Heimskindre dat ic las ,
- 35 Daer ic af in groet Karles dagen
 Noint ystorie horde gewagen ,
 Van bere Wisslau die saghe :
 Dit es al erande usage ,
 Datmen aldus goeden man
- 40 Met loghene prijs leget an.
 Oec sijn some Walsche boeke ,
 Die werdich sijn grotere vloeke ,
 Die van Willemme van Oringen
 Grote sterke ystorien singen ,
- 45 Ende wilne beter dan Karel maken.
 Willem , dat sijn ware saken ,
 Was een Duutsch , een ridder goet ,
 Maer niet so vorbare , datmen moet
 Karle iet geliken alleene ,
- 50 Maer minder noemen ende noch als clene
 Alse Roelant was of Olivier ,
 Of [van] Denemaerken Ogier.
 Karel , dat sijn ware dinghe ,
 Was best onder die Kaerlinghe.
- 55 Artur was in sinen stonden
 Die beste vander tafelronden ,
 Hoe si van Lancelote zinghen
 Ende van Willemme van Oringen.
 Si wanen die tArleblanke comen ,
- 60 Alsi daer hebben vernomen
 Die grave liggende harentare ,
 Dat van Willems orloghe ware ;
 Neent ! het sijn die hoghe heren ,
 Die te Roncevale bleven met eeren.
- 65 Willem was een rudder goet ,
 Ende storte menech waerf sijn bloet
 Duer Gode ; sijnt wart hi hermite.
 Die lesen wille sine vite ,

Te sente Willems, inde wostine ,
 70 Daer hi dogede meneghe pine ,
 Ende daer hi heilech es verheven ,
 Vint hise al van hem bescreven.
 Die Walsche bouke lieghen van hem ,
 Die uten Walschen van Haerlem
 75 Clays , Ver Brechten sone , dichte ,
 Daer scone worde in sijn ende lichte.
 Van Karele hebbic geseit al waer
 Cortelike ende claer.
 Hier latiet , want het es te vele ,
 80 Dat scelden updie menestrele ,
 Ende ghae te miere ystorien weder
 Van Kaerle , die ic leide neder.

HEIMELIJKHEID DER HEIMELIJKHEDEN.

Dr. JONCKBLOET , Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 100—107.

CLARISSE , De Heimelijkheid der Heimelijkheden. (N. W.
 d. M. v. N. L. IV. D.)

KAUSLER , Altniederländische Denkmäler. II. B.

Het aan Aristoteles toegeschreven werk, dat deze voor zijnen leerling Alexander van Macedonië zou vervaardigd hebben, en waarin vooral lessen over de regeerkunde worden medegedeeld, was in de Middeleeuwen algemeen gevierd in de latijnsche bewerking, onder den naam van *Secreta Secretorum*. Behalve het politiek onderricht vinden wij er ook eene gezondheidsleer in. Dit werk werd hoogstwaarschijnlijk door den onvermoeiden Maerlant ook in het Mnl. vertaald; wanneer is onbekend.

LEEFREGELEN VOOR DE VIER JAARGETIJDEN.

vs. 1053—1196.

Viere tiden sijn binden jare.
 Die lentijn beghinnet dare,
 Daer in Maerte der sonnen ganc
 Dach ende nacht maect even lanc.
 3 Dan vernuwet lijf ende lucht,
 Die winde vlieghen hare vlucht,
 Die snee verdoyet al te male,
 Beken lopen in den dale,

Die fonteynen werden ghier.

- 10 Men siet upwaert clemmen hier
 Dat sap in die bome droghe;
 Tcoeren dat wert groene int oghe,
 Die merschen die werden vro,
 Bloemen toghen hem also;
- 15 Beesten bringhen hare vrucht,
 Voghelen singhen in die lucht,
 Lewerken ende nachtegale
 Singhen dan scone ende wale.
 Die erde verchiert hare al,
- 20 Also die bruut die comen sal
 Te manne ende hare pareert,
 Ende dat huwelijc beghert.
 Die lentin es warem ende nat,
 Enter lucht gheliket dat:
- 25 In den mensche wast dat bloet,
 Ende loept also eene vloet
 In die leden harentare.
 Ghetidich es dan ende mare
 Quackelen, kiekine van hinnen;
- 30 Eyeren, die men goet mach ghewinnen,
 Nemeer dan VI ten male;
 Gheets melc es ghetidich wale,
 Ende van crude wilde latuwe.
 Laten es dan ghetidich ende nuwe,
- 35 Ende ne gheen en tiden int jaer so goet.
 Baden men oec danne moet,
 Ende zweeten ende pinen;
 Dan sal men nemen medicinen
 Die den lachame verdich maken,
- 40 Want alle crude dan waken.
 Die rechte somere comet in,
 Also die sonne neemt beghin
 Inden lancsten dach van den jare.
 Alle vaerwe vertoghet hare;
- 45 Die winde metter hitten ontsteken,
 Die zee laet hare hoghe breken,
 Serpente wassen ende venijn,
 Die lucht wert claer, heet ende fijn.

- Tcoren wert wit ende vaert
- 50 Henen tsiere rijpheit waert;
 Ende wert die weereit alse die bruoit,
 Die hare vulwassen toghet al uut,
 Ende met vruchte al vulladen,
 Alse diet al wille versaden.
- 55 Die somer es heet ende droghe,
 Ende dan betaemt dat elc poghe
 Te scuvene, waer so hi gheet,
 Wat so droghe es ende heet;
 Scuwe overdranc ende overate,
- 60 Ete dan tsire bate
 Wat so cout es ende nat,
 Want het es ghetidich bat:
 Alse calf vleesch met aysine,
 Cauworden, coude crudekine,
- 65 Witte kiekine, cout van naturen.
 Mac polument te somegre uren
 Van gherstinen mele, ete saken
 Ende vruut van suerre smaken,
 Al sulke alse sijn pumeghernaten.
- 70 Scuwe vrouwen boven maten.
 Menne sal baden dan no laten,
 Hen doe noot groot utermaten,
 Ende hets quaet dan elken man
 Vele pinen sinen lichame dan.
- 75 Herfst comt, als der zonnen ghanc
 Vor winter maect even lanc
 Beide dach ende nacht:
 Daer beghinnet sine cracht.
 Die nacht gaet dan boven den daghe;
- 80 Die lucht vercout alle slaghe,
 Die winde sijn danne zwaer,
 Rivieren minderen verre ende naer,
 Fonteynen droghen, groenheit vergaet;
 Die scoenheit vander erden slaet.
- 85 Wilde diere soeken hollen,
 Voghelen met menegre scole
 Vliegghen om warme lande vinden;
 Serpenten crupen ende winden,

- Daer si den winter onthouden tlijf.
- 90 Die weerelt es dan alse twijf,
Die hare joghet hevet leden,
Ende nu meer tijt ter outheden.
Herfst es droghe ende cout:
So eist tijt dat men an spise hout
- 95 Warem ende vucht, als tkiekin of tlam.
Out wijn es dan wel betam,
Wijnbesien sijn dan goet in dien tiden;
Hets beter dan pinen ende riden,
Baden sijn dan goet ende pusoene,
- 100 Up dats een mensche hevet te doene.
Hets goet dan keeren uter maghe,
Te maten, int heetste van den daghe;
Den lachame eist goet zuveren dan,
Up dats noot hebbe die man.
- 105 Dan beghint des winters cracht,
Also alre lancst es de nacht,
Entie daghe beghinnen dyen;
Tcoude gaet ons ane castien,
Winde, -vorst, rijm ende snee.
- 110 In holen, berghen sijn dan mee
Beede, voghelen ende beesten,
Dan het sijn in den foreesten;
Ende es die weerelt in der ghebare
Also oft eene oude quene ware,
- 115 Arem ende in crancheit groot,
Ende welnaer bi der doot.
Die winter es cout ende nat:
Ghenouch es dan tetene dat,
Dat warem es bi naturen,
- 120 Hoenre sijn dan goet ter cuere,
Wederin vleesch, harste ghebraden,
Heet ende droghe, mach dan niet scaden.
Heete spise, mach mense ghecrighen,
Noten sijn dan goet ende vighen,
- 125 Roet wijn, den besten die men vint,
Es van der naturen meest ghemint.
Dan es den live zeere onbequame
Laten ende verdich lechame,

- Het en doe dan groten noet.
- 130 Men sal dan scuwen maeltiden groet,
 Dat men nature niet en verlade.
 Ghetidich sijn dan ghetemperde bade;
 Wandelen, pinen scaet dan niet,
 Noch dat men vrouwe minne pliet.
- 135 Tuterste coude den lechame bint,
 So dat men binnen meer hitten vint,
 Ende dies verduwet men vele te bet.
 Alexander, hout dese wet,
 Ende sette di hier na alse de vroede,
- 140 Ende blijf in ons Heeren loede.
 Vor waerheit so wet wel ditte:
 Also langhe alstu behouts de hitte
 Ende vuchtheit ghetempert in di,
 So langhe moghestu leven vri.

KEUS VAN RAADSLIEDEN.

vs. 1680—1914.

- Een out philosophe, een vroet,
 Was die ons te verstane doet,
 Dat eens vroeds landsheeren wijshede
 Altoes wast ende dyet mede,
- 5 Hevet hi goeden, gansen raet,
 Alse eene riviere wast ende gaet
 Bi den beken diere in rennen.
 Ende een heere mach meer wennen
 Dicke wile met goeden rade,
- 10 Dan hi met ghewelde dade.
 Dies hebbe elc here in elke tiden
 Goeden raet bi sire siden,
 Ende wese in hoeden vor sinen viant;
 Ende mach hine hebben in de hant,
- 15 Sone latene altoes niet risen:
 Dits de raed van den wisen.
 Gheen heere en si so stout,
 Dat hi hem alleene hout
 An den raet dien hi selve vant,
- 20 Maer eenen anderen vraghe te hant.
 Raet hi bet, hi maghes volghen,

- Ende laten tsine, al onverbolghen;
 Raet hi wers, hout hem an tsine.
 Ende elc poghe ende pine,
 25 Dat hi niet min hebbe dan hem drien
 Te rade, oft hem mach gheschien.
 Liever waerre mi nochtan vive,
 Maer boven VII niet en clive.
 Ende hebbere VII oft hi moghe,
 30 Daer sijn toe redene groot ende hoghe.
 So radic dan, oft also staet,
 Dat een dus proeve sinen raet:
 Een heere segghe: »Hets dus ghescepen;
 Siet, ic bem in node begrepen,
 35 Mi ghebreect goet ende scat;
 Raet, waer sal ic betren dat?"
 Raet hi sinen heere dan,
 Dat hi sijns selves goet taste an
 Ende sine rente versette,
 40 So eist een raet dan van onwette,
 Entie lettelt emmermeere
 Achtet up sijns selves eere.
 Raet hi dat hi reimere sijn lant,
 So eist sijns heeren doot viant,
 45 Want hijs niet en acht no rouct,
 Dattene sine ghemeente vlouct.
 Ende dats al gader heeren plaghe:
 Want wedewen ende weesen claghe
 Ende hare tranen clemmen vor Gode,
 50 Ende hine wreecse oec niet harde node.
 Maer vindstu al sulken raet,
 Die tote di seghet: »Heere, verstaet:
 Ic hebbe onder u ghewonnen
 Goet, dies ic u wille jonnen,
 55 Dat willic vor u uteleggghen,
 Ende dies en suldi mi niet ontsegghen.
 Behoudi u eere ende u lijf,
 Sone maghic niet sijn keytijf.
 Mijn goet dochte mi cleene sake,
 60 Wart dat u goet of lijf ghebrake."
 Heere die vonde sulken raet,

- Hi hadde sconen toeverlaet,
 Want hi sijn goet, sijn lijf, sijn eere
 Te wets al set vor sinen here.
- 63 Echt machtu dinen raet dus proeven:
 Wie dat meer dan sijn behoeven
 Te samen jaghet met ghierichede,
 Dats raet van mordadicheden:
 Die soude di selven omme ghelt
- 70 Vercopen, haddi die ghewelt.
 Ghierighe herte, proef ende scouwe,
 Mach nemmermeer sijn ghetrouwe.
 Aldus so waert noet bedi
 Dat altoes dijn raet bi di si,
- 75 Ende hi niet rune met anderen heeren,
 Die staende waren na dire eeren.
 Ende daer du saghes den ghierighen sin,
 Oft in wies huus, uut ende in,
 Boden quamen van dinen viant,
- 80 Hout dien in eenen zekeren bant;
 Ende meest of si brieve bringhen,
 Ende di niet seiden van dien dinghen,
 Dien soutu doen uut dinen rade,
 Of di magre af comen scade.
- 85 Ende dats dijn alre getrouste raet,
 Die daer na poghet ende staet
 Met alre macht, met allen zinne,
 Dat di dijn volc met herten minne,
 Ende dien al sulke dogheden versieren,
- 90 Alsic u hier sal visieren.
 Teerste es, dat hi al te samen
 Vulmaect man si van lachamen;
 Ende hem niet ghebreect een wort
 Van dat eenen man toehort,
- 95 Wel ghehaert ende wel ghebaert,
 Ende wel ghescepen neder waert.
 Tander es, dat hi verstandel zij,
 Ende wille vast hebbe daer bi
 Te verstane wat men hem segghet;
- 100 Ende wat men hem te voren legghet.
 Terde es, dat hi wel ghedinke

- Ende dats hem niet een wort ontwinke
 Van dat hi hort ende verstaet,
 Hine hout in sire herten raet.
 105 Dat vierde, dat hi neerenstelijke
 Die noot bekenne van den rike,
 Hoe men die dinghen sal verlegghen,
 Of wat men hier of daer sal segghen.
 Dat vijfste, dat hi hovesch si,
 110 Ghesprakich, goedertiere daer bi,
 Ende sine herte ende sine worde
 Beede sijn van eenen acorde.
 Dat seste, dat hi gheleert si wale
 Van menegher sciencie, van menegher tale,
 115 Ende hi van naturliken sinne
 Vroet si, ende men dat bekinne.
 Dat sevende, datmen warachtich kinne,
 Ende hi trouwe ende waerheit minne,
 Loghene scuwe, ende van zede
 120 Si van wisere ontfarmichede,
 Ghenoughelic mede omme te gane,
 Ghevouchsame, ghenoughelijc te scouwen ane.
 Tachtende willic, dat hi
 Noch te guls, noch te lecker si,
 125 Noch drinckere, noch gherne tuussche,
 Noch met wive si oncuussche.
 Dat neghende, dat hi van herten
 Groot sij, ende onwert hebbe smerte,
 Daer men eere mede bejaghet,
 130 Ende hi altoes om eere vraghet.
 Dat tiende, dat hi sinen moet
 Niet en sette om twandel erdsche goet,
 Maer om des riken orbare,
 Ende elken man hebbe mare,
 135 Beede vremde ende ghebuere,
 Na die doghet van der natuere.
 Tellefste, dat hi minne mede
 Gherecht volc ende gherechtichede,
 Ende hi tonrecht scuwe dan,
 140 Ende hi gheve elken man
 Wat so sijn es metten rechte,

- Wedert heeren sijn of knechte,
 Ende sta den ghenen in staden
 Die met onrechte sijn verladen,
 145 Ende niemene en spare int recht
 Wedert si heere ofte knecht;
 Want God maecte vander erden
 Al die menscheit van eere werde.
 Dat twalefste, dat hi blive ghestade
 150 In sine achttinghe, in sinen rade,
 In dinghen die hem gheeft sijn moet
 Dat si orbore sijn ende goet,
 Ende scuwe wiveliken sin,
 Ende blive onvervaert daerin.
 155 Dat dertiende, dat hem si becant
 Al dien cost die loept int lant,
 Ende hi wete harentare
 Al des riken orbare,
 Ende niet en cronen die ondersaten
 160 Vorden heere van hare onmaten,
 Hen si of si om claghen comen,
 Die teeren comen of te vromen.
 Dat vertiende, dat hi ne wort
 Niet te vele en bringhe vort;
 165 Si ghesprakich ende mate
 Ende spreke niet, en ware om bate;
 Ende wese in lachene niet tonghevoughe
 Dat hi den volke te wers ghenoege,
 Dat XVde, dat hi die ghene si
 170 Die den wine node es bi,
 Ende sine herberghe ende sine zale
 Ondaen ende open si tallen male
 Hem allen die varen ende keeren,
 Ende bodschepe bringhen van heeren,
 175 Ende hi conne dan ondersoeken
 Wat elc brinct uut sinen hoeken,
 Ende conne ghevreeschen over waer,
 Wat niemaren loept hier ende daer,
 Ende hi daer bi die ondersaten
 180 Troesten conne ende maten,
 Ende ghedoghen hare simpelhedē

- Ende hare wonderlike seden.
 Vijf waerf drie, ende drie waerf vive,
 Sijn hier pointen, die ic scrive,
- 185 Die wel staen moghen in staden
 Hem die heeren wille beraden.
 An den mensche prouf ende merc,
 Dat noit so cranc, no so sterc
 En was ghemaect in erderike,
- 190 Men ne vant an iemene sine ghelike;
 Ende noit en was creature
 Wisere dan menschen natuere.
 Wat so men vint dat levet of es,
 Men vint yet ghelike des,
- 195 Of in ghenen, of in desen,
 Ende dit moet met ghewelde wesen.
 Men vantene stout alse die lyoen,
 Ende blode na des hasen doen;
 Milde alse die hane mach men kinnen,
- 200 Die sijn coren ghevet der hinnen;
 Vrec vintmen als die hont nochtan,
 Dies niet en mach ende niemen en jan;
 Hard, onghetempert na des herts zede,
 Die dolende gaet van steden te steden;
- 205 Alse die huusduve tam ende sochte,
 Die men be'ghen niet doen en mochte;
 Fel naer des leeuwen maniere,
 Alse die tortelduve goedertiere;
 Simpel naer des lams aert,
- 210 Scalc, recht na den vos Reinaert.
 Ghelijc der ree vindmenne snel,
 Traech alse die bere vindmen wel;
 Reene na den elpendiere,
 Luxurieuus na des esels maniere;
- 215 Overhorich alse die naen,
 Ende alse die kemel onderdaen;
 Scadelijc ghelijc der muus,
 Sot ghelijc den voghel struus,
 Wijs alse dinghel die dwaesde nie,
- 220 Nutte ende vromelijc alse die bie;
 Onsuverlijc als een swijn,

- Reene ende cleenlijk alse een conijn.
 Ende wat helpt? men vint nemmermee
 Noch dier upt lant, noch up de zee,
 225 Noch voghel, no sterre an den trone,
 Noch gheene dinc, leelijk no scone,
 Noch keselkijn, noch sant, noch steen,
 Noch oec ander dinc negheen,
 Dat onder Gode wesen^e can,
 230 Men ne vint tghelike an den man.
 Hier omme heet hi de werelt cleene,
 In Griex, de mensche al ghemeene.
 Dus sal men merken elken man,
 Wat dese weet, wat dese can,
 235 Ende met elken ommegeen,
 Naer dat sine dinghen staen.

RIJMBIBBEL †)

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 53—72.

Prof. DAVID, Rijmbijbel van Jacob van Maerlant, 1^e. D.

Als een middel om

dat testament,

Dat menich kersten cume kent.

onder het volk bekend te maken, als bron van alle godsdienstige kennis en zedekunde, vertaalde Maerlant de *Biblia Scolastica*, door Petrus Comestor omtrent 1150 geschreven, en bewerkte, daar deze enkel het O. T. bevatte, het Nieuwe oorspronkelijk bij wijze van harmonie, en voegde er naar Josephus de geschiedenis bij van het Joodsche volk tot de verwoesting van Jeruzalem, welk vervolg de Wrake wordt genoemd. Hij volbracht zijn werk den 25sten Maart 1270, zooals uit het naschrift, dat in alle hss.

†) Het stuk hier uit den Rijmbijbel medegedeeld had eigenlijk dadelijk na der Naturen Bloeme moeten volgen, doch werd toen achterwege gelaten, daar den schrijver geene hulpbronnen ten dienste stonden. Ondertusschen heeft de uitgave van het eerste deel van dit werk van Maerlant door Prof. David op last der koninklijk Belgische Academie eene leemte aangevuld, die hier nog het invoegen mogelijk heeft gemaakt.

voorkomt, blijkt. Dat dergelijke pogingen om het volk te verlichten vooral bij de geestelijkheid heftigen tegenstand ondervonden is natuurlijk, en het gevolg was dan ook, dat deze over den moedigen voorrechter voor vrijheid en kennis wraak namen en hem scherp berispten. Of evenwel eene vervolging het gevolg van de juitgave van den Rijmbijbel is geweest, is niet met zekerheid te zeggen.

vs. 1—432.

PROLOGUE.

- Vader, Sone, helich Gheest,
 Enich God sonder beghin,
 Gheeft mi hulpe ende vulleest,
 Ende gratie in minen zin,
 5 Dat ic vinden moete wort
 Scone, ende rime goet,
 Daer ic bi bringhen moghe vort
 Dat vaste leghet in minen moet.
 Maria, moeder der ghenaden,
 10 Moeder der ontfarmicheit,
 Ghi hebt den menighen beraden
 Ende ghetroest van zericheit.
 Helpt mi, Vrouwe, met uwer bede;
 Dat ic ghewinne den helighen Gheest,
 15 Die mi cracht ende mogentheide
 Verleene ende sijn vulleest.
 So bem ic dan al onververt
 Vraye rime te bringene vort
 Van eere jeesten, die ic beghert
 20 Hebbe tonbindene in dietsche wort.
 Scolastica willic ontbinden
 In dietsche wort uten latine.
 Vrouwe, nu moetgi u bewinden
 Troest te sine in mire pine.
 25 Nu merct, ghi die hier in zult lesen;
 Wat nutscap hier an zal wesen.
 Hier inne vindi favle no boerde,
 No ghene truffe, no faloerde,
 Maer vraye rijm ende ware wort;
 30 Hoe diē tijt es comen vort,

II.

6

- Sint dat die werelt eerst begonde,
 Toter wilén dat quam ter stonde
 Dat Jhesus Christus themele clam,
 Ende onse menscheit an hem nam.
 35 Hier vindi reyne dachcortinge,
 Ende daer toe ware leringe.
 Der noten gelijct dese hystorie
 (Dat merct wel in u memorie),
 Die bitter hevet buten de slume,
 40 Die scale so hard, dat mense cume
 Metten tanden can ghewinnen;
 Maer al die soetheit esser binnen.
 Want die bitterheit vander jeeste
 Dats, dat de vroetste ente meeste
 45 Van lancheit can ghegronden cume:
 Dats de bitterheit vander slume.
 Die hartheit leghet andie schale,
 Dats dat niemen al te male
 Verstaen mach wat die worden bedieden.
 50 Die soetheit der of es dat die lieden,
 Die recht verstaen ende minnen,
 Ende warheit ende goed bekinnen,
 Dat sise gherne horen ende lesen,
 Daer ne mach verlies geen an wesen.
 55 Hoort hoe God die werelt stichte,
 Enten troen metten sterren verlichte,
 Die lucht metten voglen visierde
 Entie erde metten dieren verchierde,
 Entie vissche int water maecte,
 60 Ende alle goede dinc gheraecte:
 Ende hoe hi lest maecte den mensche,
 Doe hi alle dinc te wensche
 Haddé ghemaect, die hem bedursten.
 Maer nu suldi zonder vorsten
 65 Gode met mi bidden mede,
 Dat hi mi, dur dese waerdigheide,
 Die ic dichte van siere wet,
 Vergheve, dat ic mi besmet
 Hebbe in logenliken saken,
 70 Die mi de lichtheit dede maken

- Vander herten ende vanden zinne;
 Ende vander wercliker minne;
 Ende hi die nideghe verduwe,
 Die altoes versch ende nuwe
 75 Talre stont zijn daer toe gerust,
 Dat hem emmer begripens lust
 Mijn gedichte ende mine wort.
 Ghi nideghe, merct ende hort;
 Ghi ne zult mi niet gedeeren connen;
 80 Ghi hebbets alte spade begonnen;
 Hets dompheit dat ghi u verteert;
 U nijt dinct mi dat niemen ne dert
 Dan u zelven in uwen zin;
 Ghi hebter meerre swaerheiden in,
 85 Ghi sijts te magher ende te bleker.
 Twi sidi vor mine ogen smeker,
 Ende achter valsch als de verrader?
 Met Judase moetijls al gader.
 Hebt u den nijt; ic wille dichten,
 90 Ende mi daer mede oec verlichten.
 Dur mijn seggen, dur mijn kastien
 Sone zuldijls u niet vertyen:
 Dies willic gaen an mijn beghin:
 Nu, God, verclare minen zin.

Hoe God die Werelt began.

I.

- 93 Merct, ic wille ghijs seker zijt,
 Dits beghin van alre tijt.
 God die maecte int beghin
 Den hemel, ende oec der in
 Alle de ingle edele nature.
 100 Desen hemel heet de Scrifture
 Empyrus bi rechter namen,
 Daer dingle haer beghin in namen.
 Ende hi maecte die erde mede,
 Ende wi verstaen al hier ter stede;
 105 Daer die lettre die eerde noemt,
 Dat met tharre materien coemt
 Al dat bider erden leeft

- Ende al die dinc die zoe uutgheeft,
 Dat soe weder in hare keert.
- 110 Des sijt seker ende gheleert,
 Die materie van allen dieren,
 Van allen crude de manieren,
 Van bomen, van Adams vlesche mede
 Brochte soe vort al daer ter stede.
- 115 Maer niet maketse God nochtot;
 Hierna maket hise: nu hort hoe.
 Die viere elemente, water, vier,
 Eerde ende lucht, de waren hier
 Ghemaect, daer men die erde noemt.
- 120 Nu merct hoe die redene coemt:
 Werelt ende tijt sijn even oud,
 Dus sprekkt de waerheit onse behout:
 Van niete maecte God int beghin
 Den hemel, ende oec dingle daer in,
- 125 Entie andre elemente oec mede.
 Die erde was van harre sconede
 Nochtot deelloes nader nature
 (Dies heette ydel de Scrifture),
 Ende met demsterheden verdeckt.
- 130 Die Scrifture die vertrect
 Dat die helighe gheest ons Heren
 (Dat Gods wille, dus salment leren)
 Die ward upt water gedragen.
 Dies words mach ons wel behagen:
- 135 Daer wart betekent ende bediet
 Dat doepsel, dies men nu pliet.
- Hoe God maecte dat Licht upten eersten dach.*

II.

- Doe maecte God met zinen worde
 Dat licht, als ict bescreven horde.
 Twort Gods, dat es die Sone
- 140 Die ons verloeste, dats die gone
 Die vlesch in Marien ontfinc.
 Tlecht, eer die sonne upghinc,
 Was een sverc claer ende scone;
 Ghelijc der dagheraet an den trone;

- 143 Der sonnen ongelijk van lechte,
 Dus bescriven ons Gods knechte.
 Doe versach God dat licht was goet,
 Ende hi verschiet daer metter spoet
 Dat licht vander demsterhede,
 150 Ende wi verstaen dat al hier ter stede
 Lucifer ende sine schare
 Verscheden worden al openbare,
 Om haer hoverdighe sonden,
 Vanden inglen die vulstonden.
 155 Diere staende bleven, hieten tlecht,
 Entiere neder vielen, na al recht
 Moghen wel heeten demsterhede.
 Doe noemde God, dus leest men mede,
 Dat lecht bi name, ende hiet dach;
 160 Die tijt, daer demsterhede an lach,
 Die hiet ons Here nacht bi namen:
 Ende dit was, als wijt vernamen,
 Een sondach, ende dalreerste dach
 Die ter werelt ie ghelach.

Hoe God maecte dat Firmament upten anderen dach.

III.

- 165 Des anders dages, dus eist bekend,
 Maecte God dat Firmament
 Int water ter midderwerden recht;
 Ende van watre maechijt echt
 Hart, ende vast gelijk kerstale,
 170 Klaer geschepen als die eyschale.
 Die sterren, dats wel bekend,
 Die staen an dat firmament.
 Firmament hetet bi namen,
 Omdat hem hout so vaste tsamen,
 175 Ende het de watre so vaste hout,
 Die boven ons sijn, met gewout,
 Datsi niet comen hier neder.
 Wat si daer doen, antwoord hi weder,
 Dat ne weet niemen dan onse Here,
 180 Sonder dat sulc met siere lere
 Seit dat de dau danen coemt.

Dit firmament heeft hi genoemd;
 Spreect de boec, Hemel bi namen;
 Omdat hi bedect alte samen
 185 Ende verhemelt die warelt al,
 Water, vier, berch ende dal.

Hoe God dat Water versaemde upten derden dach.

IV.

Des derds dages, lesen wi van Gode,
 Dat hi met sinen ghebode
 Twater versaemde in een covent;
 190 Dat was onder tfirmament,
 Dat hare die droecheit openbaerde.
 Die droecheit noemde God die erde,
 Ende dies waters versamenyngen,
 Daer si alle te ghader ghingen.
 195 Dat hiet hi bi namen zee.
 Daer na so maecti noch mee.
 God besach dat het was goet,
 Ende seide doe metter spoet:
 » Ic wille der eerden geven cruut,
 200 Ende haer groenheit doen comen uut,
 Daer ute mogen comen zaet,
 Ende daer geboemte up staet,
 Dat appel draget na siere maniere,
 Ende vrucht oec wel menegertiere.”
 205 Al dat hi seide dat was vuldaen,
 Want sijn wille moeste al vulgaen.

Hoe God Sonne ende Mane maecte upten vierden dach.

V.

Des vierds daghes maecte daer ane
 Onse Here Sonne ende Mane,
 Ende die sterren, die hi ghesent
 210 Ende gheset hevet int firmament.
 Verre beneden den sterren staen
 Sonne ende mane, sonder waen,
 Ende alle de planeten mede.
 Derde hevet die nederste stede
 215 Van al den sterren, als ic wane,

- Ende als men leest; dat die mane
 Es die minste vanden sterren,
 Die ons lichten noch van verren.
 Die vroede liede seggen al bloet,
- 220 Die sonne es achtendalf werve als groot
 Als dit erderike al gheheel,
 Ente mane es meerre I deel
 Dan de erde, dus eist bescreven.
 Mane ende sterren zijn gegeven
- 225 Dat si den nacht maken clare,
 Want hi anders te lelic ware;
 Ende omdat die nachts in water pinen,
 Ende die oec wandelen in woestinen,
 Daer bi souden getroest wesen;
- 230 Ende alre meest, als wi lesen,
 Om van Libien tgrote zant,
 Daer een clene wint al te hant.
 Die weghe verwayt, so datse man
 Altoes ne geen bekinnen ne kan,
- 235 Ne ware de sterren, menne vonde
 Niemen dier in gegaen conde,
 Nomen vonde nemmermee
 Niemen, die vore in de zee.
 Oec leesmen dat men vogle vint
- 240 Die vander sonne niet en tvint,
 Die claerheit gedogen connen;
 Nachts moetsi lopen ende ronnen,
 Ende hem biden sterren voeden.
 Dus sullen wi mede wel gevroeden,
- 245 Dat niet alleene dur de scoenheide,
 No alleene duer tlicht oec mede
 Sonne, sterre ende mede mane
 Zijn geset; maer omte verstande
 Scone weder ende quaet daer bi,
- 250 Ende omme dat de mensche vroet si,
 Dat si sceeden dach ende nacht;
 Weke, maent, ende jaers craecht;
 Lentijn, zomer, herfst ende winter.
 Die van doempteit geen en splinter
- 255 Stekende hevet in sinen zin,

- Hi magher vele leren in:
 Versta wel, wie so merken conne,
 Dat ghemaket was die zonne
 Int Oeste, tilike tharen upgange;
 260 Savons daerna, dans niet lange,
 Dat soe was tharen onderghane,
 Maecte God risende die mane,
 Ende soe was vol van haren lechte:
 Dus proevent meesters al bi rechte.

Hoe God maecte upten vijfden dach Voghel ende Vissche.

VI.

- 265 Des vijfden daghes verchierde onse Here
 Water ende lucht met groter ere.
 Der lucht gaf hi dat vliegen conde,
 Ende dat zwemmende ghinc te gronde:
 Vissche ende vogel, dats waer,
 270 Maecthi beide van watre daer.
 God maecte alle dinc die roert,
 Cleene ende groet, dat water voert,
 Ende wat so ghaet ende vliegghet.
 Bedi mesdoet hi ende lieghet
 275 Die seit, dat hi iet maken conde
 Die quade gheest, sonder die zonde.
 Doe seindijt al ende benedyede,
 Omdat hi wilde dat sijn werc dyede.

Hoe God die aerde vercierde met beesten ende met anderen dieren upten sesten dach.

VII.

- Ten sesten dage verchierde God
 280 Die eerde, ende hiet na sijn gebot,
 Dat soe beesten brochte vort.
 Hi wiste wel, merct ende hort,
 Dat die mensche vallen soude;
 Maer dur zine doget so woude
 285 Hi den mensche beesten geven,
 Omte verlichtene der mede sijn leven.
 Beesten, merct dit wordekijn zaen,
 Heetsi, omdat si ons bistaen.

- Nu vraechtmen of die goedertiere
 290 God maecte de felle diere,
 Entie venijnde vor Adams zonden.
 Dese redene hebbic aldus vonden,
 Dat alle die diere sonder waen
 Ghemaect waren onderdaen
 295 Den mensche te sine emmermere,
 Haddi ghehort na onsen Here;
 Maer nader mesdaet, alst wel schijnt,
 Worden si fel ende gevenijnt,
 Ende staende na siere schade.
 300 Oec mede om sine mesdade,
 Seggen ons die helighe lude,
 Dat die bome entie crude,
 Die nu wassen vruchteloos,
 Moettent ontgelden altoes
 305 Vander mesdaet van Adame.
 Sonne ende mane, van groter scame,
 Sterre, ende oec diere steene,
 Ne behilden niet alleene
 Van haerre cracht dat vijften deel;
 310 Te voren hadden sijt al geheel.

Hoe God Adame Maecte.

VIII.

- Doe seide God: „Maken wi den man.”
 Nu merct ende verstaet hier an,
 Tote wien seide hi: Maken wie?
 Der personen so zijn drie;
 315 Die Drievoudicheit spreekt gemeene.
 Dits den mensce ene ere niet cleene,
 Dattene God maecte met vorrade.
 Al maecti met siere genade
 Alle de andre creaturen,
 320 Hine sprac niet thare naturen
 Alse God toten mensche dede.
 Nochtan was hi gemaect mede
 Nader zielen na Gods gebeelde.
 Dit was den mensce grote weelde.
 325 Naden lichame, wildijt horen,

- Dies so heeft hi vele te voren;
 Want hi es vander meester werden:
 Den beesten staet thoest ter eerden,
 Enten mensce ten hemele waert.
- 330 In drien saken so openbaert
 God des menscen werdichede:
 Dat hi niet allene oec mede
 Ghemaect was om erdsche weelde;
 Tander was, alsic oec telde,
- 335 Doe hi maecte de menschede,
 Datter God sinen raet toe dede,
 Ende seide: „Maken wi den man.”
 Die derde werdicheit der an
 Dats, dat hi gemaect was here
- 340 Van allen dieren met groter ere,
 Dat sine voeden, naden zonden,
 Ende cleden soudentallen stonden,
 Ende helpen sinen arbeit dragen,
 Vor die mesdaet, horic gewagen,
- 345 Gaf God den mensche enten dieren
 Vruucht tetene van manieren;
 Want die erde brochte niet dan goet
 Mensche, merct oft u best vroet,
 Du heves verloren anden meesten,
- 350 Dine bliscap an sconen beesten,
 An draken ende an liebarden;
 An tygren ende an luparden:
 Dit was grote werdichede.
 Andie mynste hevestu mede
- 355 Ghewelt verloren om dijn liegen,
 Dats an mesien ende an vliegen.
 Ande middelste hevestu gewout,
 Omdat du te bet merken zout
 Dat du here altoes was bleven
- 360 Der beesten, hadstu niet begeven
 Tgebod dat di God geboed:
 Dus vielstu neder in groter noet.

Hoe God den man benedyede.

IX.

- God benedyede den man,
 Ende seide dese woert deran:
 365 » Wast ende wert menichfout.”
 Dit wort, dat men bescreven hout,
 Ghaet jegen den buggren, de spreken
 Valschelike in haren treken,
 Dat huwelic te ghere stonde
 370 Ne mach wesen sonder zonde.
 Dies waent, hem wert swaer perdoen.
 God ne hiet noyt zonde doen.
 Hi sach dat hi hadde gemaect;
 Al waest goed ende wel geraect.
 375 Vulmaect es nu hemel ende erde,
 Ende hare cierheit met groter werde.
 Des selfs dages vervolde hi mede
 Alt werc daer hi hem toe dede,
 Ende rustem upten zevenden dach,
 380 Niet dat hem die pine verwach;
 Maer dat hi zijn maken liet.
 In zulken ne merkets oec niet,
 Hine maect noch alle dage
 Vele dincs, dans gheene sage;
 385 Maer hine maecte niet hier naer,
 Sine materie ne was al daer
 Ghemaect, ofte haer gelike.
 An Adame was sekerlike
 Die materie van alden lieden:
 390 Dit willic an zijn vlesch bedieden.
 Van zinen vlesche so eist al
 Dat es, ende was, ende wesen zal,
 Ende menscelike vorme hevet ontfæen.
 Vander zielen zuldi verstaen
 395 Dat, so wie so vlesch gewan
 Van Adame, den ersten man,
 God ghaf hem ziele gelijc Adame.
 Die zevende dach hevet de name,
 Daer God up ruste, Zaterdach;

- 400 Ende in Ebreusch , alsiet zach ,
 Daerne de Jueden heten Sabaet ,
 Dats ruste Gods , daert al an staet.
 Ende hi benedidene , dats waer.
 Sint vierde menne menich jaer.
- 405 Dus , als ghi hebt vernomen ,
 So eist ons van Moysese comen ,
 Dat God maecte hemel ende erde ,
 Ende al dat horde te haere werde.
 Al benedide hijt ende zeinde.
- 410 Dat was eert oyt iet reinde ;
 Want eene fonteine van groten prise
 Quam uten erdschen paradyse ,
 Die ghaf natheit in geerre tijt
 Al om ende omme der warelt wijt.
- 415 Die fonteine bediet Marien ,
 Die droech Jhesum , den vrien ,
 Diet al met doechden maecte nat.
 Hier na zalic verclaren bat
 Wat rivieren daer ute quamen ,
- 420 Ende hoe dat si hieten bi namen.
 Hort van Adam dat besceet:
 God maectene , alst hier voren steet ,
 Vander erden , vanden lime ;
 Na den vleesche eist dat ic rime.
- 425 Die ziele maecte hi van niete.
 Weet wel dat hi achterliete
 Die waerheit , de niet geloefde dies.
 Die lettere seght dat hi in blies
 Hem den levendeliken geest.
- 430 Dat bediet recht alre meest
 Dat hi die ziele zende int vat.
 Plato doolde in deser stat ,
 Die edele clerc van hoger name ,
 Die seide dat smenscen lichame
- 435 Die Ingle maecten , ende God den geest.
 Dat bediet recht alre meest
 Dat die ziele ware oec mede
 Gemaect vander Godlichede.

Ware dat waer, sone mochte dan
 440 Gheene sonde doen de man,
 Noch te meer dan ons Here,
 Noch oec sterven nemmermere.

Die man was gemaect vander moude:
 Dat merct wel, in manliker oude,
 445 Vulcomen van crachte, in volre joget,
 Vulmaect van leden, in alre doget,
 Wildi tgebod Gods niet begeben,
 Dat hi wel ewelike mochte leven.
 Verbrake hijt oec, in enigher noet,
 450 Dat hiere om zoude smaken de doet:
 Dus was hem vri wille gegeven
 Weder hi sterven wilde of leven.

DER KERKEN CLAGHE.

Dr. JONCKBLOET, *Gesch. der Mnd. Dichtk.* III. 150—152.

WILLEMS, *Mengelingen van historisch-vaderlandschen inhoud*, I. 45—58.

Onder de uitstekendste strophische gedichten van Maerlant behoort voorzeker *der Kerken Claghe*, eene doorlopende klacht over de verdorvenheid der wereld, vooral van de geestelijkheid, en geheel in den trant van den Wapene Martijn, door den dichter in zijnen ouderdom geschreven, zooals uit het stuk zelf blijkt. Hoogst waarschijnlijk was Maerlant bekend met de geschriften van den Franschen; trouvère Rutebeuf die even als hij de gebreken zijner eeuw scherp geeselde, en eenige gedichten schreef, als: *de Sainte Eglise* en twee *Complaintes d'Outre-Mer*, welke met dit en het hierna medegedeelde stuk veel overeenkomst hebben. Doch moge al Maerlant door de werken van den Franschen dichter op het denkbeeld zijn gekomen iets dergelijks voor zijne landgenooten te schrijven, zijne bewerking is geheel vrij en zoo afwijkend, dat aan geene navolging te denken valt.

1.

In dit gedichte settic voren:

Wie dat doget heeft vercoren,

Van hem en comt negeene blame,

Al eest dat hem de quade storen,

5 Si hebben daer af haer toebehoren.

Daer bi swigic haren name.

Die int gemeene sayt sijn coren

Op den steen ende onder den doren,

Hi wilde datter goede vrochte af quame:

10 Wat mach die sayere dan verboren?

Bi quaden herden bliven die scape verloren;

Die bie treect honech uter brame,

Dats der coppen onbequame.

2.

Daer wijngaert wies ende edel coren,

15 Sal seker staen distelen ende doren,

Alst ter werelt endde gaet.

Ocht Antkerst nu es geboren,

Ende sine jongren loepen voren,

Dorstict seggen, ic wane jaet.

20 Es een dorper scale versworen,

Mach hi geven, men salne horen

Spreken in der heren raet.

Al heeft een sot op thoest gescoren

Ene breede crune, toten oeren,

25 Hines te vroeder niet een saet:

Hi es vroet die wel verstaet.

3.

Almechtech God! staet ons in staden,

Ende hulpt mi, bi uwer genaden!

Ic soude gerne doen gewach

30 Hoe dierste crune was versmaden,

Die sente Petre was geladen,

TAnthiochen, daer hi lach

Ghevaen sonder alle mesdaden,

Omme dat hi tfolc wilde geraden

35 Ten wege, dat hi verdoelt sach.

Nu gaen si op die crune bladen

Die gierege, die niemen en mochte versaden!

Ic wane noyt man en sach

Volc so gierech omme bejach.

4.

40 Si doen hen alse meesters horen:

Si craken ons die note voren,

Selve sueken si tearnel:

- Aldus doen si tfolc verdoren,
 Dien si soudē leven voren,
 45 Ende bewisen goet bispel 1).
 Hoe vele saets dat blijft verloren
 Op den steen ende onder den doren,
 Dat seit die ewangeliste wel.
 Om dat die herden nu sijn doren,
 50 Ende met weelden hen versmoren,
 Soe sijn die wolve nu rebel,
 Nidech, gierech ende fel.
 Hoe menech wolf es nu herde
 Onder die scaep van groter werde,
 55 Daer Cristus omme storte sijn heilige bloet.
 Die de waerheit niet en sparde
 Ende sprake als die onvervarde,
 Hem quame menech fel gemoet!
 Corte rocke, breede swarde
 60 Sijn nu nuwe, ende lange haerde,
 ('Trouwe es getrocken onder voet;)
 Ghierecheit ende hovarde,
 Dierre cleedre, hoege parde.
 Opter heileger kerken goet
 65 Toent nu menech fierē moet.
 Ic peise dicwile, alsic wake,
 Dat Lucifer, die helse drake,
 Heeft gestort dit quade venijn.
 Elc es nu gierech omme wrake,
 70 Besmet met menegerande sake,
 Ende niemen en wilt sculdech sijn:
 Doch roepen si met luder sprake
 Om diere spise van goeden smake,
 Ende waermen coept den besten wijn;
 75 Jhesus hinc an des cruce stake,
 Dorstech, met groten ongemake;
 Hem scinctemen galle ende aysijn
 Omme te makene onsen fijn!

1) Hs. *exempel*.

7.

- Ili es onvroet die metten boghe
 80 Tstrael schietet van goeden vloghe,
 Daer hi hem selven met geraect.
 Wat helpt, dat ic waerheit toge,
 Ende ic selve na voordeel poge,
 Mijn recke gecleedt, ende Jhesus naect?
 85 Sich, hoe Jhesus clam in thoge,
 Hangende an dat cruce droge,
 Die onsen pays heeft gemaect.
 Al eest dat ic met herten doge,
 Welde verblent menege oge;
 90 Lettel yemen es die smaect
 Dlicht, daer mijn oge op waect.

8.

- Noch haddic liever ruumdic dlant,
 Dan ic seide wie dat pant
 Der heilegher kerken hevet gedaen;
 95 Maer dus sprekt hi, die dware bevant:
 Dat niemen en mach met vuelre hant
 Eens anders anscijn scone dwaen.
 Ocht dan een gierech tierant
 Anedraget sijn diere gewant,
 100 Salic hem te rade gaen?
 Jae ic, willic sijn gescant,
 Gheworpen in der hellen brant,
 Ende daer ewelec binnen staen,
 Ende sijn bedrogen in dommen waen.

9.

- 105 Wat sagic in den spiegel claer:
 Mijn oude leven, mijn graeu haer,
 Hoe sterven es met mi geboren!
 Het es nu menech logenaer
 Die smeecken ende decken dwaer,
 110 Als hen die heren souden horen.
 Tfordeel sueken si oppenbaer,
 Sine willen niet sterven maertelaer;
 Leefden doch alse confessoren,
 Dat ware hen te doene swaer;
 115 Si willen volgen den heren naer;

Sitten in die tafele voren;
Heefse God aldus vercoren?

10.

- Es dese redene waer, so gies
Die bescoren draget sijn vlies:
120 Een dorper, daer die heren saten
Ter tafelen, heeft hi sijn verkies
Gheset in tfordeel, even ries,
Hine sal hem selven niet gematen.
Also hem avonture opblies
125 Ende hem tgeluc toe wies,
Hine volchde niet ter rechter straten:
Ic hadde onrecht, stoerdic mi dies;
Ic hore hen clagen hare verlies,
• Als si tfordeel moeten laten,
130 Die in weelden redenen haten.

11.

- Redene es nu sere versmaden;
Hare es so swaren last geladen,
Daer si onder leit verplet;
Woudic met redenen mi beraden
135 Het soude tallen steden scaden:
Daer es soe menech op geset!
Die noede clemmen ocht diepe waden;
Die gaen in Gods wijngaert bladen,
Ende sniden af die druve vet:
140 Dat sijn si ende hare gegaden,
Die tfolc leeren van goeden daden,
Ende en becommeren hen daer met
Wie es der heilegher Kerken let.

12.

- Die selden van couden verwarmen,
145 Ende oec van hongere carmen,
Daer men hen cleene genade doet,
Dat es dat roepen van den armen:
• Ay here! en saels u niet ontfarmen,
So dat mijn lichame werde gevoedt?
150 Dus roepen si met ijdelen darmen,
Met sieken leden, met naecte armen:
Ghi sit in welden bider gloet;

Ghi en laetse niet bi u geharmen ,
 Ghi jaechse, die ghi soudt bescarmen ;
 155 Ende hebt der heileger Kerken goet,
 Dat u te rechte noyt en bestoet.

13.

Nu wacht uwes rechts , gi wert gedaget !
 U recke der armen cleedre draget ;
 U poegen es te gaderne scat.
 160 Wie es soe coene, die u vraget,
 Wanent u comt , dat gi bejaget ?
 U hant es altoes sonder gat.
 Menech arm mēnsche hem beclaget ,
 Dat gi hen niet en gaest , daer ghise saget ;
 165 Ghi woudet volgen der heren pat.
 U hoeheit sal noch sijn gelaget :
 Hoe was die rike man geplaget,
 Doen hi den armen Lazaruse bat
 Te makene sine tonge nat ?

14.

170 Siet, hoe es dit rechte verkeert !
 Die te voren was geëert
 Leit nu gevallen in die scande ;
 Hadde hi ontfermeheit geleert,
 So ware hi bleven onverseert ;
 175 Nu moet hi inden helschen brande.
 Wie heeft den dorper daer gemeert
 Int dal , daer die duvel reert ?
 Wat doen nu sijn lekker tande ?
 Oft gi in weelden sijt verweert ,
 180 So dat u al die werelt eert ,
 Hoedt u vore des viants bande !
 Hi jaecht altoes in sine warande.

15.

Hine derf nochtan niet vele jagen ;
 Noch oec leggen te nauwe lagen ,
 185 Het staeds so vele in siere hoede !
 Al woude God die werelt plagen ,
 Svolcs es so vele verslagen ,
 Ende versmoert in den bloede ,
 Sine sijns te beter niet diet sagen :

- 190 Elc es gierech om bejagen;
 Ende onvervart van Gods roede.
 Ic dart wel seggen sonder vragen;
 Si doen sware bordenen dragen:
 Van dragene werdic lichte moede;
 195 Al waert dat men mi saechte loede.

16.

- Die sueken om te sittene boven,
 De quade in hare secte loven,
 Si hebben nu die cokene vet,
 Alsi metten heren hoven,
 200 Diepe drinken, dat si stoven,
 Sine slapens maer te bet.
 Sine scelden die heren niet om roven;
 Si connen hemelrike geloven,
 Die selve met sonden sijn besmet!
 205 Dus maken si tfolc verscoven,
 Als si singen gaen den doven,
 Ende men den dooden kersen set;
 Die daer onder leit geplet.

17.

- Dits der heileger Kerken clagen
 210 Van den jammerliken slagen,
 Die de menege op hare slaet!
 Eest dat gi sijt van haren magen;
 So moetti nuwe wapene dragen,
 Keeren ende wreken dese overdaet:
 215 Des en laet u niet versagen
 Ghine set u in der wagen;
 God sal sijn u toeverlaet.
 Die dit quade noch sal verjagen;
 Hem sal een salech dach bedagen;
 220 Doet hi der heileger Kerken raet;
 Als die in getrouwen dienste staet.

18.

- Nu siet of hi niet val ende minde
 Die Gods scape 1) noyt en kinde:
 Hi wilt dat ickene herde scrive!
 225 Dus gaen si vore, alse die blinde;

1) Hs. Godscape.

Ende leiden die scape in grote alende,
 Also hen volgen die keytive. 1)
 Hier met makic mijns dichtens inde.
 Wi bidden hem die dware bekinde,
 230 Dat hi die quade noch verdrive
 Ende ons sinen heiligen Geest toesinde,
 Die ons troeste in dit ellinde,
 Dor sijn heilege wonden vive,
 Soe dat de heilege Kerke in eeren blive!
 AMEN.

VAN DEN LANDE VAN OVER-SEE.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 152—155.
 VAN WIJN, Huiszittend Leven, II. 306 vlgg.

Ook dit meesterstuk vol gloed en leven, waarin ons in sombere kleuren de treurige toestand van het Heilige Land wordt geschetst, en eene krachtige aanmaning wordt bijgevoegd om het uit de handen der ongeloovigen te verlossen, is één werk van Maerlants ouderdom, blijkens de melding van den val van Akers (12 Mei 1291), waarna het waarschijnlijk kort geleden is opgesteld, toen de dichter dus ongeveer op zeventigjarigen ouderdom moet geweest zijn.

1.

Kerstenman, wats di ghesciet,
 Slaepstu, hoe ne dienst u niet
 Jhesum Cristum, dinen Here?
 Peins, doghede hi dor di enich verdriet,
 5 Doe hi hem vanghen ende cruceu liet,
 Int herte steken metten spere?
 Tlant, daer hi sijn bloet in sciet,
 Gaet al te quiste, als men siet;
 Lacy, daer en is ghene were!
 10 Daer houdt dat Sarracjnsche diet
 Die keirke onder zinen spiet
 Daer neder, ende doet haer groet onnere,
 Ende di en dunkets min no mere!

2.

Die keirke is van haren lene

1) Hs. leytive.

- 15 Ontervet; dijn herte is van stene;
 Kerstijn, gaet het di na?
 Zi is dijn moeder, die ic mene,
 Die di zuver maect ende rene,
 Als men di in die vonte dwa.
- 20 Satanas kynder alghemene
 Hebben die Mammore allene
 Beset, op dat di toe besta.
 Nu roept die keirke met groten wene:
 Jhesus, kynt van Nazarene,
- 25 Men rovet dat erve, dat di toega:
Pugna pro Patria!

3.

- Om scat zo gaepstu wide;
 Elc is op andren vol van nide,
 Ende dinen God heefstu vergheten,
- 30 Die doer di ontdede zine zide,
 Roept help op di te desen tide,
 Ende claghet; des wiltu niet weten.
 Hoe moghestuut laten dus ter lide,
 Dat dat volc vermaledide
- 35 Zo verre ghepaelt heeft ende ghemeten?
 God proevet di in desen stride:
 Hi doghet dat menne te halse ride
 Voer di, ende du bist vast geseten,
 Zughende an der weelde reten.

4.

- 40 In weelden zitstu hier versmoert,
 Zo dat met di is onghehoert
 Gods lachter ende zine scande;
 Dune peins niet om die moert,
 Die tot Akers in die poert.
- 45 Wrochten die Gods viande:
 Daer is Gods dienste ghescoert,
 Cloestre ende huse zijn testoert,
 Tvolc verbeten van wreden tanden.
 Kerstijn man, twi en trecstu voert,
- 50 Waerom zitstu hier verdoert?
 Du zout hemelrike panden
 Up Gode, wiltu dien lachter anden.

3.

Jhesus Cristus van Nazarene
 Gaf van Akers der porten ene
 55 Name, die was vermaledijt.
 Daer voersprac hi vanden wene,
 Die opt kerstine volc ghemene
 Ghevallen is in corter tijt.
 Te diere porte, alse ic mene,
 60 Waren ierst uutgetrect die stene
 Ende een inganc ghemaect zo wijt,
 Dat die Sarracine onrene
 Alle ingoten groet ende clene;
 Ende daer becochten zi den strijt,
 65 Die op Gode hadden ghelijt.

6.

Men ghinc daer houwen ende slaen;
 Die kerstine worden zeer ondaen,
 Hem mochte gheen weren ghewepen;
 Zi moesten alle die doot ontfæen,
 70 (Daer teghen mochte niet ontstaen,)
 Die niet ontspronghen in scepen;
 Men zach daer laten meneghen traen;
 Kerstijnheit wart zonder waen
 Zo jamerlijc int vel ghenepen.
 75 Men mach jammer hier in verstaen:
 Die Predicare dede men vaen,
 Ende alsijt crucifix ghegrepen,
 Zi dadent achter straten slepen.

7.

Joncfrouwen van religioene,
 80 Zuver ende van heilighen doene,
 Onzuverden die Sarracine.
 Wie men hoerde die was zoe coene
 Die Jhesus noemde, Marien zoene,
 Men dede hem torment ende pine.
 85 Men briet zulken ghelijc den hoene,
 Zulc wart onthalst bi den caproene,
 Zulc ghescont ghelijc den swine.
 Ghi heren, ghi princen, ghi baroene,
 Hoe coemt het dat hem elc niet vermoene

- 90 Met live, met goede ghereet te sine,
Te suveren tlant van dien venine?

8.

Kerke van Rome, trec dijn swaert,
Dat di van Gode ghelaten waert,
Kerstijnheit hevet te doene heden!

- 95 Besie oft vlegghe hevet of scaert
Ant einde of daer midden waert,
Ende oftut overwaer vynds versneden,
Zo spoet di danne metter vaert,
Ende doe al ongespaert

- 100 Een van betren snede smeden.
Qualike is het geachterweert;
Diere cardinale aert
Die is van al zulken zeden:
Hi strect na scat met allen leden.

9.

- 105 Alse thoest gulselike ontfact
Den wijn, die zine kele doergaet,
Het onkeert alle die lede.
Die monc hi roept, hi slaet, hi vaet,
Hi verzet dat wale staet,

- 110 Bene faelieren ende voete mede.
Die kerke van Romen is dusdaen vraet,
Zi is dronken ende al zonder raet,
Die hoeft is van kerstijnhede.
Zine heeft geen lit dat haer bestaet,

- 115 Keiser, coninc, noch prelaet,
Het en is mids der ghirichede
Ontkeert van goeden zeden.

10.

Hoert, ghi heren, ghi baroene,
Wes die kerke u vermoene:

- 120 Zi zeit, zi hevet tiende ghegheven,
Daer zi noyt af te haren doene
Profijt ghecreech van enen boetoene,
Dat zijt weet oft heeft beseven.
Wat dadi in Tunes, in Arrogoene,
125 Jeghen wien waerdi daer coene,
Wat eren hebdi daer beweven?

Waert dat u die duvel niet en spoene,
 Ghi naemt met u te uwen verdoene
 Van uwen rechten goede beneven,
 430 Ende hulpt der kerken, daer si moet beven.

11.

Wat scatte hiesch Jhesus die,
 Doe hi liet met naglen drie
 Aent cruce naeghelen zine lede?
 Hen doghede man die anxe nie
 435 Die hi doghede, ghelovets mie,
 Om di te brenghene ter hoechede.
 Wie is hi nu, wie is hi, wie,
 Die hem volghet na, daer hie
 Ghinc om onze zalichede?
 440 Mi dunct, dat elc omme zie,
 Wat hi begrijpt, offer af plie
 Ghemac te comen ende weeldichede:
 Is niet, hi blivet mat op die stede.

12.

Alsoe vallen prelatien
 445 In kerken ende in canosien,
 Daerwaer spoedet metter vaert!
 Deen gaet smeken, dander vrien;
 Daer ziet men der symonien
 Zere toghen haren aert.
 450 Wie zijn si die daer tvette afzyen?
 Die therte hebben met reinardien
 Van binnen bewist ende wel bewaert.
 Men hevet wat doen van clergien:
 Met loesheiden, met scalkernien
 455 Machmen comen in Gods wijngaert:
 Dus blivet fruit al onbewaert!

13.

Daer men Gods leden mede zoude voeden
 Ende queken in hare aermoeden,
 Dat hebben al gebloet die ghiere.
 460 In zal niet scamen doen die goeden,
 Mer hem mochte therte bloeden
 Die houden die amyen fiere!
 Ay mi of zy te hope stoden

Ende ze alle die duvele loeden ;
 165 Ic waenre niet ontghinghen viere ;
 Zine zouden alle ter helscer gloeden
 Wel neder onder der duvele roeden ;
 Ic zie den hoep zo putertiere
 Ende die doeghet in hem zo diere.

14.

170 Scalcheit heeft die provende groet ,
 Diviniteit gaet om haer broet :
 Dit ziet men nu alle daghe.
 Kerke clach, du heves noet,
 Dune vynds in desen wederstoet
 175 Niewer ghenen vrient noch maghe.
 Elc ondoet wel sinen scoet
 Jeghen dijn rente , mer zy zijn bloet
 Te wederstaen die slaghe.
 Al storte Jhesus zijn bloet roet
 180 Noch ene werf, daer hijt wilen goet ,
 Die doeghet is overal zo traghe ,
 Men vonde cume die daerwaert zaghe.

15.

Coninghen, graeven ende hertoghen ,
 Die op andren orloghen
 185 Ende om een clene dinc verraden ,
 Peinst wat Jhesus wilde doghen,
 Om u te brenghen ten hoghen
 Rike, daer altoes is ghenaden.
 Zijn huus, zijn lant staet doervloghen
 190 Ende verwoest, als men mach toghen ,
 Ende u en dunct niet siere scaden ?
 Ghi hebt hem zijn bloet ontsoghen ,
 Twi ontkeerdi hem in oghen ?
 Ghi hebt enen andren last gheladen ,
 195 Ende laet uwen God versmaden.

16.

Nu weert tijt datmen zoude
 Den scilt van sabel ende van goude
 Toghen ende van lasuren.
 Die niet voerttreedt alse die boude
 200 Ende wreect zire moeder, daer hi af houde

Zine kerstijnheyt, hi zalt verburen.
 Twi wil elc leven met groter vroude,
 Zonder hitte ende zonder coude,

Recht na zijn ghevoech ter curen?

203 Het moet al sterven, jonc ende oude:

Peinst wat Jhesus ghedoghen woude

Dor uwen wille ende besuren;

Waer over gaen u tijt ende uren?

17.

Neemt den scilt vermelioene,

210 Die Jhesus droech omtrent noene

Op den goeden Vridach,

Doe hi den camp vocht alse die coene,

Daer hi verding maecte ende soene

Ons jeghen hem, diet al vermach.

215 Vondemen prencen ende baroene,

Als men hier voermaels plach te doene,

Die kerke en dade niet zulc gheclach;

Want zi was des onghewoene

Bi Godefroits tiden van Bulgoene,

220 Ende bi Carle, die node sach

Dat zi stoet ontfinc of slach!

18.

Wat vaerdi in desen daghen

Met valken bersen ende jaghen,

Ghi lantheren, ghi civeteine!

225 Hoerdi niet die kerke claghen?

Of ghi zijt van haren maghen

Openbaer lyets int pleine!

Dordi uwes kerstijnheids ghewaghen,

Zo moeti den scilt draghen,

230 Die God veruwede met roder greine.

Hine liet hem niet versaghen,

Ons te loessene uter plaghen,

Die vloyet uter hellen fonteine

Ghemanc met torment ende met weine.

19.

233 Ghi heren, dit is Jacobs vont;

Houdt dit kimmijn in den mont,

Vanc an desen breidel kuwen,

Later u mede zijn ghewont
 Binnen in uwer herten gront;
 240 Vanc die weelde hier verspuwen.
 Het is ene redene bont:
 Hier massere so menich pont,
 Ende dat aerme volc verdullen.
 God make ons allen zo ghesont,
 245 Met rechten ghelove ter lester stont,
 Dat der zielen te min mach gruwen
 Van Sathanase, den sellen ruwen!

MAERLANTS SCHOOL.

Kronijkschrijvers.

DE GRIMBERGSCHES OORLOG.

Dr. JONCKBLOET, *Gesch. der Mnd. Dichtk.* III. 163—171.

De Grimbergsche Oorlog. Ridderdicht uit de XIVe Eeuw
 (Maetschappy der Vlaemsche Bibliophilen) 2 dln.

Het gedicht dat bovengenoemden titel voert heeft tot onderwerp den strijd tusschen Godevaert met den Baard, hertog van Brabant, en den machtigen Arnold van Grimbergen, die weigerde den hertog als leenheer te erkennen. Na Godevaerts dood werd de strijd met hevigheid voortgezet, tot eindelijk de Grimbergers overwonnen worden en hun geslacht uitsterft. Niettegenstaande na 's hertogen dood Grimbergens tegenpartij een kind van vier jaren is, dat in den slag in zijne wieg aan een boom hangt te schommelen, heeft de dichter alle belangstelling voor de Grimbergers weten te winnen, en vooral den grijzen Arnout met groote voorliefde geschilderd. Wie de dichter van dit werk is geweest, dat in sommige opzichten het midden houdt tusschen eene kronijk en een episch verhaal, is niet bekend; alleen is zeker dat het in het begin der veertiende eeuw algemeen bekend was.

DE BESTORMING VAN NETTELAERE.

I. vs. 3041—3852.

Godevaert, verbolgen dat de Grimbergers hem niet als leenheer willen erkennen, zoekt een voorwendsel tot den strijd en laat eenige kooplieden gevangen zetten, die Arnout doet opeischen. Na

de honende weigering van Godevaart vallen Arnouts zonen, Wouter Berthout en Gerart Drakenbaard, in 's hertogen land, en voeren met zooveel heftigheid den oorlog, dat de streek tusschen Brussel en Grimbergen eene kale woestenij wordt. Na jaren lang oorlog voeren, gedurende welke Godevaart en diens zoon sterven, komt eindelijk de regering aan het kleine zoontjen van den tweeden Godevaart, op de tijding van wiens dood de Grimbergers dadelijk naar de wapenen grijpen.

- Hierna gevielt sint
 Dat van Grimberghen heer Arnout,
 Ende beide syne sonen stout
 Vernamen van shertogen doet,
 5 Ende hadden nijt herde groet,
 End in haer herte groten toren,
 Datse die hertoghe te voren
 In haer lant hadde versocht,
 Ende so vele volcx hadde brocht
 10 Op hem, die hem daden scade,
 Ende werden des staphans in rade,
 Dat si die wouden wreken seere;
 Om dies dat doot was haer heere,
 Dochten dat si niet ene twint
 15 En gaven om dat jonge kint.
 Dies ontboot heer Arnout
 Zijn vrienden jonc ende out
 Tenen nameliken daghe,
 Ende oic alle zijn maighen.
 20 Leenknechten ende man
 Quamen te Grimbergen an,
 Gewapent herde wel ter cuere.
 Doen sprac mijn heer Arnout vuere:
 » Ghi heren, die hertoge van Brabant,
 25 Die op ons gesticht heeft brant,
 Ende ons geerne hadde verdreven,
 Es doot, ende na hem es bleven
 Een kint van jongen jaren.
 Radijt nu, wy sullen varen
 30 Ons wreken daer int lant
 Op die ons wilen hebben gescant?''
 Die here van Breda sprac doe:

- » Goeden raet sal ic geven hiertoe;
 Laet ons opsitten sonder vaer,
- 33 Wy sellen varen te Nettelaer,
 Dat niet verre en es van hier;
 Wy hebben ridderen stout ende fier,
 En wy sellen in allen sinnen
 Die borch beleggen. Eest dat wise winnen,
- 40 So laetse ons in corter stont
 Slechten tot in den gront,
 Ende tdorp verberren sonder sparen;
 Ende van daer laet ons varen
 Te Vilvoorden al te male,
- 45 Ende afbreken borch ende sale,
 Ende verberren tdorp gereet,
 Dat ons nu al te na steet,
 Ende in de oogen al te seere,
 Hierna sonder letten meere
- 50 Willen wy ons beraden saen
 Wat wy dan voirt willen bestaen.”
 Heer Arnout sprac: » Desc raet es goet,
 Also wil ic dat men doet.”
 Hi dede gebieden met staden
- 55 Dat men wagene dede laden
 Met brode ende oic met wine;
 Ende si loeden hoer wapine,
 Tente ende paveljoene,
 Dies men mochte te doene
- 60 Hebben, ende dair toe gescutte,
 Dat oirberlec ware ende nutte.
 Doen die van Grimbergen waren
 Al gereet, sonder sparen
 Togen si al onverveert
- 65 Ghereet te Nettelaer weert,
 Ende voerden met hem in de vaert
 Menich starc springende paert,
 Menich ors, menich rosside;
 Oec voerden si met hem tien tide
- 70 Menigen scilt ende baniere,
 Die rikelijk waren ende diere.
 Men blies dair hoirnen ende trompen;

- Ende lieten die orssen henen trompen
Des si te Nettelaer quamen ,
- 75 Daer si belagen te samen
Die vaste borch alomme ende omme ,
Beide in rechte ende in crome.
Sy gingen slaen in dat groene
Tenten ende paveljoene,
- 80 Daer si in souden rusten daghen ;
Ende als die van binnen saghen
There dat daer was gelogiert ,
Werden si seere gescoffiert ,
Ende verveert in allen sinnen.
- 85 Sine wisten wes beginnen ;
Want sy waren onversien.
Doch sloten sy vaste na dien
Haer vaste poorten , dat wet ,
Ende verhameiden met
- 90 Haer wikette met groter spoet ,
Met ketene vaste ende goet ,
Ende met grote bomen sterc.
Daer na droegense hoer werc
Ende grooten steenen totten mueren ;
- 95 Daer si mede souden rueren ,
Woude mense in enigen sinnen
Stormen ; sy droegen ten thinnen
Stercke bogen ende gescutte ,
Ende dat te stormen was nutte ,
- 100 Om hem te waerne met eren.
Ende van Grimbergen die heren ,
Doe si gelogeert waren ,
Ginghen si sonder sparen
Eten , drincken , slapen doe ;
- 105 Maer si bewaerden hen alsoe
Dat si daden in der nachte
Doen al te sconen sciltwachte
Goeden lieden , diese in haer laghe
Wel behoeden totten daghe.
- 110 Smorgens dede met gewout
Gebieden mijn heer Arnout
Dat hem elkerlijc bereide ;

- Hy woude die borch sonder beide
 Stormen of asselgeren gaen,
 115 Ende als men dit heeft verstaen
 Wort int here groot gescal.
 Tvolc ginc hem wapenen al;
 Sy daden aen halsberge of platen,
 Ende wapenroc, die hem wel saten,
 120 Elc na dat hy begheerde.
 Sy gorden goede snydende sweerde,
 Ende namen helmen ende scilde.
 Daer na daden de heren milde
 Knapen nemen ende serjanden
 125 Vaste tergien in hare handen,
 Ende hoekawelen in haer hant,
 Daer si mede, si u becant,
 Den muer met souden breken,
 Ende houwen ende afpeken.
 130 Ende doen si waren bereet
 Togen si derwert wel gereet
 Ter borch toe met groter spoet,
 Somme tors, somme te voet.
 Sy bliesen trompe ende hoorne
 135 Dien van binnen ten toorne,
 Die hem vaste setten ter weere.
 Die van buten quamen met ghere
 Al ter borch toe gereet,
 Wel gewapent ende bereet,
 140 Ende gingen die borch sonder vieren
 Sterkelic asselgieren;
 Hout ende stroe dat si brachten,
 Ende vulden die diepe grachten
 Ondancs die van binnen,
 145 Die uytworpen in alle sinnen
 Menighen herden, swaren steen.
 Oec scoten si al in een
 Scerpe stralen ende pilen
 Uit haren boge dicwile.
 150 Maer dander hadden targien vast,
 Dat hem niet en scade een bast,
 Ende volden die grachten daer,

- Dat men cortelic daer naer
Aen den muer ginc te voet.
- 155 Doen haelden sy met groter spoet
Grootc leederen ende stercke,
Die men maict te selken wercke,
Ende rechtense ane die mueren.
Der wert groot ende stuere
- 160 Dat assault ende vermede
Wel begonnen te XX steden.
Sy daden comen sonder sparen
Alle haer scutten, die daer waren,
Die opwert in dat rueel
- 165 Scoten menich scarp quareel,
Die daer vlogen min noch mee
Gelijc hagel ende snee;
Ende van buten ende binnen
Elc pijnden om winnen,
- 170 Ende scoot sinen vianden jeghen.
Daer wert gequetst menich degen,
Beide van buten ende van binnen;
Men stormde daer in allen sinnen,
Ende die van buten sonder scop
- 175 Clommen daer die lederen op,
Ende droegen met geweldc
Boven haer die vaste schelde,
Waer op men menigen steen
Worp ende stac in een
- 180 Met grote glavien lanc.
Si daden an haren danc
Die lederen tunelen neder,
Die nochtan verquamen weder,
Ende togen emmer ter lederen toe;
- 185 Want dier van buten was doe
Vele meer dan dier van binnen,
Dies sijn si in allen sinnen
Ten mure clommen boven.
Men mochtse prisn ende loven
- 190 Dierste, die ten muere bestreden
Die vianden met vromicheden.
Dier was een voirwaer

- Mijnheer Geraert van Herlaer ;
 Ende van Oyenbrugge mijnheer Henric ;
 195 Ende heer Willem sekerlijc ,
 Die borchgrave van der Thomen ;
 Dese waren opgecomen
 Ten muere aldaer yerstwerf ;
 Nochtan waren si menichwerf
 200 Geworpen op hare scilde ,
 Die sy hielden , die ridders milde ,
 Dat si bina waren gevallen ;
 Doch quamen si mit allen
 Al stridende hantgemene
 205 Jeghen de vianden groot ende cleene ;
 Ende sloegen grote slaghe.
 So vele deden si in dien daghe ;
 Dat men hare dade scone , goet ,
 Met rechte prisen moet.
 210 Wat si geraecten metten sweerde ;
 Dat velden si al tegen deerde.
 Si daden tumelen van den muere
 Met twee , met drie , ter selver ure.
 Die van binnen werden hem vast ;
 215 Maer si werden te seere verlast
 Ende vermant in allen syden ;
 Ende doen si hare gesellen stryden
 Sagen , die daer waren beneden ,
 Ende si al sulken anxt leden
 220 Op den muer daer si waren ,
 Clommen si op sonder sparen
 Met X , met XII te malen ,
 Ondancs den anderen , wet wale ;
 So dat si quamen ten muere
 225 Boven ; ende dair tier ure
 Wert menige man te dale gevelt
 Van den muere met geweld.
 Dandere lietens hieromme twint ;
 Sine clommens boven met genint ;
 230 Soe dat si ten muer quamen ,
 Ende begonsten alle te samen
 Te stridene op den viande ,

- Die hem weerde metten brande,
 Ende somme, dat wale wet,
 235 Worpen si met stenen net;
 Maer dire van buten was so vele,
 Dat si moesten in den nijtspele
 Wiken die van binnen waren;
 Want daer wasser in dit toevaren
 240 Doot ende gequetst ene partie.
 Van den muere vloen sie
 In de borch, ende slotense toe;
 Maer die ander volgden doe
 Na die andren ter borch waert;
 245 Ende daden die poerten op ter vaert,
 Dat haer geselschap quam binnen;
 Daer begonst men in allen sinnen
 Die borch te bestriden nu.
 Hier af wil ic swigen nu,
 250 Ende tellen u die jeste voort,
 Gelijc alser toe behoort.
 Tesen tiden, dat was waer,
 Dat die van Grimbergen Nettelaer
 Asselgieren wouden ende breken mede;
 255 Quam die niemare in die stede
 Te Bruessele, dat van menigen degen
 Die borch'al nu ware belegghen.
 Die mare quam also voren,
 Datse die van Grimbergen storen
 260 Willen ende slechten in den grond;
 Ende als elc here dat verstont,
 Van dien dat tkynt bevolen was,
 Ende tlantscap met, sijt seker das,
 Vermomboert hadden ende tgoet,
 265 Wordense erre in den moet,
 Ende ontboden ridderen, knapen;
 Wel te harnassche in die wapen,
 Die daer geseten waren naest.
 Dese quamen met groter haest
 270 Gewapent, ende dese scare
 Was bevolen oec voerware
 Tachterwaren, ic seker ben;

- Den goden here van Craynhem;
 Dat si met hem voer sonder letten
 275 Nettelaer die borch ontsetten;
 Hi seide, hi dade geerne doe
 Cracht ende macht daertoe.
 Dien nacht so bleef hi
 Te Bruessel, gelovet mi;
 280 Ende dat volc algader toe
 Tote des anderen morgens vroe,
 Dat die dach wert verclaert,
 Gereiden si hem ter vaert,
 Ende sijn gevaren van daer;
 285 Soe dat si sijn by Nettelaer
 Ter borch wel gewapent comen,
 Daer si cort hebben vernomen,
 Dat die van Grimbergen, die gaste;
 Hebben gewonnen die borch vaste
 290 Op die van binnen tien tiden,
 Beide met stormen ende met striden;
 Ende afgebroken tot in den gront.
 Si hadden oec lieden gewont,
 Somme doot, een deel gevaen;
 295 Ende groten roof gedaen;
 Vele goets hadden si gewonnen:
 Dat selen si, opdat si connen,
 Voeren te Grimbergen waert.
 Sy loeden hare carren ter vaert;
 300 Want si wouden algader doe
 Trecken te Vilvoorden toe.
 Wat sijs in haren wegen vonden,
 Dat roofden sy te dien stonden;
 Maer cort daer na si vernamen
 305 Dat daer veel liede gewapent quamen;
 Die hem dair wilden letten,
 Ende Nettelaer ontsetten.
 Alsoe die van Grimbergen verstaen
 Dit hebben, voeren si saen
 310 Den vianden in haer ghemoet
 Met enen hope stout ende goet.
 Bi Nettelaer op een schoon velt

- Vergaderden si met gewelt;
 Ende elc vergorde sijn peert wale.
- 315 Doen sprac heer Seger van den Male:
 » Ghi heren, hoert my voert an;
 Hier compt gewapent menich man.
 Daer by soudic wel raden,
 Dat wy een deel onser lieden daden
- 320 Met haeste na voren varen
 Jegen den vianden sonder sparen,
 End si op hem begonnen den strijt;
 Wy souden hem volgen sonder verspijt,
 Ende van achter comen op hem;
- 325 Want sine selen meer noch min
 Van ons weten; dus mochten wise deren;
 Ende ons selven best verweren.”
 Sy riepen alle: » Men doe alsoe!”
 Doen werter daer gecosen toe
- 330 Wel XX hondert ridderen goede,
 Stout ende van liden moede,
 Wel ghewapent ende gereden.
 Hi geleidese tien steden
 Selve, heer Wouter Berthout;
- 335 Sijn vader was heer Arnout,
 Van Grimberghen die here,
 Die weert was grooter ere.
 Dus reet heer Wouter fierlike
 Met sconen volke vromelike,
- 340 Ende blicken utermaten claer
 Van sconen wapenen, die men daer
 Sach op bergen ende in valeyen.
 Daer hoerde men menich ors neyen,
 Dat bronken ginc te dier tijt.
- 345 Neven heer Wouteren, seker sijt,
 Reden noch ridderen vive,
 Vrome ende stout van live:
 Deen was heer Segher van der Male,
 Die den raet gaf, wet wale,
- 350 Dat dese voren souden riden
 Die vianden daer bestriden,
 Ende dandre souden comen na.

- Bi hem voer, als ic versta,
 Mijn heer Simon, die sone sijn,
 355 Ende die borchgrave sijn
 Van der Tommen, mijn heer Willem.
 Oec streden met hem
 Heer Geraert ende heer Jan Screyhanc:
 Twee bruederen: na minen wane
 360 Waren si coene ende vroet.
 Dat waren vijf ridderen goet,
 Die met heer Wouteren reden,
 Met groote behagelheden,
 Daer si sagen die vianden
 365 Voer hem comen in den sande
 Met groter haest gevaren
 Wel gewapent sonder sparen;
 Ende als heer Wouter vernam,
 Dat hy by den anderen quam,
 370 So dat hem wale dochte
 Dat mense beschieten mochte
 Met enen boge, horte hi vore
 Op een sterc ors ter core,
 Wel ghewapent als een lanthere.
 375 Een scilt droech hi min no mere
 Ghelijc dat was sijn baniere,
 Die was van gout ende diere,
 Met ere vaesche van lasuere,
 Met drie coken goet ter cuere
 380 Van sabele: twee boven, een beneden;
 Schacht in hant van behagelheden,
 Een pinceel daer ane van siden.
 Jegen hem horte tien tyden
 Een vrome man, maer ic en weet niet.
 385 Ter waerheit hoe hy hiet.
 Hy droech enen gekeperden scilt;
 Sijn spere wel te poente hilt,
 Ende sloech Wouteren op de side,
 Beneden den scilt, dat tien tide
 390 Sijn spere al in splinteren brac;
 Maer hoert hoe hi weder stac:
 Hi geraecten bat ter cuere,

- Ende staken op die borste vuere,
Op sijn plate, dat hi dede waden
- 395 Sijn spereyser ende baden
In sijn lijf enen grooten voet.
Heer Wouter was vrome ende goet,
Trac tspere van hem, dander viel neder:
Nien wetic of hi opstont weder;
- 400 Want die strijt began daer tier steden,
Daer dapperlijk toe quam gereden
Heer Willem die borchgrave coene
Op een ors van goeden doene,
Met sinen wapenen overtoghen,
- 405 Die van goude soon, ongelogen,
Ende van kelen waren ondersneden
Met drie keperen vol schierheden
Van selvere ende van lasuere.
Dors liet hi lopen te dier ure
- 410 Rechte te stride waert in,
Ende stac een meer no min
Dat hi nederviel ter erden;
Soe dede hi den anderen ende den derden.
Hi trac tsweert doen tspere brac;
- 415 Doen wert daer een groot gecrac,
Beide van slagen ende van steken:
Menige glavie sag men breken.
Men ginc daer in beide siden
Sere vechten ende striden.
- 420 Een jongelinc quam in den stride
Ghereden wale op een rosside,
Gewapent, ende stac voert ane
Mijn heer Janne Screyhane,
Dat hi ter erden wel naer
- 425 Oec was gevallen dair;
Doch onthielt hi hem in tghereide,
Ende sloech den ghenen sonder beide,
Dattet hoift ter aerden vel.
Doen wert die strijt groot ende fel;
- 430 Van Grimbergen die gasten
Worden doen bestreden vaste
Van den Brabantschen heren;

- Maer si weerden hem met eren,
 Ende slogen menighen ter eerden;
 433 Wat si geraecten metten sweerden,
 Dat begaf sine slage voirt ane.
 Doen quam heer Geraert Screyhane,
 Die vrome was ende coene,
 Op een ors van Arragoene,
 440 Dat sprongen groot springende quam;
 Zijn scilt, als ic vernam,
 Was al te male van kelen roof,
 Met een hoede van silvere groot,
 Drie rode meerlen, meer no min,
 445 Met enen rande, meer no min,
 Van lasuere al geheel.
 Zijn wapenroc, zijn tornekeel,
 Zijn coevertoere, wet wale,
 Was van den selven al te male.
 450 Hi riep: Grimbergen! sinen cri.
 Aldus quam die ridder vri
 Geslegen voer metten sporen.
 Hi sach enen die hem te voren
 Sere dede te dien stride;
 455 Want hi hadde ten selven tide
 Enen knape nedergesteken,
 Dat heer Gerart woude wreken;
 Ende liet dors lopen te hem waert;
 Den ghenen geraecte hi ter vaert
 460 Op den scilt dien hi stac voere;
 Dyser leet de plate doere,
 Ende raecte hem in het herte,
 Dat hi doot ter erden sterte.
 Dat spere brac; ten sweerde hi vinc;
 465 Dat hem bi der side hinc,
 Ende sloech dair enen anderen mede,
 Dat hi doot viel op de stede.
 Den derden geraecti also warm,
 Ende sloech hem af den arm.
 470 Daerna sloech hi in de scare,
 Ende voer striden hare ende dare.
 Ten stride quam een ridder stout,

- Van Craynem mijn heer Arnout,
 Ende menich man quam ten stryde,
 475 Gewapent nevens sijn syde.
 Selve was hi gewapent wel,
 Ende sat op een ors harde snel,
 Gewapent tote in dogen sijn.
 Sijn tornekeel was goet ende fijn,
 480 Ende was eens met siere baniere,
 Die abelic was ende diere,
 Van claren goude, ende daerin
 Een cruce van kelen, meer no min,
 Van sable een craye fier
 485 Staende int overste quartier.
 Sijn ors was overdect wale
 Van den selvere al te male.
 In sijn hant hilt hi een spere,
 Ende quam gereden int here
 490 Op sijn ors sterc ende goet,
 Ende stac enen int gemoet
 Op den scilt dat hi cloef,
 Oft hadde geweest een loef.
 Dat spere voer voert, ende sneet
 495 Die plate alse een siden cleet,
 Beide vleesch ende huyt;
 Doot werp hine den selven uit.
 Dat spere trac hi na hem weder;
 Daer hi den anderen met stac ter neder,
 500 Ende den derden; doe brac dat spere.
 Ten sweerde vinc hi doe met gheere
 Ende ginc doe striden vreselike.
 Daer werden gemaict vele like,
 Ende menich wert daer gewont
 505 Dat hi meer en wert gesont.
 Mijn heer Arnout sloech in de tas,
 Die der Brabanters leytsman was.
 Nu es daer comen, wet wale,
 Mijn heer Segerman van den Male,
 510 Die van Grimbergen, sijt seker das,
 Van aver taverre geboren was.
 Sijn wapenroc, die hy hat ane,

- Was van rikeliken gedane,
 Al van sinopre, dat wet,
 515 Met een hode van silvere met,
 Gecasseleert harde wel.
 Zijn ors was dapper ende snel,
 Ghedect met eenen groenen samite;
 In zijn hant hilt hi met vlite
 520 Een spere sterc ende stijf,
 Ende liet lopen sonder blijf
 Zijn ors dapper ende goet,
 Ende stac enen in zijn gemoet
 Op die plate in de slincke syde,
 525 Dat hi nederviel tien tyde,
 Ende bleef onder die peerde versmacht.
 Daerna stac hi met groter cracht
 Enen ridder ter erden neder;
 Maer hi wert gemonteert weder.
 530 Tspere brac, maer dat tronsoen
 Sloechi op thoofte een Brabantsoen,
 Dat hi van dors viel op de eerde.
 Daerna vinc hi te sinen sweerde,
 Dat hi greep in zijn handen;
 535 Daerna sloechi op de vianden,
 Diere hi quetste herde vele
 Ende vermincte in den nijtspele.
 Daer wert herde seere gestreden,
 Ende menich man overreden,
 540 Die vertreden bleef op deerde.
 Daer braken schachten ende sweerde,
 Die daer geslagen wierden ontwee;
 Daer wert gecrijt ende gecree,
 Ende menich peert doorsteken;
 545 Daer wert gevochten ridderleken.
 Mijn heer Simon van den Male
 Proefde hem in den stride wale,
 Ende zijn vader, mijn heer Segerman:
 Menighen viant reden si an.
 550 Die sone nu, sijt seker das,
 Gelijc den vader gewapent was;
 Maer een sterne, seldi geloven,

- Van sable stont int hooft boven.
 Hy sloech sijn ors met sporen
 555 Van goude roet, ende heeft vercoren
 Enen, dien hi stac voere
 Den scilt ende den rugge doere,
 Ende viel ter eerden neder.
 Doen riep hi: Grimbergen! weder,
 560 Lude ende met groter kele.
 Doen ginchi in den nijtspele
 Striden utermaten wale;
 Maer die van Brabant, sonder fale,
 Hadden hem te vele liede
 565 Ende te groten maiseniede.
 Her Wouter Berthout, die here,
 Hadde gestreden herde seere
 Gelijc enen vromen man.
 Sine liede sachi voert an
 570 Verladen utermaten sere,
 Dies hadde die stoute here
 Verdriet ende groten toren,
 Ende sloech sijn ors met sporen.
 Hi schudde den arm metten schachte,
 575 Ende stac met al sulken crachte
 Enen cnape, hiet Godeskijn,
 Diet in den strijt, alst was in schijn,
 Seer wel hadde gedaen,
 Dat sijn spereyser saen
 580 Sijn lijf dore moest waden,
 Ende hem twint stont in staden
 Van sinen wapenen clein no groot,
 Ende viel ter eerden doot.
 Doen trac hi tspeer na hem weder,
 585 Daer hi menighen man seder
 In den strijt quetste mede.
 Doen quam gereden ter stede
 Heer Willem die borchgrave,
 Ende stac enen knape ave,
 590 Die van walscher Brabant was,
 Dat hi doot viel int gras.
 Ende heer Seger van den Male

- Stac enen dat hi tale
 Tumelde van sinen peerde,
 595 Ende bleef vertreden op deerde,
 Daer si hondert sagen an;
 Dese hiet van Lovene Jan.
 Daer quam cort gereden doen
 Heer Segermans sone, mijn heer Simoen
 600 Van den Male, een ridder stout;
 Ende stac heer Lambrecht met gewout,
 Die van den geslechte wale
 Geboren was van Wesemale,
 Dat hi doot met alle
 605 Voor sijn voeten quam gevallen;
 Want hine dore sijn herte reet.
 Doen reet hi voort ende straat
 Met sinen sweerde dat hi trac,
 Ende dede menighen ongemac,
 610 Ende velde neder in dat gras,
 Dies crune nemmermeer genas;
 Voerts sloechi in den strijt.
 Daer quam ghereden tiere tijt
 Mijn heer Gerart Screyhane;
 615 Mijn heer Jan volgde hem ane,
 Die in stride tiere uren
 Beiden wel mochten dueren;
 Van ere wapenen waren si.
 Heer Gerart die ridder vri
 620 Stac enen die Gosewijn hiet:
 Door den buc horte hi den spriet
 Met al met den gonfanone;
 Ende heer Jan die ridder scone
 Stac enen dore sijn wapen snel,
 625 Dat hi neder ter eerden vel:
 Onder die peerden wert hi versmacht.
 Doen wert daer met groote cracht
 Ghestreden ende met grimmigen moede;
 Daer lach menich in den bloede
 630 Ghetorden ende tongereke.
 Daer quam verstormelike
 Mijn heer Wouter Berthout,

- Ende stac een ysere ende hout
 In den buic ene elle lanc;
 635 Dat spere brac in dat bedranc,
 Ende vinc ten scerpen sweerde,
 Daer hi hem wel mede weerde,
 Ende sloech enen boven
 Op tbeckeneel, dat hijt gecloven
 640 Heeft tot zijn ogen.
 Die stercke doot deet hi hem doghen,
 Daert mijn heer Arnout toesach;
 Dies hadde hi quaet verdrach
 Van Craynhem, sijt seker das,
 645 Die der Brabanters leytsman was;
 Want die doot bleef was zijn maech.
 Dies en was hy lat noch traech:
 Met sporen sloech hi ongespaert
 Te mijn heer Wouter Berthout waert,
 650 Ende stacken so onsochte,
 Eer hijs hem gehoeden mochte,
 Dat hi nederviel op deerde;
 Maer hi spranc op als donverveerde,
 Ende trac voor hem sinen scilt.
 655 Zijn sweert nam hi met gewilt
 Ende ginc striden daer te voet,
 Als een ridder vrome ende goet.
 Zijn volc quam daer toegereden
 Met wel grooter haesticheden,
 660 Ende si wouden hem monteren.
 Daer wert gestreden met eren
 Boven heer Wouter, sonder waen,
 Ende menich schoon pongijs ghedaen
 Van den heren in elke side.
 665 Daer quam in den stride
 Mijn heer Wouter de Beere,
 Die gestreden hadde met ghere
 Op die van Grimbergen felleke.
 Daer wert gestreden ridderlike.
 670 Hi was tors, gewapent wale
 Ende met ysere ende met stale.
 Zijn wapen hem van prise wel saten:

- Hi hadde boven sire platen
 Een tornekeel, dat hem wel stoet;
 675 Van keelen root als een bloet,
 Van selvere vijf ruten rene
 Daer in met enen palestene
 ● Staende, sijnde van lasuere.
 Starc, groot ende goet ter cuere
 680 Was sijn ors ende oic snel,
 Dair hi op was geseten wel.
 Nu es hi comen in dat here
 Gereden met gerechte spere,
 Ende stac mijn heer Janne Screyhane,
 685 Dat hi viel in der bane
 Op die doden, die daer lagen,
 Dat hi swaerlic mochte verdragen;
 Maer hi lach harde onlanghe,
 Hine spranc op in den bedwange
 690 Ende ginc staen met gewoude
 Neven heer Wouteren Berthoude
 Te voet in den herden stride,
 Ende trac van ane sine side
 Sijn goede sweert ute sinen scoe,
 695 Daer hi hem met ginc weren doe
 Ende vaste slaen in beiden siden;
 Oic riep hi tien selven tiden:
 Grimbergen! wat hi mochte.
 Daer was van slagen groot gerochte
 700 Ende menich man overreden,
 Ende gequetst daer si streden;
 Doch daden so vele, si u cont,
 Die van Grimbergen tiere stont,
 Dat si met pinen, met groter cracht,
 705 Te peerde hebben wederbracht
 Die heren beide, die te voet
 Streden als riddersen goet;
 Ende als heer Wouter, doe ic u weten
 Ende heer Jan waren opgeseten,
 710 Togen si haer sweerde uter sceide,
 Ende lieten dorse lopen beide
 In die vianden te hande,

- Ende ginghen striden metten brande
Vreselyke op die andre doe ,
- 715 Die hem seere ronnen toe
Tallen siden , segge ic u.
Her Wouter gaf enen hu,
Ende sloech enen datti hem cloofde
Die meeste helft van den hoofde,
- 720 Ende hi op deerde nederviel doot;
Ende heer Jan sloech in den noot
Enen andren thoofst af sonder merre.
Doe worden die van Brabant erre
Als si tsaghen , ende ronnen
- 725 Den anderen op ; daer wert gewonnen
Ere ende prijs in beiden siden ;
Men sach noyt so sere striden.
Die van Brabant hebben verladen
Dander , die si achter daden ,
- 730 Met grooten slaghen ende met fellen ;
Heur sweerden clonken als bellen.
Tegen der Brabanters gemene
Was der anderen macht wel clene ,
Het waer hem van spel gegaen ;
- 735 Maer daer toe quamen saen
Gereden in der selver bane
Selke die riepen : Viane !
Oec riep daer : Grimbergen ! met
Ene partie , die ongelet
- 740 Dorssen sloghen metten sporen.
Elc heeft den anderen vercoren ;
Selc vinc ter spere , selc trac tswiert.
Doen worden die Brabanters verveert ;
Hem dachte verloren tspel ,
- 745 Dies erselden sy , dat wet wel ,
Vorder dan si waren comen.
Als mijn heer Arnout dat heeft vernomen
Van Craynhem , heuren leytzman ,
Wert hi erre , ende sloech voert an
- 750 Sijn sterke ors metter sporen ,
Ende stac enen rechte voren :
Beide man ende peert

- Keerden die voeten op weert.
 Dat spere trac hi na hem weder ;
 755 Ende stac enen anderen neder.
 Doen trac hi tsweert voert sere ,
 Ende voer striden als een here :
 Al sijn volc vertrooste hi ;
 Sijn sweert als een ridder vri
 760 Voer hi proeven in den stride.
 Dus vercoeyerden tien tide
 Die van Brabant overwaer.
 Menich slach groot ende swaer
 Wert daer geslegen in der noot.
 765 Oic bleef dair menich doot
 Die smorgens was al gesont.
 Die van Grimbergen , si u cont ,
 Mochten in der scoffelturen
 Langer niet een twint geduren ;
 770 Sy moesten keeren door de noot
 Ende vlien uter persen groot ,
 Des si met grooter pine daden ,
 Want si waren te sere verladen :
 Si hadden scade genomen swaer. ,
 775 Oec volgden hem dander naer.
 Een deel sloeghen sire ende vinghen ;
 Ende met deser samenlinghen
 Vercoeverden weder met eren.
 Van Grimbergen die heren
 780 Leerden die van Brabant sterken strijt ,
 Ende dadense algader tiere tijt
 Deisen met slaghen groot na dat
 Tote Bruessele der stat.
 Die van Grimbergen keerden doe
 785 Vaste met hare proyen toe ;
 Sy hadden den strijt verwonnen.
 Na dat si gemerken connen ,
 Soe hebben si , dat wet te voren ,
 Omtrent LX man verloren.
 790 Een deel wasser oec gewont.
 Haer gevangen daden si tiere stont
 In eenen torre spannen vaste ,

- Daer si in hadden cleine raste.
 Hier na dede heer Arnout
 793 Van Grimbergen, die here stout,
 Die ghene halen sonder begheven;
 Die op tvelt doot bleven,
 Beide vriende ende vianden,
 Ende deetse begraven te hande
 800 Op een kerchof, des sijt vroet,
 Dat daer by den cloestere stoet.
 Daer na gingen hem ontwapen
 Ridderen, heren ende knapen,
 Ende ginghen hem daerna rusten,
 803 Dies hem [wel] mochte lusten.
 Die gewonde, in waren saken,
 Deden hem binden ende vermaken;
 Eten, drincken ginghen si mede.
 Van hem swigic nu ter stede,
 810 Ende sal u van den anderen tellen,
 Die henen reden met haren gesellen
 Te Bruessel waert hare straten.

JAN VAN HEELU.

De slag van Woeronc.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 172—176.

WILLEMS, Rijmkronijk van Jan van Heelu betreffende den slag van Woeringen.

Een zeer levendige, met gloed en warmte geschrevene kronijk, welke den slag van Woeronc behandelt, waarin ten jare 1288 de Brabantsche hertog Jān I de overwinning behaalde op den keulschen aarlsbisschop Zivaert en de graven van Luxemburg en Gelder, werd tusschen de jaren 1291—1294 vervaardigd door zekeren Jan van Heelu of Broeder Jan van Leeuwen, waarschijnlijk genoemd naar een buurtschap Heelen, een kwartier uurs van het stadjen Leeuwen in Brabant gelegen. Hij droeg dit werk op aan Margaretha van Engeland, de verloofde van 's hertogen zoon, opdat zij uit het verhaal van de roemrijke heldenfeiten van haren schoonvader, dien hij met geestdrift en in stoute trekken schildert, dietsch zoude leeren.

DE GEVANGENNEMING VAN ZIVAERT.

B. II. vs. 5917—6232.

- O wie hoege was dat crieren,
 Daer men wapene soude anteren,
 Beide ten stride ende ten tornoye,
 Van Limborch ie ende Monyoye,
 5 Daer dat geruchte moeste onder bliven!
 Daer sachmen hoge dade driven,
 Ende met wapenen werken wonder.
 Owi! doen si gingen onder,
 Die vrome ridderen ende die wigante,
 10 Van Luthsenborch die coene gigante,
 Doen worden daer ontladen,
 Beide van persen ende van scaden,
 Die Brabantre alle seere.
 Men mach tellen groote eere
 15 Van diere Brabantre ghewere;
 Want, daer al hare viande here
 Den strijt allene aen haer began,
 Waren bi hen cume XL man
 Sine waren Brabantre van aerde:
 20 Dese droegen den strijt int haerde.
 Doen dat herde ontmoet was leden
 Quam dander scare toe ghereden,
 Die proefst van Aken ende sijn gesellen,
 Daer ic af hier na sal tellen.
 25 Maer hoort tierst hoe die dinc
 Den grooten heeren daer verginc,
 Die den hertoge liepen op.
 Van Coelne die ertsbisscop,
 Die gheweldege vorste Zivert,
 30 Coenlike ende onververt
 Quam hi ten hertoge wert ghetogen;
 Hi waende wel dat hine soude mogen.
 Vercrighen, doot oft gevaen;
 Maer dat wert soe wederstaen,
 35 Dat selve die bisscop op dien dach
 Den hertoge nie en gaf slach;
 Nochtan hilt die hertoge daer

- Bi sine baniere openbaer
 Jeghen die Limborcheren , ende street
 40 Vore sijn bataelge alsoe bereet ,
 Datten elc man mochte vinden.
 Maer tallen staden ende tallen inden
 Vant die bisscop ende sijn conroet
 Alsoe swaren wederstoot ,
- 45 Daer si die Brabantre bestonden ,
 Dat overliden niet en conden
 Die eertsbißscop ende die sine
 Die groote scade ende die pine ,
 Die si daer ontvingen af.
- 50 Dat die bisscop nie en gaf
 Selve den hertoge slach noch stoot
 Te dien stride , clene noch groot ,
 Dat wert hem daer bi benomen:
 Metten bisscop waren comen
- 55 Maseleren ende Ruire ,
 Die te wine ende te biere
 Dobbelden in die taverne
 Om Brabantre , te haren scerne ,
 Ende vermaten hen , datsi sporen
- 60 Ghecocht hadden te voren
 Jeghen dire Brabantre peert ,
 Daer si met haren weert
 Souden gelden ende betalen.
 Doen quamen si vore Woeronc halen ,
- 65 Ende wouden se haren weert bringen:
 Sonder coep ende sonder dingen
 Waenden sise hebben gegrepen ;
 Maer doen si weder nepen
 Diere Brabantre swerde ,
- 70 Doen lieten si manne ende peerde
 Op die plaetse , daer sise vonden ,
 Sonder taenverdene enege pronden ,
 Want men lovese hen te diere.
 Daer bi keerden si hen wech sciere ,
- 75 Ende lieten den bisscop daer.
 Hier was Vrancke van Cosselaer
 Leidsman ende hoeft ave ;

- Die te diere tijt borchgrave
Te Wassenberge was geset.
- 80 Die heere van Heimsberge hadde gelet
Den hertoge gherne met sinen lieden:
Die dede hi gaderen ende gebieden,
Ende sindese ten stride waert
Metten bisscop; maer in die vaert
- 85 En dorste hi selve nochtan niet comen;
Maer hi sinde met enen vromen
Seriante daer sine baniere.
Dese twee lande keerden sciene,
Heimsberge ende Wassenberge, al geheel,
- 90 Ende met hen daer een groot deel
Van diere gebuerten ende vanden lande;
Die met hen bleven in die scande;
Want si moesten achterlaten
Met lachtere dies si hen vermaten.
- 95 Dus siet men beroemelike tale
Selden vergaen met eeren wale.
Soe en dede haer roem ende haer viseren
Maselendre ende die Ruiren,
Die aldus vanden stride reden.
- 100 Sint datsi glouwen nochtan, deden
Beide die bisscop entie sine,
Ute Overlant ende van den Rine,
Soe sterke weringe ende soe groot,
Dat daer vrome riddere doot
- 105 Blevē, ende menich stout seriant,
Eer si wouden gaen in hant;
Ochte door noot enich vloe.
Selve die bisscop deedt alsoe.
Dat es die ghelove mijn,
- 110 Dat na den bisscop Tulpijn
Nye coenre pape en gorde swert,
Dan die bisscop Zivert;
Want daer hi voer den strijt beginnen,
Dine anders niet en hadden mogen kinnen,
- 115 Hinē hadde aen hem niet mogen merken;
Dat hi crune hadde, ochte kerken,
Ochte eneghe papelike wise;

- Want hi sceen ridder goet van prise,
Beide in suekene ende in ghewere.
- 420 Maer diere Brabantre heere
Vant hi jeghen hen soe strac,
Dat weder dorebrac
Des bisscop scare met ghewout.
Doen gaf men voer selver ende gout
- 425 Den bisscop daer af sinen loen,
Dat hi hadde na sijn sermoen
Ghegeven valsch pardoen ende loes.
Daer bi riep al in fransoes
Van Simpoel her Ghi,
- 430 Doen hi quam den bisscop bi:
» *Tuwe, tuwe li faus prester !* »
In ben des fransoys niet wel meester,
Maer ic wane, alsoe bediet dit walsch:
» Doodet den pape, hi es valsch ! »
- 435 Daer bi woude hine hebben doot.
Dit was heeren Godevaerts conroot
Van Brabant ende sire neven
Van Simpoel, die onderdreden
Den bisscop, daer hi bleef gevaen.
- 440 Doen dus vreesselike bestaen
Die bisscop ende die sine waren,
Quam die grave toe ghevaren
Vanden Berge ende die Coelneren,
Ende ghemeenlike al die heeren,
- 445 Diere te voren was gewach.
Doen die bisscop dat sach,
Dat die vanden Berge quamen,
Riep hi ontfermelike met namen:
» Her Godevaert van Brabant,
- 450 Edel riddere! ic ga in hant.
Voert my gevaen met u te lande,
Ende hoet my voor mine viande;
Want, waer datsi mi over vueren,
Dese duvelike ghebueren
- 455 Vanden Berge, ic bleve verslagen.”
Doene her Godevaert hoorde clagen,
Ontfinc hine te ghenaden,

- Ende en lieten vanden live niet scaden.
 Maer daer op die plaetse lagen
- 160 Doot gesteken ende geslagen
 Soe vele liede ende peerde
 Tusschen heeren Godeveerde
 Van Brabant ende den bisscop;
 Al gaf hi hen gevaen op,
- 165 Dat her Godevaert niet en mochte comen
 Soe verre, datti hadde genomen
 Den bisscop metten breidele doe.
 Hier en binnen soe quamen toe
 Die vanden Berge op die stat,
- 170 Ende vonden den bisscop mat,
 Soe dat hi was in hant gegaen;
 Daer bi en wouden sine niet slaen;
 Maer vanden Berge die grave bat
 Heeren Godevaerde van Brabant dat.
- 175 Beide hi ende sine neven
 Van Simpoel hem wouden geven
 Den eertsbisscop ghevaen;
 Want hi woudene sonder waen
 Int ghevancnesse houden stille,
- 180 Tot dat na des hertogen wille
 Die bisscop quame te genaden
 Van alle sine mesdaden.
 Heeren Godevaerde dochte,
 Dat hi den bisscop niet en mochte
- 185 (Die wile dat soude die strijt dueren)
 Daer houden noch henen vueren;
 Want hine woude van daer niet riden,
 Noch stille houden sonder striden:
 Daer bi gehoerde hi die bede,
- 190 Die de grave Adolf dede,
 Ende sprac: » Vanden Berge, heere!
 Op u ridderlike eere,
 Ende op trouwe, die onderlingen
 Goede ridders altoes volbringen,
- 195 Soe willen wi u den bisscop laten,
 Bider vorwaerden dat hi saten
 Jeghen u nie en sal mogen,

- En si hi wille des hertogen
 Mijns broeders ende mijns beeren,
 200 Ende oec alle diere Coelneren,
 Ende daer toe alle die heeren mede
 Die met hem swoeren lantvrede.
 Op dese vorwaerde gheven wine u:
 Nemtene ende voertene thant met u,
 205 Ende laet u volc hier ten stride.
 Die grave vanden Berge was blide,
 Dat hi met soe grooten pande
 Wederkeeren soude te lande,
 Ende greep den bisscop ane ter vaert,
 210 Doen hi hem ghelevert waert,
 Ende deden thant over Rijn
 Te Monben, daer dat lant was sijn,
 Met hem in die kerke vueren.
 Aldus en vielen die aventueren
 215 Den bisscop daer niet wale.
 Doen menne spien sprac hi dese tale:
 » Domine God! mij wondert seere,
 Wat ons van Valkenborch die heere
 Metten stride hier heeft gheweten:
 220 Hine liet die Brabantre niet heten
 Liede die ye van stride consten;
 Maer, sint dat wi den strijt begonsten,
 Hebben si ons wel doen bekinnen,
 Dat die werelt niet en heeft binnen
 225 Soe vromege liede noch soe coene,
 Alse si sijn, die Brabantsoene!
 Aldus hebdi wel verstaen
 Hoe dat die bisscop wert gevaen,
 Ende hoe datti street met eeren,
 230 Eer hi van den velde woude keeren;
 Maer noch en es hier niet getelt,
 Hoe dat sijn standaert wert ghevelt.
 Die standaert stont op enen wagen,
 Daer op gheset was ende beslagen
 235 Van sterken planken een casteel,
 Daer liede binnen waren een deel;
 Want dat casteel hadde tinnen

- Daer men stont te storme binnen,
 Met ghescutte ende met ghewers,
 240 Alse men pleget jeghen een here;
 Starke orsse, die men daer aen spien,
 Dede men den wagen vorwaert tien,
 Daer mien den standaert hebben woude.
 Ende waer die standaert bliven soude,
 245 Grooten boeme, die boven hingen
 Aen die tinnen met sterken ringen,
 Dede men worpen dan daer buten,
 Ende neder vaste in deerde sluten,
 Om dat te rechte noch te cromme
 250 Den standaert nieman en mochte cromme
 Worpen noch vorwaert minnen.
 Dat casteel, dat dus binnen
 Was ghemant ende bewaert,
 Om te houdene dien standaert,
 255 Dat wert al van bloten knechten,
 Die daer niet en waren bracht om vechten,
 Ane gestormt ende bestaen.
 Die ghene, daer dat af was gedaen,
 Al waren si blote knechte,
 260 Si volgeden na haren aert te rechte;
 Want si waren van den gronde
 Van Brabant, dat nie vlien en conde.
 Daer bi liepen si met trouwen
 Den standaert coenlike nederhouwen,
 265 Omdat bi des standaerts valle
 Hare viande souden alle
 Hen versagen ende vlien,
 Dit wert bestaen oec van hen drien.
 Maer thant meerde haer conroot
 270 Van knechten, die oec waren bloot,
 Ende liever wouden kiezen die doot,
 Dan si weken door onegen noot,
 Soe wouden si die doot kiezen;
 Eer Brabant soude sijn eere verliesen
 275 Soe woudense liever alle sterven.
 Doen gingense houwen ende kerven
 Beide met haecsen ende met swerden

- Den standaert dapperlike ter erden.
 Al hadden si gheweest die beste ,
 280 Die nie met storme sochten veste ,
 Si haddent eerlike genoeg aengaen.
 Die ghene diet wouden wederstaen
 Bleven daer al met verslagen.
 Het dede daer seere versagen
- 285 Menegen man ints bisscops side ,
 Dat die Brabanters met nide
 Des bisscops standaert ondersloegen ,
 Daer dandere niet seere om en loegen.
 Dit machmen tellen langen tijt
- 290 Dat daer op dien selven tijt
 Die blote knechte bedreven ,
 Diere was vele biden tinten bleven ;
 Die worden daer hen afghewonnen :
 Doen quamen si ten stride gheronnen ,
- 295 Selc met spieten , selc met swerden ,
 Na dien dat elken mochte werden.
 Ende doen si in den strijt quamen ,
 Wat si sagen ofte vernamen
 Dat haren wille ye was weder ,
- 300 Dat stakensi vaste ter neder ,
 Beide orsse ende liede.
 Ic wane dat nie en gesciede ,
 Dat men sach van bloten knechten
 Soe coenlike ende soe zeere vechten.
- 305 Diere quam daer luttel alsoe bloet
 Sine scenen wel te dire noot
 Seriante van prise in haren werken.
 Ane die knechte mochtmen merken ,
 Soe bloet, soe coenlike metter hant
- 310 Haren heere holpen , dat Brabant
 Natuerlike es die coenste aert ,
 Ende die ghetrouste die ye waert :
 Dat toenden si openbare
 Met haren coenen werken dare :
- 315 Des swigic nu ende overlide.
 Nu hoort voort vanden stride.
-

MELIS STOKKE.

Rijmkronijk.

D^r. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 176—188.

HUYDECOPER, Rijmkronijk van Melis Stoke, 3 D^a.

Even als Maerlant zijnen Spiegel Historiaal aan Floris V opdroeg, zoo ook Melis Stoke eene rijmkronijk van Holland, waarvan het eerste gedeelte eene vrij getrouwe vertaling van het Chronicon Egmondanum is, het laatste en belangrijkste een uitvoerig verhaal van gebeurtenissen uit zijnen tijd tot 1305 bevat. Hij noemt zich zelve „*sgraven arme clerc*”, en was dus hoogst waarschijnlijk een monnik uit het Egmonder klooster, en secretaris van den Graaf, en als zoodanig geheel vreemd aan de democratische begrippen, welke Maerlant en zijne school kenschetsen. Het eerste gedeelte der Rijmkronijk werd waarschijnlijk omstreeks 1283—1287 geschreven, en later na Floris dood het werk nog weder opgevat en tot 1305 vervolgd, welk tweede deel Stoke denkelijk niet veel na 1305 voltooide. Aan het slot komt eene tweede opdracht aan den jongen graaf Willem III, dien de schrijver aanmaant:

Wacht dat niet verloren blive
De name de ghi hebt nu.

Hoe hooge waarde deze kronijk als geschiedkundig gedenkteken hebbe, als kunstproduct bezit zij eene zeer geringe, daar de toon meest dor en gerekt is.

DE MOORD VAN FLORIS V.

B. IV. vs. 1323—1325, B. V. vs. 1—179.

De grave Florens hadde begonnen,
Also als wi merken kunnen,
Soene te maken onder de heren
Vanden Ghestichte. Doe wilde hi keren
3 Hem daer an, dat hijt voldade.
Oec so wort hi des te rade,
Dat hi doe versoenen liet
Heren Wolfaerde, dat die hem niet
Met sinen live soude begheven;
10 Want si waren na gheneven.
Dus ghetrouwede hi hem te bet.
De grave Florens hem daer toe set,

Hoe hi de dinghen te zoenen brochte.
Nu hoort, wes hi hem bedochte.

15 Hi voer tUtrecht inde stat,

Ende ontboot daer ende bat

De heren, dat si te hem quamen

Ende omboot si oec bi namen,

So dat si quamen, alle ghemene,

20 Van beiden siden, groot ende clene,

Ende blevens op sijn segghen daer.

Doe beriet hi hem daer naer,

Dat hi daer so langhe lach,

Dat hi recht op enen dach

25 Sijn segghen seide vander zoene.

Nu hoert wat hi achte te doene.

Om dat hem dochte op de stont

Tghelt te groot, vijf hondert pont,

Gaf hi der toe van sinen goede,

30 Dats hem te bet soude sijn te moede,

Ende te min soude bescelden

Die de penninghe soude gelden.

Doet was gheseghet ende ghedaen,

Hiet hi te hants eten gaen.

35 Hi deedse alle mit hem eten.

Bi siere side waren gheseten

Herman van Woerden ende Ghisebrecht

Van Amestelle, de over recht

Altoos te siere taefle saten,

40 Ende met hem dronken ende aten.

Dandre waren gheseten daer,

Dene voren, dandre naer,

Als daer betaemde haer ghelike.

Men at ende dranc blidelike

45 Over al daer inden hove.

De herberghe was van goeden love.

Want een hoghe avont was,

Was men vele te blider das.

Maer dat hof moeste sceiden,

50 Eer avont quam, met droefheiden:

Dat pensde van Woerden de verrader,

Ende sine ghesellen allegader,

- Mocht na haren wille gaen.
 Alst gheten was ende opghedaen,
 55 Ghinc de grave in siere rusten,
 Want hem begonste slapens lusten.
 Elc ander ghinc daer hi woude.
 Doe ghevielt, alst wesen zoude.
 De verraders treckeden te samen,
 60 So dat si buter stat doe quamen,
 Ende reden voren over de weide,
 Ende hadden liede in haer gheleide,
 De alle tharnassche met hem reden,
 De si met behendicheden
 65 Hadden brocht met hem aldaer;
 De sider wilden al der naer.
 Dat si te Rome hadden ghesijn:
 Dat seghet mi tghelove mijn.
 Si soudent hem node hebben gheseghet.
 70 Ic waens, elc verrader pleghet,
 Dat hi heelt sine daet
 Den ghenen, de sinen raet
 Niet en weet; al wil hi dat si
 Bi hem sijn; dat is daer bi,
 75 So hi meer volcs bringhet int stric,
 So hi meer helpen hevet int pic,
 De mede besmit sijn inde daet,
 Al ne gaven si niet den raet.
 Hoort hier grote jamerhede,
 80 De de here van Amestelle dede
 Op deen nameliken dach.
 Hi ghinc daer de grave lach,
 Ende wectene ute sinen slape,
 (Dat en dorste doen gheen cnape)
 85 Ende seide: »Ghi slaept al te lanc."
 Also dat de grave opspranc
 Ende sprac: »Wies daer?" — »Ic bent," seit hi,
 »Ghisebrecht. Also scone weder alst si,
 So slaepti te langhe vele:
 90 Ghi sout utevaren met vederspele,
 Want tweder es also scone."
 Als de grave hoerde tgone,

- Sprac hi: » Ic hebbe te langhe gheslapen,
 Roept mi enich van minen cnapen.”
- 95 — » Ic salt doen,” sprac hi doe,
 Ende seide den camerlinghe toe:
 » Gaet tuwen here, ende sect hem dat,
 Ic ride voren uter stat;
 Latene comen als hi wille.”
- 100 De grave ne bleef niet stille.
 Hi seide: » Heer Ghisebrecht, hier inne
 Sal ic u sinte Gherden minne
 Geven, eer wi hene riden.”
 Men brochte wijn ten selven tiden.
- 105 De grave hiet scinken den wijn,
 Ende seide: » Drinct vander hant mijn
 Sinte Gherden minne ende vaert wel.”
 Doe nam de verrader fel
 Den wijn van des graven hant,
- 110 Ende keerde hem omme te hant,
 Ende seide: » God hoed u! ic ga varen.”
 De grave de hiet sonder sparen,
 Dat men sadelde al de paert,
 Zonder beiden, metter vaert.
- 115 Sijn neve Jan, sgraven zone
 Van Henegouwen, vernam tgone,
 Ende hiet sine perden sadelen alle.
 Hi pensde lettelt vanden ghevalle,
 Dat hem in de vaert ghesciede.
- 120 Gheraert van Vorne ende lettelt liede
 Reden metten Grave doe.
 Hi sprac sinen cnapen toe:
 » Volghet mi, als ghi sijt ghereet,
 Ic vare voren.” Ende hi leet
- 125 De straten mitten tween kinden,
 Diene bede gader minden.
 Hi reet voren ter poorten uut
 Blidelike sonder gheluut.
 Doe hi op de weide quam,
- 130 Sach hi voer hem ende vernam
 Den heer van Woerden houden daer.
 Als hi sijns wort ghewaer,

- Reet hi tot hem , omdat hi woude
Vraghen , waer hi riden zoude.
- 135 Doe hi aldus quam ghevaren ,
Voeren teghen hem tere scaren
De van Woerden entie van Amestelle ,
Gheraert van Velsen de morder felle ;
Daer quam Aernt van Benscop ,
- 140 Ende Gheraert van Craienhorst inden hoop ;
Willem van Teilinghen quam der mede ,
Ende Willem van Zaenden daer ier stede ;
Daer quam oec mede menich man ,
De ic ghenoomen niet en can.
- 145 Als si hem quamen dus te ghemoet ,
Hevet hise alre eerst ghegroet.
Herman van Woerden reet hem ane ,
Als dene wille hadde te vane ,
Ende grepen biden breidel zaen.
- 150 » Uwe hoghe spronghe sijn ghedaen ,
Ghine sult niet meer der voeren driven ,”
Sprac hi , » Heer meester ! ghi moet bliven
Onse ghevanghen , wien lief of leet.”
Ic seg u , dat ic seker weet ,
- 155 Dat de grave hilt over spel ,
Want hi loech , dat wetic wel ,
Ende andworde den fellen man :
» Help ,” seit hi , » in ben nochtan .”
Arnout sprac : » Bi Gode , ghi sijt !
- 160 Ic moet nu op dese tijt
Uwen sconen sperwaer draghen ,
U te lachtere ende uwen maghen .”
Den sperwaer hi doe gheprant ,
Ende namen hem vander hant .
- 165 De grave sloech de hant ten swerde ,
Als de ghene de begheerde
Hem te werne , mocht hem ghescien .
Gheraert van Velsen trac mettien
Sijn zweert ende swoer . » Bi Gode !
- 170 Ghi moghet dat ghemaken ode ;
Ic sla u tsweert tote inden tanden !”
Dit mochte den grave seer anden ,

- Datten Gheraert wilde ontliven,
 Daer most hi ghevanghen bliven,
 175 Wast hem lief ofte leet.
 Een knape daer tusschen reet,
 De met Janne daer was comen,
 Ende hadt hem gheerne benomen.
 De knape wort daer ghewont sere,
 180 Ende sijn paert ten selven kere
 Wort gheslegghen inden hals.
 Dese knape, als ende als,
 Pijnde hem te weerne ende niemant el.
 In can gheweten hoet ghevel,
 185 Dat si de kinder lieten riden.
 Hadsise ghevaen ten selven tiden,
 Si waren al te boven bleven.
 Ic wane wel, dat si beneven.
 Deen den anderen ter stat waert reden,
 190 Si hadden goede paerde bescreden,
 Ende reden sere ter stat waert,
 Wat ghelopen mochte de paert.
 Als si quamen in de stat,
 Ende men daer ghevreeschede dat,
 195 Waren de vreende tonghemake,
 Alst billic was, om sulke zake.
 Die viende waren an dander zide
 Van deser vanghenessen blide.
 Si voeren te Muden metten grave,
 200 Ten huse, dat hi met siere have
 Hadde ghecocht ende doen maken.
 Hem dochte doe in allen zaken,
 Dat si wel hadden ghevaren.

 Dat volc wert al in roere
 205 Ende verwoet om dese voere.
 De Keneinaren entie Vriesen mede,
 Ende Waterlanders voeren ter stede,
 Daer men hem dede verstaen,
 Dat haer here lach ghevaen:
 210 Dat was te Muden. Doe siere quamen
 Mochten si doen ghene vramen,

- Want dat volc was sonder horet,
 Ende lettelt of niet, des ghelovet.
 Si voeren dolen op de zee,
 215 Daer IV, hier V, daer III, hier twe,
 Recht als volc dat wilde ontsinnen.
 Doe dit vernamen de van binnen,
 Seidsi ten grave: » Doet u liede
 Keren. Waert dat ons messciede,
 220 Ghi souter selve om sterven mede."
 De grave sende staphans ter stede
 Enen brief, ende ontboot
 Sinen lieden clene ende groot,
 Dat si thuus al stille zaten:
 225 Hi hopen de cortelike der baten,
 Dat hi met minnen soude comen uut.
 Dat volc wart doe so luut,
 Dat wel na al was verdovet.
 » Gods hat hebbe dies ghelovet!"
 230 Spraken douden metten jonghen:
 » Sine hebben hiertoe bedwonghen.
 Dus ne sulsi niet ontgaen."
 Als de verraders dit verstaen,
 Waren si te blivene niet bout,
 235 Ende wildene voeren in haer behout
 Verre in een ander lant.
 Die van Naerden vreeschdent te hant,
 Ende leiden hem ene laghe.
 Recht opden vijften daghe
 240 Souden sine voeren haerre vaerde,
 Ende settene op enen paerde,
 Ende bonden hem sine voete
 Ondert paert wel onsoete,
 Ende enen hantscoe in den mont.
 245 Dat seide mi deent was cont,
 Ende diene dus ghebonden vant.
 Doe voerden sine althant,
 Tote dat si bi Naerden quamen.
 Doe saghen si ende vernamen
 250 De liede ligghen in dat coren.
 Gheraert van Velsen de reet voeren

- Ende vraghede hem , wat si sochten.
 Dandre seiden : Dat si brochten ,
 Dat wildsi hebben , dat waer de grave ;
 255 Dan wildsi laten doer gheen have.
 » Dan sal niet wesen ! » sprac Gheraert ,
 Ende warp omme metter vaert.
 Hi trecte tsweert ende wilde slaen
 Den grave , de hem pijnde tontgaen.
 260 Hi waende tpaerdekijn springhen soude
 Over den vliet , ende also houde
 Viel dat paert metten grave
 Inden sloot. Gheraert sat ave ,
 Ghetrects sweerts , ende ghinkene slaen.
 265 De grave mochte niet ontgaen ,
 Want hi ant paert was ghebonden.
 Daer stac hine ten selven stonden
 Metten sweerde door den live ,
 Ende gaf hem wonden meer dan vive.
 270 Oec stac hine int herte , dats waer ,
 Dat ment vant al openbaer.
 Si gaven hem ten selven stonden
 So diepe ende so vele wonden ,
 Dat hi daer den gheest opgaf ,
 275 Eer de van Naerden wisten der af.
 Doe sijt vernamen liepen si toe ;
 Ende Gheraerde van Velsen was doe
 Sijn paert so verre van hem ghegaen ,
 Dat hijs niet en mochte vaen.
 280 Een sijn knape gaf hem sijn paert ,
 Daer hi mede ontreet ter vaert :
 So deden de op paerde waren.
 Ente knape wert bevaren
 Van dien van Naerden , de niet en beiden ,
 285 Dan sine op enen rade leiden ,
 Ende hebben hem sine lede tebroken.
 Dus wart de grave eerst ghewroken.
 Doe si den grave vonden doot ,
 Hadden si alle rouwe groot ,
 290 Ende namen den doden met zericheden ;
 Si droegene van deer stede

- Tere ander stat, daer sine ontleden,
 Ende balsemden ende bereden,
 Ende leidene in een scrine,
 295 Daer menich mede doghede pine;
 Ende scepeden kortelike daer naer,
 Ende voerdene tote Alcmaer;
 Daer settemen inden chore.
 De wonder horen wil, de hore.
 300 Twe winde waren hem ghegheven
 Van siere nichten, de bi hem bleven,
 Waer hi ghinc of waer hi stont.
 Oec was mi ghemaect cont,
 Dat si liepen mede ande vaert,
 305 Daer de grave ghevangen waert,
 Ende oec mede al tote Muden,
 (Dit merkedden ende zaghen vele luden)
 Ende bleven daer tote op deen dach,
 Datmen hem gaf den dootslach.
 310 Doe sine voerden, liepen si mede
 Recht aldaer ter selver stede;
 Doe menne moorde, si saghen toe.
 Als hi doot was, si ghinghen doe
 Bi hem ligghen bede gader,
 315 Alst kijnt doet biden vader.
 De van Naerden vondense daer,
 Als men mi seide over waer.
 Doe men den grave voeren soude,
 Si quamen ten scepe also houde,
 320 Ende spronghen in ende voeren mede
 Al tote Alcmaer in de stede.
 Doe si quamen tot Alkemade,
 Ghinghen si sitten bider bare
 Ten voeten voer den outaer;
 325 Ic sachse beide sitten daer.
 Oec seide mi een garsoen,
 Dese verwaerde in dit doen,
 Dat si ghevast hadden so langhe,
 Dat hi hem beiden bi bedwanghe
 330 Moste gheven zoete melc.
 Oec so seide hi mi, dat elc

- Gheen vanden twee eten wouden ;
 In weet hoet quam ende bi wat scouden ;
 Binnen langher tijt daer naer.
- 335 Dus bleven si beide aldaer
 Toter wilen enten daghe,
 Dat menne groef met groter claghe.
 Doe dedemense beide wech leden,
 De node van danen wilden sceden.
- 340 Hadden si ghemoeten, si waren bleven
 Ligghende, wanic, al haer leven.
 Kerstijn menschen, hoer dit wonder,
 Dat de hondekijn bisonder
 Minden haren heren alsoe,
- 345 Dat si bi hem bleven doe,
 Daer menne vinc ende sloech,
 Daer togheden si hem ghenoech ;
 Dat sine minden van rechter scout ;
 Maer de morders waren so bout,
- 350 Dat si morden haren rechten here,
 Die hem ghedaen hadde menich ere,
 Te menigher tijt, te menigher stonde:
 Hier waren si quader dan de honde.
 Al hadde hi te voren misdaen,
- 355 Jane hadden si de zoene ontfaen
 Ende was vergheven alte male,
 Ende scenen vreende also wale,
 Als enighe liede mochten wesen.
 Dus so dinket mi bi desen,
- 360 Dat honde niet en sijn so quaet ;
 Es hem ghedaen enighe misdaet
 Van sinen here, hoe groot het si,
 Hi coemt tot hem, op dat hi
 Hem anespreket vriendelike,
- 365 Ende verghevet hem ewelike,
 Al hadde hi hem ofgeslegen den voet.
 Maer dese moederen verwoet
 Hebben haren here verbeten:
 Hem niet allene, suldi weten ;
- 370 Maer hem selven ende menighen man ;
 Als ic een deel segghen can ;

- Ende onbinden sal hier naer ,
 Daert stede hevet al openbaer.
 Kindre , maghe sijn onteert ,
 375 De an haer doen hem hebben ghekeert ;
 De noch an haren doene hem houden ,
 Sullen verraders sijn ghescoûden
 Alle daghe de si leven ,
 Ende met hem sijn verdreven
 380 Uut haren lande , uut haren goede :
 Des mach hem wesen wel te moede ; *wel*
 De der moert onsculdich sijn.

DE PASTOOR VAN VELTHEM.

Spiegel Historiael.

Dr. JONCKBLOET , Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 188—210.

LE LONG , Spiegel Historiaal van Lodewijk van Velthem.

Deze wereldkronijk , welke een uitvoerig verhaal van de gebeurtenissen van 1248—1316 bevat , en als een vervolg van Maerlants Spiegel Historiael kan beschouwd worden , werd vervaardigd door eenen geboren Brabanter , in 1304 kapelaan te Sichem en in 1313 pastoor te Velthem , wiens naam ons geheel en van wiens levensgeschiedenis ons weinig bekend is. In het jaar 1293 was hij te Parijs wellicht als student , wellicht aan 's konings hof , daar hij reeds toen en ook later in de gelegenheid was met invloedrijke edelen over staatsaangelegenheden te spreken. Ook reisde hij veel , om welke reden is ons onbekend , daar hij over het doel dier tochten voorbedachtelijk schijnt te zwijgen. De zes eerste boeken voltooide hij den 14den Augustus 1316 , en schijnt de twee overigen kort daarop geëindigd te hebben.

Hij vervaardigde zijn werk op verzoek van zekeren Jan Visier , voor een heer van Voorne , in het land van Daalhem , onder het bisdom Luik , bij wien hij als huiskapelaan hoopte geplaatst te worden.

Hoogst waarschijnlijk is Dr. Jonckbloets gissing , dat de pastoor van Velthem het onafgewerkte of niet uitgegeven gedeelte van Maerlants Spiegel letterlijk in zijn werk heeft opgenomen , en wel bepaaldelijk de drie eerste boeken van deze vijfde partie uit Maerlants slot zijn samengesteld , aangevuld met groote stuk-

ken uit Heelu en andere onbekende bronnen, en dat het eigen werk van den schrijver zich tot de gebeurtenissen van 1300—1316 bepaalt.

HUWELIJSFEESTEN VAN KONING EDUARD I. VAN ENGELAND.

B. II. c. 15—20.

Hoe die coninc Edewerd een wijf nam, ende vander feesten die men daer dreef. I.

- In desen tide dat dit gesciede,
 Daer ic nu af hier bediede,
 So was een sake sonderlinge
 Alse van huwelike dinge;
 5 Want hier vore had gesant
 Edewerd in Spaengenlant
 Ane den coninc deser gelike,
 Of hi hem in huwelike
 Siere dochter geven wille nu.
 10 Dese liede quamen, seggie u,
 Recht doemen dese stat
 Gewonnen hadde, ende brachten dat
 Die coninc van Spaengen gaerne soude
 Siere dochter geven, opdat hi woude.
 15 Om dit so was geverst aldaer
 Van dien gevangen en overwaer,
 Datmer niet en over rechte;
 Maer die coninc beval bedechte,
 Datmense vaste hoeden soude;
 20 Ende werd oec, dat bi yemens soude
 Enich van hem ontginge daer,
 Ic soude den genen rechten so naer,
 Dat diet sagen [nem]meer vordan
 Hem lieten ontgaen gevangen man.
 25 Die stat heeft hi oec bewaerd,
 Ende daer in geset mede ter vard
 Met siere hand alle gerechte,
 Die die stat selen berechten,
 Ende hueden vort van caesualle.
 30 Dus trac die coninc daen met alle
 Jegen sine bruut, God weet,

- Die men hem brinct jegen gereet.
 Dus quam dese huwelyc toe,
 Daer menich om blide was ende vroe:
 35 Feeste was daer in allen sinne.
 Te Lonnen was si vort binnen,
 Daer was hi sekerst na sijn verstaen.
 Want hi was daer eerst ontfaen,
 Doen hi ongeweldich was
 40 Synes lants, alsiet hier voren las.
 Dansen, reyen, singen, springen,
 Hets niemen diet mochte vortbringen
 Die feeste die de stede dreef.
 Die gene, diet dLatijn bescreef,
 45 Seide so vele van deser saken,
 Dat ongelovelyc waer in spraken;
 Want so grote behagelhede
 Alsoe men daer dede in die stede,
 Dadict u also verstaen,
 50 Gine gelovets niet sonder waen.
 Alle dagen, al VIII dage uut,
 Was in die stat dmeeste geluut
 Van trompen, vedelen ende tambusen,
 Sitolen, harpen; in allen husen:
 55 Van der stat was sonderlinge spel.
 Hoe soude men dit toebringen wel,
 Dat ment al mocht gescreven
 Die feeste, die si onderlinc driven.
 Die van der Stat? — Ens lichte niet.
 60 Ic late bliven alsoet gesciet,
 Ende scribe vanden coninc vord,
 Van dingen die te hem behord.
 Des conincs feeste was dusgedaen:
 Daer mochte uut ende in gaen
 65 Wie dat wille ende ongeheten;
 Ende spelen, dansen, drinken, eten,
 Dit was niemen daer wederseit.
 Binnen der feeste werd daer geleit
 Ene tafelronde van ridderen ende cnapen;
 70 Dat wie so wille mochten der wapen
 Dragen ende joesteren mede.

- Daer was gemaect na den sede
 Een spel, na art van den coninc,
 Ende geordineert also die dinc,
 75 Ende uitgescoren die beste saen,
 Ende genoemt daer sonder waen
 Na die heren van ouden stonden,
 Diemen hiet vander Tafelronden.
 Oec hadde die coninc geheten te voren
 80 Cnapen, die daer soudén doen horen
 Neuwe boetscape ute alle lande,
 Van stride, van orloge altehande;
 Ende hoemen vermane van desen
 Elken ridder, die uitgelesen
 85 Ware na siere werdichede,
 Dat hi bescudden vare die stede,
 Oft dien casteel ofte dat lant,
 Daer hem die bode af dade becant.
 Dit hadde die coninc met vorrade
 90 Gemaect so vast ende so gestade,
 Dat elc sijn recht houden sal,
 Na dat men daer ordinieren sal;
 Ende swoerent daer opter stede,
 Te houden na coninc Arturs sede
 95 Dat spel ende die tafelronde.
 Maer sine wisten niet ter stonden,
 Noch en horden hem oec niet.
 Van dat die coninc sinen cnapen hiet,
 Dat men int spel soude vortbringen
 100 Van allen steden die werringen,
 Die hem letten ende die hem deren;
 Ende dat si om dit verweren
 Selen sijn gemanet daertoe,
 Dat sijt daer moeten geloven alsoe,
 105 Oft si selen met scanden groet
 Ontwijst sijn daer al bloet
 Van haren gesellen. Dus waest daer
 Geordineert daer al vorwaer.

*Hoe die tavelronde began , ende van den heren
vander tavelronde. II.*

- Die coninc es uutvertoghen voren ;
 Ende die ter tavelronde behoren
 Trocken uut al met geweldē ,
 Ende alle dese heren quamen ten velde ,
 8 Daer dat spel was op geleit.
 Also hier vore es af geseit ,
 So vercoes daer elc den sinen :
 Haer vromicheit sal daer nu scinen.
 Daer was Lanceloet ende Walewein ,
 10 Ende Percbevael ende Eggrawein ,
 Ende Bohort ende Gariet ,
 Ende Lyoneel ende Mordret ,
 Ende een Keye was daer gemaect.
 Dese ende andere , (wat holpt ontsaect ?)
 15 Die hiertoe waren gecoren ,
 Waren verre best geboren ,
 Ende die meeste vanden rike.
 Dit was een mergens tidelike
 Dat dit was begonnen :
 20 Recht int opgaen van der sonnen.
 Began die tavelronde aldaer.
 Het was scone weder ende claer ,
 Ende daer waren vrouwen ende joncfrouwen ;
 Die dat spel soudē anescouwen.
 25 Daer was oec geboden in al Ingelant :
 Die daer comen wilde opt sant
 Te brulocht ende tesen spele ,
 Dat hire comen mochte wele ,
 Sonder toren ende verdriet ;
 30 Al ware enige dinc gesciet
 Hier vormaels , dat soude men laten staen ;
 Tote dat die feeste waer gedaen.
 Om dit so quam daer menich man
 Dat grote spel te siene an :
 35 Hets een wonder te verstaene
 Wat daer volcs was comen ane.
 Nu sijn die dinge toecomen ;

- So dat elc daer heeft genomen
 Spere in hant, ende reden daer
- 40 Starke joeste openbaer.
 Die heren vander tavelronden
 Hilden hem te dien stonden
 Te gader, dat verstaet nu wel;
 Al waest dat den enen mesvel,
- 45 Die ander wraect daer optie stat.
 Om dit maecten si daer mat
 Menigen man in corter stont.
 Key ward daer een luttel gewont,
 En dat ward daer al willens gedaen,
- 50 Want welsi XX sonder waen
 Jonger liede hadden hem beraden,
 Dat sy Keyen souden scaden
 Ende scande doen ende al te spele,
 Om datmer seggen soude vele
- 55 Van outs ende borde maken:
 »Hier scinen noch wel Keys saken!"
 Dit werd ginder soe toebrocht,
 Dat Keye welna had becocht;
 Want eer hi hem verwinnen liet,
- 60 Om dat men Keye daer hiet,
 Ward hem geslegen een wondekijn;
 Ende hem waren oec die daremgerden sijn
 Ontwee gesneden ende van sinen gereide;
 Doen werd hi daer al sonder beide
- 65 Van sinen orsse so gesteken,
 Dat hem dochte die hals breken.
 Om dit werd ginder gerochte groet
 Met roepen: »Der Keye heeft noet,
 Hi leit ende tumelt op dat sant:
- 70 Mi donct, hier werd wel becant
 Van sinen daden die hi pleget!"
 Dit werd ginder dicke geseget.
 Daer ward om gedreven feeste,
 Daer loegen omme al die meeste,
- 75 Doen si geware worden das,
 Dat hi niet sere gequetst en was.
 Die coninc ende die coninginne

- Warens blide in haren sinne,
 Dat dit also was gevallen.
 80 Die coninc geboet doen hem allen,
 Dat genoeg ware. »Laet ons eten
 Varen te hove. Dit spel vermeten
 Es recht na Arturs wesen comen.
 Nu laet ons dit vort begomen;
 85 Dies gelike dat hi plach.
 Elc doet tsine oft hi mach!"
 Dus geloefdense noch alle daer
 Dit te volbringen openbaer.

*Vanden etene ende vanden genen die daer
 boetscap bringen. III.*

- Dus sijn die heren te hove gevaren,
 Daer men genen cost sal sparen
 Van dat men drinken mach ende eten.
 Die coninc es tere tafel geseten,
 5 Entie heren van der tavelronde
 Dede die coninc ter selver stonden
 In sittenen sitten oec daer mede,
 Gelijc dat coninc Artus dede,
 Also hi feeste hilt, dat wi gelesen
 10 Dicke hebben. Gelijc oec desen
 So dede Edeward nu, God weet;
 Die ridders sitten daer gereet.
 Menich minsce volgede daer naer
 Om die feeste te siene daer,
 15 Ende al die wilden mochten mede
 Eten ende drinken daer ter stede;
 Maer daer was menich die niet en at,
 Om die feeste te siene bat.
 Dus als die ridders waren geseten,
 20 Ende men vortbrachte teten,
 Ende teerste gerechte was gedaen,
 Dede die coninc ane enen venster slaen
 Met ere roede een der cnapen,
 Om een gestille daer doen maken:
 25 Doe sweech al dat ginder was.
 Die coninc sprac doen na das:

- » Bi mire cronen sweric dit word,
 Eer hier heden gerecht comt vord,
 So moet ic niemare hebben vernomen!"
- 30 —» God geve datse ons moete vromen!"
 Spraken die heren die daer saten.
 Niet lange daerna quam utermaten
 Sere gereden een wonderlijk cnecht,
 Ende met bloede bespringet echt
- 35 Al versch, ende reet ter taflen alsoe,
 Endé sprac den coninc irstwerf toe:
 » Versaect coninc ende oec blode,
 Ende die hier sitten bi u! Hoe node
 Souden si comen daer men soude striden;
- 40 Ic sie wel, coninc, nu ten tiden,
 Dat si sitten al versaect;
 Siet, hoe die gene sit ende traect
 Onverweect met sinen hode,
 Ic wane hi vechten soude wel node
- 45 Enen camp teghen hem twee!
 Her coninc, gi sit hier al in een
 Met uwer feest, ende u lant
 Es den Waloyzen bat becant
 Dant u es cont! Waer toe eest goet,
- 50 Dat gi coninc heten doet?
 Ic moet u secgen nu ter stont:
 Siet hoe ic hem gewont
 Ende bebloet om uwe sake!
 En doedi hieraf gene wrake,
- 55 Ic secge, dat gi geen coninc sijt.
 Ende die hier sitten nu ter tijt
 Bi uwer siden eten ende drinken,
 God hi moetse alle scrinken,
 Of si mi niet helpen wreken
- 60 Over die Waloyse!" Na dit spreken
 Antwerde die coninc: » Bode, God weeft,
 Datti mesdaen es dats mi leet;
 Ende bi mire crone besweric di toe,
 Dat ic dat sal wreken soe,
- 65 Dat mens nimmermere sal gewagen;
 Oft ic bliver selve verslagen!"

Doe spraken die vander tavelronden

Alle gader ute enen monde:

»Here coninc, wi willen mede varen

70 Met al onser macht ende hulpen twaren;

Ende die u hier toe oec gebrect,

Wi willen datmen hem dogen uutsteet.”

Dus hadde die coninc daer een belof

Van den genen, die hem of

75 Daer voren dicke ware gegaen.

Die coninc heefse nu bevaen

Ende noch sal bestriken meer,

Eer die maeltijt doet sinen keer.

Van den selven meer. IV.

Doen gesproken waren dese word,

Bracht men dander gerechte vord

Met groter feeste, want overwaer

Om dese botsscap was lettelt daer

5 Gesorget; maer daer was gedient,

Gelijc dat een man doet sinen vrient.

Doen derde rechte werd gedregen,

Heeft die coninc echt geslegen

Met ere roede an die want,

10 Ende sprac daerna al te hant:

»Noch soudic gerne niemare horen,

Wilse ons yeman bringen voren,

Eer wi mere vorwerd aten.”

Gene ridders die ginder saten

15 Toefdent alle daer ter steden.

Niet lange daerna so quam gereden

Een knape op enen somer ter stonden;

Dien hande ende voete waren gebonden,

Ende den breidel in sinen arm;

20 Dese maecte groet gecarm,

Ende quam aldus in dien zale

Vore die tafle, daer altemale

Die vander tavelronden sijn geseten:

»Deus! hoe gerne soudic weten,”

25 Sprac die gene, »wat heren dit waren,

Die hier sitten in deser scaren;

- Ende berechten een der dinc,
 [Daer mi therte meest toe hinc.]"]
 [Doe sach hi omme al den rinc,]
- 30 Ende began daer op ten coninc,
 Ende so vort tote Lancelote:
 »Ja!" seit hi, »sint dat dese genote
 [Mi niet en connen helpen wale,]
 [Ende niet en achten mire tale,]
- 35 So willic Lancelote clagen dan
 Mijn verdriet, ende els genen man.
 Hi sal mi wreken, wetic wale!
 Nu maecs den coninc nember tale,
 Want hine can hem selven berechten,
- 40 Wat soudi dan over mi vechten?"
 Doen sprac die gene Lancelote an:
 »Lancelot van Lac, edel man,
 Ic groete u vor den besten een,
 Dien die sonne nie besceen;
- 45 Ende oec vor alle die hier sijn
 So groet u die herte mijn.
 Lancelot, here, verstaet dit word:
 Ghi moet hier selve comen vord,
 Ende mi van derre noet ontbinden.
- 50 Van allen sheren conincs gesinden
 Sone heeft niement macht gemene
 Dit te doene dan gi allene;
 An u staet mijn toeverlaet!"
 Mettien Lanceloet opstaet,
- 55 Ende ontbant den genen daer.
 Als hi ontbonden was, daernaer
 Gaf hi Lanceloet metter spoet
 Ene lettere, daer in gescreven stoet:
 »Die desen cnape heeft ontbonden,
- 60 Hem ontbiet ten selven stonden
 Die coninc van Irlant, dat hi es
 Een valsch ridder, des sijt gewes;
 Ende een verrader ende een quaet;
 Ende dár hi oec wreken dese daet,
- 65 Die dien gedaen es dien hi ontbant;
 Comme optie zide van Ingelant,

- Optie side te Gales werd ,
 Daer vint hi den coninc onvervaard
 Van Irlant met sinen lieden opt lant,
 70 Tontbeidene sgeens diene ontbant.
 Wie hi oec es onder die sonne ,
 Van wat geslachte, van wat connen ,
 Hoe vrome, hoe starc, hoe rike hi es,
 Hi vint mi daer, sijt seker des!"
- 73 Doen dese lettre was gelesen ,
 Werd Lancelot hier af in vresen
 Ende versaect. Doe sprac Walewein:
 » Lancelot, wi selen comen int plein,
 Met u te wederstane dese dinc;
- 80 Ons sel oec helpen die coninc
 Met siere macht te deser verd."
 Die coninc sprac: » Sijt onvervaard ,
 Dat ic hier yemen sal gebreken ;
 Ic sal elken hulpen wreken
- 85 Sinen ween ende sinen scande.
 Gelijk dat Artur in allen lande
 Voer om die vander tavelronde ,
 Al diergelijk wil ic ter stonde
 Met elken riddere oec nu varen ;
- 90 Van allen sticken die si selen baren
 In dit spel al sonder vresen ,
 Daer willic een geselle af wesen.
 Oec willic dat gi dat oec mi
 Geloeft, ende doet als ridderen vri."
- 93 Dit geloefdense alle daer.
 Doe sprac die coninc ten bode daernaer:
 » Vrient, welc tijt dat Lancelot heeft vernomen,
 Dat die coninc van Irlant es comen
 Ter stat, daer du af seges teken ,
- 100 Lancelot sal di comen wreken."
 Die bode bedancten sere van desen.
 Dit late wi nu aldus wesen ,
 Ende scriven van der feesten vord ,
 Dier gi genoech niet hebt gehord.

Van den derden bode die wonderlijk gemaect was. V.

- Nu was ginder bliscap groet
 Onder alle die genoet;
 Men brachte die gerechten vord,
 Also also ter feesten hord.
- 5 Twee gerechten brachtmen daer,
 Dene vore ende dandere naer,
 Eer die coninc spreken wille;
 Doe riep hi sere: »Hout al stille!
 Ic wil eer niemare hebben gehort,
 10 Eer men enich gerechte brinct vort.”
 Si loefdent alle die saten daer.
 Niet lanc was dit geseit, daer naer
 En quam ene lelike creature,
 Die nie was na wives figure
- 15 Gemaect, want die nese van hare
 Was eens voets lanc openbare,
 Ende meer dan ere palme breet;
 Die oren waren haer, God weet,
 Gelijc van den esel die oren;
- 20 Vlechten hadsi achter ende voren,
 So dat si toten gordele gingen;
 Si scenen so grof daer si hingen
 Als peerts vlechten of grover vele
 Enen crop hadse onder die kele
- 25 Also een gansey es groet;
 Den hals lanc ende herde roet;
 Den mont wijt ende ongescepen:
 In dene side haddi begrepen
 Die kinnebacken toten oren toe;
- 30 Hi ginc op in weet hoe,
 Ende stont slem opwerd wide ontdaen;
 Die tande, die men daer in sach staen
 Waren som swerd ende som wit,
 Ende vingerlanc, dat qualijc sit,
- 35 Rageden heruut twee tande groet.
 Op een perdekijn dat was roet
 Quam si gereden, dat mager was;
 Ende dat houte oec, sijt seker das,

Achter ende vore herde sere.

40 Dese joncfer met enen corten kere
Es comen vor die tafel gereden,
Daer mense ansach te selsenheden;
Want wonderliker vorme vort an
Sone hadde gesien geen man.

45 Die joncfer die men in Perchevael vint
En geleec derre niet een twint,
Soe selsen so was dese gescepen.
Nu hort watse heeft begrepen
Te secgene onder die genote:

50 »Wetti,» seit si, »wien ic groette
Vor alle die sijn in dien zale:
Dat es den here Perchevale;
Hem so groetic vor u allen!
Ic weet alle dinge die gevallen,

55 Ende alle u meninge sonder waen
Soudic u hier wel doen verstaen;
Ende wie dat elc es geheten
Na der tavelronde vermeten:
Lanceloet, Perchevael, Walewein,

60 Mordret, Keye ende Ecgrawein,
Ende Gariet ende dander mede,
Die hier sitten in die stede;
Dits mi al cont op dese ure.
Nu hort hier vort mine avonture,

65 Die ic u allen bringe te voren
Die ter tavelronde behoren:

Perchevale sprekic irst ane,
Ende doe hem hier nu te verstane,
Dat hi te Licestere vare saen,

70 Daer mach hi prijs ende lof ontfaen
Vor djen casteel, ic secge twi;
Want hi wilt dwingen die hem bi
Sijn geseten ende asselgieren;
Seldi in eniger manieren

75 Prijs bejagen, dat sal daer wesen.
Ende trecti achter oec van desen,
Ic sal u lachteren in allen hove,
War ic come, van uwen love!

- Walewein, ic groete u mede,
 80 Ende seg u, dat te Cornuaelge in stede
 Ompays es, dat moetti keren,
 Tusscen die gemeente entie heren,
 Om die liede dier liggen gevaen,
 Die den coninc hebben mesdaen;
 85 Want uut dadense die heren gaerne,
 Entie gemeente staet te werne,
 Ende Ridsard die coninc heeft daer gesint
 Om die gevangen, si u bekint.
 Here Walewein, nu vart daer saen,
 90 Ende helpt der gemeente dit wederstaen;
 Ende doedijs niet, so seegic twaren,
 Dat gire niet en dorret varen
 Van bloetheden, dat si u cont!"
 Walewein die doe opstont
 95 Seide: »Bi trouwen, dit sal ic wreken,
 Oft mi sal mijn scilt gebreken,
 Ende mijn goede swerd, God weet!"
 Perchevael stont op oec gereet,
 Ende seide: Licestre soudi winnen
 100 Optie gene van daer binnen,
 Oft hi souder sterven voren.
 Doe mocht men in die sale horen
 Groet geruchte ende groet geclanc;
 Het stont al op eer yet lanc
 105 Om dit wonder dat daer was.
 Die joncfer maecte haer na das
 Uter zale, dat si u cont,
 Die wile dat gerucht stont,
 Ende es hem dus van daer ontgaen
 110 Dat niemen en weet sonder waen.

*Van der joncfer noch ende hoe dat hof
 sciet. VI.*

Also dese joncfer was uter zale,
 Const si daer die pade wale;
 Si was ontslopen saen,
 Ende heeft die paruren afgedaen;
 5 Daer si mede ontlicsent was.

- Dese joncfer, daer ic af las,
 Was een van des conincs enapen;
 Entie coninc had dese wapen
 Ende dit ansicht ende dit hoeft
 10 Heymelike doen maken, des geloest,
 So dat na een joncfer sceen.
 Ende alle dese worde overeen,
 Die dese boden brochten vort,
 Hadden si van den coninc gehort,
 15 Ende gevest oec herde wale.
 Doent geruechte in den zale
 Leden was, vraechden men daer nare,
 Waer die lelike joncfer ware.
 Daer liep so menich soeken gaen,
 20 Maer si was hem allen ontgaen.
 Om dit werd noch geruchte groet;
 Men wilde daer seggen nu al bloet,
 Dattie quade geest had gewesen.
 Die coninc, die wel wiste van desen;
 25 Ontgaest hem allen ende seide daer:
 »Ic segg u, heren, dit overwaer,
 Dese aventure, die gi saecht hier,
 Die quam bi onser feesten fier:
 Dat wetic wel ende bens wijs,
 30 Wildewi noch staen in den prijs
 Der heren van der tavelronden,
 Ons soude comen te enigen stonden
 Boetscap die nu blivet achter.
 Wildewi wreken elkes lachter,
 35 Ende men dat gevreist int lant;
 Ons soude comen genoech te hant
 Selsenhede van dien, van desen.”
 Doen seidense alle: »Het mach wel wesen!”
 Dus brachten daer die coninc toe,
 40 Dat si moesten, sine weten hoe,
 Hem hulpe doen van allen saken,
 Die hem in sijn lant gebraken,
 Ende som oec jegen haers selfs mage.
 Die coninc ne was hier toe niet trage
 45 Dit te vervorderne, dat verstaet:

- »Gi heren," seiti, »geeft mi raet!
 Gi wet wel, ic heb geloeft diere
 Jegen Gales te vechten sciere;
 Help mi diergelike hier nu,
 50 Alse gi wilt dat ic helpe u.
 Hulpti mi wel, ic segt u bloet,
 In ga u of in gere noet.
 Van al dat gi hebt geloeft,
 Daer willic vore setten mijn hoeft,
 55 Indien dat gi getrouwe wilt wesen."
 Si antwerden hem: »Van allen desen;
 Daer gi ende wi beroepen af sijn,
 Set ons daer af een termijn,
 Wi wilden dan sijn gereet
 60 Met u te volbringen onsen eet
 Met al onser macht, dat verstaet;
 Ende die ons hier toe afgaet,
 Dien selwi houden over viant."
 Des gaven si haer trouwe te hant.
 65 Ende hi geloefden daer met
 Bi siere kerstenliker wet,
 Dat hise van der uren sal
 Houden over sine gesellen al.
 Dit geloefdense weder daer.
 70 Doen werd die dach geset daer naer,
 Binnen XIII nachten in termine
 Te Cornuaelge vor die stat te sine,
 Ende van daer te Gales ward,
 Ende Irlant mede in die vard;
 75 Ende dat si warneert comen,
 Datsijt mogen begomen,
 Eer si weder omme keren,
 Dit geloefden daer die heren.
 Dus es dif hof gesceden,
 80 Ende elc voer thuswerd hem gereden;
 Dat hem gebrac daer sonderlingen.
 Nu hort een lettcl van andren dingen.

LEERDICTERS.

Jan van Boendale.

D^r. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 215—268.

D^r. DE VRIES, Inleiding op den Lekenspiegel, CIII—CXXVI.

P. GÉNARD, Over Jan Boendale.

Het Sterfjaar van Jan van Boendale. Dietsche Warande,
IV. 303—321.

Jan van Boendale, de waardige geestverwant van Maerlant, aldus genoemd naar een gehucht in de nabijheid van Brussel, waarschijnlijk de geboorteplaats zijns vaders of zijner voorouders, werd zelf vermoedelijk tusschen 1285 en 1290 te Tervueren bij Leuven geboren en tot geestelijke opgeleid. Te Antwerpen gekomen werd hij daar sedert 1310 onder de klerken der schepenbank opgenomen, en zijn geslachtsnaam maakte daardoor alengskens plaats voor dien van Jan de Clerc. Dat hij in zijne betrekking zeer geacht en gezien was, blijkt ten duidelijkste uit de verschillende zendingen die hij ondernam. Reeds in 1312 vergezeld hij een der schepenen naar de Staten-vergadering te Tervueren; in 1324 deed hij in stads dienst verschillende reizen, als naar Brussel, Gent, Male, Aardenburg, St. Nicolaas en Brugge; in 1332 was hij tegenwoordig bij de monstering der troepen van hertog Jan III in het kamp van Helleshem, en een jaar later bij het gevecht van ten Helleken; in 1336 was hij vertegenwoordiger der stad in een geschil tusschen den magistraat en het kapittel van O.-L.-V.; en eindelijk kwam hij in 1338 in kennis met den Engelschen koning Eduard III en den beroemden Vlaming Artevelde. In 1358 was hij nog in zijne betrekking als *clerc van der stat* te St. Wynoxbergen, waar hij gedwongen was zijn zegel te hechten aan eene gewelddadige beslissing des Graven, waarbij Antwerpens privilegiën werden te kort gedaan. Wanneer hij zijne betrekking heeft neergelegd en waar hij de laatste jaren zijns levens heeft doorgebracht, of te Antwerpen of te Tervueren, is geheel en al onzeker. Hij stierf in 1365.

JANS TEESTEYE.

D^r. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 219—239
en 253—257.

D^r. DE VRIES, Inleiding op den Lekenspiegel, LXXXIX—
XCVII.

De Teesteye, dat is 's dichters *Overtuiging*, is eene hevige kastijding van den maatschappelijken toestand dier dagen, vooral

van adel en geestelijkheid, en tevens eene verheffing van de twee standen, waaronder enkel zedelijkheid en deugd waren blijven bestaan, die alleen de steun der maatschappij waren: burgerij en boerenstand. Hij droeg dit werk even als den Lekenspiegel aan zijnen beschermmer den Heer Rogier van Leeftdale op, die in 1333 overleed. Wanneer de dichter het vervaardigde is nog onzeker, of tusschen 1315—1325, of tusschen 1330—1333; het eerste is evenwel het waarschijnlijkst.

DE VROUWEN.

vs. 2631—2928.

*Vander wive selsenheyt ende dat si sijn onder
den man. XXXII.*

- Jan, ic hebbe menech woert
 Vander wive selsenheyt ghehoert:
 Ic bidde u, op dats u niet en verdriet,
 Dat ghi mi daer af wilt segghen yet;
 5 Want vele meesters scriven seden
 Van hare groter selsenheden.
 Wouter, daer af willic u dan
 Segghen een luttel, so ic best can.
 Dwijf es van naturen loes,
 10 Vrecke ende ghierech altoes,
 Onvreedsam ende onghestadech,
 Wrakelech ende onghenadech
 Over den ghenen dien si haet.
 Haer hoverde es ongemaet,
 15 Ende die can si qualike so besluten,
 Men wertere gheware van buten;
 Ende meneghen wive dunct des,
 Dat hare ghelike niet en es,
 Ende wilt gheëert sijn vroeck ende spade;
 20 Ende als men haer des niet en dade,
 Dat soude haer duncken grote smade.
 Van sinne sijn si onghestade,
 Ende haer lachen ende haer gheween
 Dat leghet beyde bi een.
 25 Kijnsch sijn si ende ongheleert;
 Ende met haren worden saen ghekeert,
 Ende saen gheloven si datmen hen seyt;
 Daer om es den wiven ontseyt

- Te comene tot vroeden rade,
 30 Beyde in hoven ende in stade;
 Hare ghetughe en heeft macht enghene,
 Ende si en mach oec niet allene
 Nieman vermomboren, also die wet
 Ende dlantrecht heeft gheset.
- 35 Ende prelatye oec mede,
 Om hare onghewarechede,
 Ridderscap ende priesterscap met,
 Dese sijn hen beyde ontset.
 Gherne vernemen si vele,
- 40 Eest in ernste of in spele,
 Weder het si quaet of goet;
 Ende onlanghe, des sijt vroet,
 Helen sijt si en segghent voert,
 Al waert een diefte of een moert.
- 45 Daerom en sal hem nieman bevelen
 Dinghen diemen wille helen,
 Want daer af groet verdriet
 Menech werven es gheschiet,
 Om datmen wiven gaf te verstane
- 50 Heymelijcheyt, daer macht lach ane.
 Dwijf begheert oec sonderlinghe
 Scoenheyte boven alle dinghe,
 Ende daer toe grote sierhede,
 Beyde om thoeft ende om die lede,
- 55 Ende daer op verheft si haer sere,
 Ende wilt beter sijn vele mere,
 Als si die sierheyte heeft an,
 Dan doe si thuus sat ende span.
 Dat wijf boven al scoenheyte begheert:
- 60 Dat moghedi merken, want si smeert
 Haer aenschijn ende hare ghedane
 Anders dan God maecte daer ane,
 Ende maken hoerne twee,
 Ghelijc enen stommen vee,
- 65 Ende enen sleyp na haren ganc,
 Oft waer een steert twee ellen lanc.
 Dits wonder boven alle saken,
 Dat aenschijn aldus maken

- Beestelike vorme aen haren lichame ;
 70 Menscheliker naturen te blame.
 Dwijn heeft oec te meneghen stonden
 Harde scalke rade vonden ,
 Maer sine weet niet wel al
 Hoe dat sise vervolghen sal,
 75 Want si en blijft niet in enen gedachte
 Tfierendeel van eenre nachte ;
 Ende sonderlinghe es si blide dan ,
 Als si bedrieghen mach den man ;
 Ende hoe si hogher es in state ghekeert,
 80 Soe si meer daer in glorieert ,
 Ende daer na set si sere hare ,
 Alsoet wel scijnt hier ende dare ;
 Want die wijste die ye hadden leven
 Daden si swaerlike sneven
 85 In scennessen ende in swaren sonden ,
 Alsi noch doen in onsen stonden.
 Maer dats jammer sonder verdrach ,
 Dat enech bose wijf mach
 Eneghen goeden man also verleyden
 90 Ute sire beschedenheyden ,
 Dat hi lijf , ziele , ere ende goet
 Van haren wille verliesen moet.

Noch vanden wiven. XXXIII.

- Alle die meesters te waren ,
 Die vore onsen tiden waren ,
 Die scrifturen in boeken legghen ,
 Si scriven alle ende segghen
 5 Vander wive onghestadechede
 Ende van hare onghetruwecheyt mede ;
 Ende oec seget een meester van hem dat :
 Si es allene reyne die nye en had lat 1).
 Menech man oec , dat verstaet ,
 10 Spreekt van eens anders wive quaet ,
 Die swighen soude endē en spreken niet ,
 Wiste hi wat hi thuys liet ;

1) Lees *lac*?

- Want menech man wilt seker sijn;
 Dat sijn wijf es reyne ende fijn,
 15 Die luttel weet vander mare,
 Die heymelike loept van hare.
 Daer om en sal nemmermere
 Man sijn wijf prisen te sere,
 Want men harde nauwe heelt
 20 Sulke spele die men speelt.
 Dat es wel een gheluckech man,
 Die een wijf wel dwinghen can,
 Dat si vreedsam, vroet si ende reyne.
 Van honderden esser cume eyne,
 25 Die dese drie poenten heeft wel!
 Het dunct meneghen man spel
 Een wijf te nemene metter wet:
 Hi es meer in davonture gheset
 Dan die over zee vaert striden.
 30 Dien arbeyt mach hi gheliden,
 Ende mach daer ere hebben ave;
 Maer valt sijn wijf ongave,
 So valt hi in vernoye groet,
 Tote datse sceedt de doet.
 35 Wilt hise oec met allen laten,
 So willene die papen verwaten,
 Ende segghen: sijn ziele es verloren.
 Neemt hise weder, so heeft hi toren,
 Ende verliest sijn siele ende sijn lijf,
 40 Ende blijft daer toe een keytijf
 Al sijn leven, hoe dat gaet,
 Ende en weet sijns ghenen raet.
 Maer ic segghe dat sekerlike,
 Wie dat es in huwelike,
 45 Ende verduldechlike goed ende quaet
 Nemt dat hem overgaet,
 Dat hi loens bejaget mere
 Dan een monc of een clusenere;
 Want des nachts so sijn si
 50 Doch van castimente vrij,
 Maer die man werdt ghecastijt
 Nacht ende dach, in alre tijt;

- Sine penitencie duert vaste
 Nacht ende dach, sonder raste!
- 55 Nochtan soude dwijf altoes staen
 Tote smans dienste, sonder waen,
 Ende hem onderdanech zijn met trouwen,
 (Dat es trecht van goeden vrouwen)
 Ende met haren live sijn ghereet,
- 60 Alse men tijt ende stede weet:
 Dan es hare ghene onnere,
 Want hijs hare voeght ende hare here.
 Ende daer bi so moet die man
 Altoes vore wesen dan,
- 65 Als men dat werke werken sal,
 Daer bi steet die werelt al,
 Dat behoert ten huwelike,
 Dien God maecte van hemelrike,
 Daermen die werelt meerret mede
- 70 Nader menschelijker naturen sede;
 Ende wie so dat anders dade,
 Wrachte jeghen der naturen rade,
 Dies hem God belghet sonder wanc,
 Want hire twee stede om verdranc.
- 75 Dat die vrouwe tsmans dienstwijf es,
 Moghedi daer ane oec sijn ghewes,
 Dat si draghende blijft dat kint,
 Dat de man selve wint',
 Ende beydt haers tijts met vresen groet
- 80 In avonturen vander doet,
 Ende alst ter werelt heeft sijn leven,
 Moet si hem sijn voetsel gheven,
 Ende blijft in hare hoeden mede
 Met sorghen ende met arbede,
- 85 Tote dat hem ghehelpen can.
 Alles des so es die man
 Van rechte quite ende ontladen,
 Ende dat wijf si moet draghen
 Die sorghe ende den last allene
- 90 Vanden kinde, groet ende clene.
 Die man hi es sekerlike
 Here ende voeght van ertrike,

- Ende heeft al in sijn bedwanc
 Deser werelt ommeganc,
 95 Ende datter in es, quaet ende goet,
 Es al onder des mans voet,
 Ende alle creaturen vlien
 Den man, want sine alle ontsien.
 Van sinen aensichte hem ververen
 100 Wolve, leewe, serpente, beren.
 God heeft den man ghegheven
 Grote gracie in dit leven,
 Wijsheyt, coenheyt ende starchede,
 Daer si die werelt houden mede.
 105 Dese drie te samen en heeft
 Ghene creature die leeft,
 Dan die man, sijt seker des,
 Die allene voeght der werelt es,
 Ende edel boven alle dinghen,
 110 Die ter werelt ye lijf ontvinghen.
 Dat toende God harde wale,
 Doe hi in Marien zale
 Mans verme nam an,
 Daer hi den viant mede verwan.

Een exempel vanden wiven. XXXIII.

- Wouter, ic hebbe segghen horen,
 Dat een coninc hier te voren
 Maercolve onthoet, dat hi quame
 Te sinen hove ende met hem name
 5 Sinen vrient ende sinen viant,
 Ende hi met hem die brachte te hant.
 Maercolf nam tier selver stont
 Sijn wijf ende sinen hont,
 Ende ghinc ties coninx hove waert.
 10 Te sinen wive sprac hi op die vaert:
 • Hertelike lieve vriendinne,
 Ghi wet wel dat ic u minne
 Boven al dat ye lijf ontfinc;
 Ic moetu een heymelike dinc
 15 Segghen, die mi es ghesciet,
 Maer ghine moghes verseggen niet,

- Om ghene sake, om ghene noet;
 Want wist die coninc — ic waer doet!"
- Dwijf zwoer bi groten eeden,
 20 Dat si haer liever bleve ghesceden
 Uut hemelrike teweghen daghen,
 Dan sijs een woert soude gewagen.
 »Lieve minne," sprac hi, »ic segt u dan:
 Ic vermoerde enen man
- 25 In dese weke op ene stont,
 Daer ic aen wan CCC pont,
 Ende ic barchene met haesten doe
 Onder onse bedde int bedstroee:
 Aldus hebben wi tgoede ghelt.
- 30 Nu siet dat ghi ons niet en melt
 Aen mijn lijf no aen mijn ere."
 — »Maercolf, mi verwondert zere,
 Dat ghi so luttel betrouwt mi:
 Ic storve mi liever dan ghi,
- 35 Dat wetti selve harde wale!"
 Hier mede lieten si die tale,
 Ende quamen in sconinx hof mettien,
 Ende alsene die coninc heeft versien,
 Hiet hise willecome saen,
- 40 Ende vraghede hem, of hi hadde gedaen
 Also als hi hem beval.
 »Here," sprac hi, »ja ic, al.
 Hier es mijn vrient ende mijn viant mede."
 — »Hier af moetic die waerhede
- 45 Weten," sprac die coninc.
 »Here," sprac Marcolf, »dese dinc
 Willic u tonen nu ter stat,"
 Ende gaf sinen wive enen plat
 In haer aenschijn, also wel
- 50 Dat si bina ter erden vel.
 Doen riep si lude: »Ay mi, ay mi!
 Dese mordenare hoe slaet hi mi!
 Here coninc," sprac si, »sekerleke,
 Hi vermoerde in dese weke
- 55 Enen man om sijn ghelt,
 Dien ghi noch vinden self

- Thuys onder sijn bedstroe:
 Hi lies mi seker selve also.
 Die galgaert heeft verdient dat
 60 Ghine settet op een rat,
 Hi heves langhe verdient wale."
 Doen die coninc hoerde dese tale,
 Loech hi ende sweech nochtan,
 Ende Marcolf, die wise man,
 65 Riep sinen hont, daer hi stoet,
 Ende sloech hem af enen voet.
 Doen riep hine weder saen,
 Ende hi quam te hem ghegaen
 Oetmoedeliker vele mere,
 70 Dan hi gheploeghen hadde ere.
 „Here coninc," sprac Marcolf mettien,
 „Nû hebdi ghehoert ende ghesien
 Minen vriend en minen viant.
 Nu mercti wel al te hant,
 75 Dat mijn viant es mijn wijf,
 Die mi woude doen nemen tlijf
 Om enen slach, dien ic haer gaf;
 Ende minen hont sloeghic af
 Van sinen live een let,
 80 Nochtan es hi mijn vriend bet,
 Dan hi ye was te voren,
 Also ghi sien moghet ende horen."
 Die coninc seyde: „Marcolf, ghi
 Hebbet wel betoent mi
 85 Metten werken al bloet
 Die dinghen, daer ic u om ontboet.
 Ic sie wel dat nieman en sal
 Sinen wive ontdekken al
 Sine heymelijcheyt, daer macht an leyt:
 90 Dit houdic wel over waerheyt."
 Dus toende Marcolf den coninc daer,
 Dat sijn wijf sijn viant waer.

DE PRIESTERSCHAP.

vs. 3139—3502.

Vander papen state ende gebreken. XXXVII.

- Jan, nu hebdi mi gheseyt
 Van vele dinghen die waerheyt,
 Dies ic noyt en hebbe geweten;
 Maer bina haddic vergheten
- 5 Te vraghene vanden heren
 Die de kerken regeren:
 Paeuse, bisscope ende ander prelate.
 Hoe dunct u van haren state,
 Ende dander paepscap also mede,
- 10 Dat behoert ten kerstenhede?
 Want vele liede segghen sekerlike,
 Dat si hem bewaren cranckelike.
 Wouter, soudic die waerheyt spreken
 Al uut vander papen ghebreken,
- 15 Si souden mi vermaledien;
 Want si souden mi betyen,
 Dat ic onghelove brachte voert,
 Ende souden verkeren mine woert;
 Want si hebben de wet bescreven,
- 20 Die si den volke uutgheven,
 Ende si tonen statuten ende ander saken,
 Hem selven alder houdst te maken,
 Ende al meest den volke jeghen.
 Al eest dat sijs selve niet en pleghen,
- 25 Sine mesdoen daer niet an,
 Maer tfolc doen si daer om inden ban.
 Si houden nijt ende ghierchede,
 Ende die volght hem altoes mede,
 Want inder prelaten hove
- 30 En es nieman van love,
 Noch oec weert, noch willecome,
 Hine brenghe ghewin ende vromen.
 Men derf te haren hove niet keren
 Om dinghen of om impetreren,
- 35 Men brenghe mede die florine:
 Anders cest al verloren pine;

- Want trecht moet daer sneven.
 Eest datmen niet en mach gheven,
 Ende onrecht dat ghelt bringht;
 40 Heeft sinen wille saen ghedinght.
 Haer provenden vercopen si toe,
 Oft waer een peert of een coe;
 Maer om doeght ende om goet leven
 Sie ic seldom provenden gheven.
- 45 Symonie es nochtan
 Een ghebot daer de ban.
 Swaerre op leget, sijts ghewes,
 Dan op enech ghebot dat es.
 Si leren tfolc ende castien.
- 50 Van sonden ende van heresien,
 Maer si en doens selve twint;
 Nochtan datmen ghescreven vint,
 Dat al haer leven ende al haer kere
 Volghen soude haerre lere,
- 55 So dat haer leven soude sijn
 Een raye ende een sonneschijn,
 Die dleke volc soude leyden
 Toter ewigher salicheyden.
 Maer nu can men aen hem gemerken
- 60 Luttel dogheden in haren werken,
 Want dat paepscap heeft verloren
 Die seden, die toe behoren
 Der gherechter gheestelijchede.
 Proeft of dit es waerhede:
- 65 In gane, in stane, in oefeninghen
 Ende allen wandelinghen,
 In cledren ende in haren abyte,
 So dunct mi al hare vyte
 Den leken volke al ghelijc,
- 70 Sonder in dien namelijc,
 Dat tpaepscap noch gheen strijpt en droech.
 Nochtan ghebrekes luttel genoech,
 Ic siese persemen ende voercopen,
 Van tavernen te tavernen lopen,
- 75 Dansen, reyen in rivelen,
 Ende alle ydele spele spelen;

- Dobblen , wedden ende sweren ,
 Ende met scalcheden hem gheneren ;
 Ghelijc den leken lieden ,
- 80 Dien sijt souden verbieden.
 Traghe sijn si , alsiet merke ,
 Ten ghetiden in die kerke ,
 En si datmen daer deylt ghelt :
 Dan gaen si derwaert alden telt ;
- 85 Maer si bliven onlanghe daer ,
 Sine maken hem saen elwaer ,
 Daer men drinct ende hoveert ,
 Vrouwen spreect ende bagineert.
 In die kerke sijn si node langhe
- 90 Ten ghelese ende ten ghesanghe ;
 Ja si , wildijt verstaen ,
 Die de meeste renten ontfaen ,
 Sitten daer ende sien omme
 Ende swighen stille alse stomme ,
- 95 Ende staen vanden boeke bat achter.
 Songhen si , het dõchte hem lachter ,
 Maer si sitten daer ende bronken ,
 Luttel ghebrekes si en ronken.
 Maer die vicarise allene
- 100 Ende die capellane , die clene
 Gheprovent sijn ende cranc ,
 Die moeten der kerken sanc
 Ende die pine algader dragen ,
 Beyde bi nachte ende bi daghe ;
- 105 Ofte men soudse corrigeren
 Ende uter kerken keren ;
 Maer die met voglen ende met honden
 Jaghen ende beeten tallen stonden ,
 Ende haer kerke selden houden ,
- 110 Die bliven al onbesconden.
 Dits niet ghelijc , sijts ghewes :
 Meest heeft , meest schuldech es.
- Vanden state ende ghebreke der abden ende der
 abdissen. XXXVIII.*
- Die cloestre ende die prelate mede ;

- Die in alle verweenthede,
 Die der werelt toebehoert,
 So vervult sijn ende versmoert,
 5 Dat si niet en connen gheweten
 Wat si drincken moghen of eten,
 Ende hebben haer cameren sonderlinge;
 Daer si in houden haer wandelinghe,
 Ende des convents goet verteren,
 10 Ende hoechelike daer met hoveren,
 Met haren vrienden ende met maghen:
 Dan sittet convent ende knaghen
 Een ey of enen vulen harinc:
 Dan en es niet ghelike dinc!
 15 Cranc wermoes, case een luttelkijn,
 Cranc bier hebben si ende haer wijn.
 Die sal sijn vander crancster foren.
 Den abt en dunckes niet mere verloren;
 Dan dat tconvent mach verteren;
 20 Maer selve hebben si haer kelneren
 Wel bewaert met goeden wine,
 Den besten die comt vanden Rine:
 Dies drincken si vol haer butseel.
 Aldus doen si cranc ghedeel
 25 Haren convent, des sijt ghewes,
 Dies tgoet altemale es;
 Ende dat convent verdient bat
 Die provende, wet wel dat,
 Dat alle den laste moet draghen;
 30 Beyde bi nachte ende bi daghe,
 In lesene, in singhene, in vroeck opstaen;
 Alse die der reglen sijn onderdaen,
 Daer dat goet om es ghegheven,
 Daer si alle gader bi leven.
 35 En es sabds niet allene,
 Maer het es al tsconvents ghemene.
 Die abt die soude altoes sijn
 In sijnre moncke aenschijn
 Ten dormtre, ten reeftre ende ten chore;
 40 So dat si sien mochten ende horen
 Haers abds volmaecte seden

- Van dogheden ende van oetmoedecheden,
 Ende na dan volghen sinen state:
 Aldus soudén doen prelate!
- 45 Doen God onse here waerlike
 Met sinen jongheren ginc op ertrike,
 En hadde hi camer no spise allene,
 Maer het was al ghemene,
 Dat si hadden vroeck ende spade;
- 50 Ende sijn lere ende sijn predicade
 Was ghereet met sueten woerden
 Van dinghen, die ter zielen hoerden:
 Hine scheen niet der andre here,
 Maer haer knecht scheen hi mere;
- 55 Ende te dienene was hi ghereyt,
 Also hi in deewangelie seyt;
 Maer des selfs si nu missen
 Beyde die abde ende die abdissen,
 Die verteren nacht ende dach
- 60 So watmen den convente of breken mach.
 Ic vruchte dat hem God harde swaer
 Ten ordele sal verwiten, daer
 Hi elken loen sal gheven
 Van dat hi hier heeft bedreven.

Van der biddender ordenen. XXXIX.

- Wouter, van desen mendicanten
 Moetic u een luttel ranten,
 Alse Minderbrueder ende Jacopine,
 Witte brueder ende Augustine,
- 5 Die lopen weder ende voert
 Prediken ons Heren woert
 Den leeken volke openbare,
 Ic vruchte dat si dware
 Niet en segghen ende leren;
- 10 Daer sise biechten ende absolveren;
 Want si vleyende ende volghende sijn
 Hem, die hem gheeft broet ende wijn;
 Bedi si moeten leven
 Van datmen hen sal gheven,
- 15 Daer groet perijl in legghet,

- Als ons een wijs man seget.
 Wie arm es ende niet en heeft,
 Ende met goeder spisen gheerne leeft,
 Ende aen bidden legghet sijn lijfnere,
 20 Die moet sijn een smeker sere;
 Ende wie smeect, also wi lesen,
 En mach niet gherecht wesen;
 Ende den ongherechten moetmen scuwen,
 Ende den smeker niet betruwen,
 25 Also also die wise segghen,
 Die scrifturen in boeken legghen.
 Hoverde, ghiercheit ende nijt
 Vindic in gheestelijc abijt
 Vele meer, sijts ghewes,
 30 Dan in enech volc dat es,
 Ende oec luxurie bedect,
 Daer der vele mede es bevlect.

Hier berespt Wouter Janne van sinen worden. XL.

- Jan, dits wonder dat ic hore:
 Ghi seydt int beghin hier vore,
 Dat dat volc nu beter ware
 Dant ye was: dits contrare;
 5 Want van wat state wi spreken,
 Ghi vinter in grote ghebreken,
 Ende aldus en volghedi niet wale
 Uwer redenen ende uwer tale.
 Wouter, een peert of een rent
 10 Die en sijn niet so blent
 Van sinne, also ghi sijt.
 Men moet u in alre tijt
 Al dat knuwen, dat men u seyt;
 Also den kinde dat in de wieghe leyt.
 15 Ic seyde vore ende ic lye noch des,
 Dat tfolc nu also goet es
 Of beter, dat ic nu sye,
 Dant hier vormaels was ye;
 Maer niet en makic u vroet,
 20 Dat tfolc es altemale goet.
 Men heeft in allen stonden

- Beyde goede ende quade vonden,
 Also men doet noch heden dages;
 Maer die meyninghe mijn ghewages,
 25 Dat dat volc van ertrike
 Also goet es ghemeynlike,
 Ja! dleeke volc, alst ye ghewas.
 Oec vermetic mi wel das,
 Datmen nu meest trouwen siet
 30 Int ghemeyne weerlike diet,
 Dat sinen arbeyt dagelijx verteert,
 Ende met sinen acker hem gheneert,
 Ofte van lande te lande rent,
 Ende met comenscape went,
 35 Des die meneghe te bat heeft.
 Ja! al dies die werelt leeft
 Steet naest Gode bi desen,
 Dat willic wel ter waerheyt lesen;
 Ja! sal trouwe staende bliven,
 40 Dat sal bi desen tveen becliven.
 En es paeus, bisscop no pape,
 Lantshere, riddere no knape,
 Selen si haer leven hier ontdragen,
 Dese twee en moetent bejagen.
 45 Oec behoren si ghemeynlike
 Ten edelen goeden huwelike,
 Dien God, die voersieneghe, wise,
 Yerst maecte inden paradise.
 Dits doerdene daert al aen steet,
 50 Dat der werelt anegheet,
 Ende daermen trouwen meest aen vent.
 Belghe hem die wille: — in achts twent!
 Dat sijn lantsheren ende prelate,
 Daer ic mi minst trouwen toe verlate,
 55 Ende volc van gheesteliken abite,
 Want si houden verkeert haer vite;
 Dat doet al nijt ende ghierechode,
 Also ic u hier vore seyde.
 Du leec man, en ontsie di niet:
 60 Dat paepscap en es sekerre niet
 Hemelrijx dan du best:

- Die best leeft, best es.
 Al predect tpaepschap Gods woert,
 Ende haer theologie bringht voert,
 65 Ende du sits daer voer hare voete,
 Du best lichte also soete,
 Ende also weert voer danscijn ons Heren,
 Als si sijn die di leren;
 Want clergye sonder goet leven
 70 En can ghene salecheyt gheven.
 Hets beter een doghet allene
 Dan alle phylosophye ghemene.
 Al eest oec dat si di biechten
 Ende dine ziele verlichten,
 75 Ende van dinen sonden ontladen daer,
 Du best lichte also claer,
 Oft claerre voer Gode dan hi
 Die daer absolveert di.
 Al bestu in scripturen blent,
 80 Daerom en twivele di niet een twent:
 Dijn simpel ghelove clare
 Es voer Gode also mare,
 Alse eens clerks, des benic wijs,
 Die XXX. jaer lach te Parijs.
 85 Cristus sprac liefliker mee
 Jeghen dwijfken van Cananee:
 »U ghelove becomt mi bat
 Dan der papen, gheloeft mi dat;”
 Want al sijn scelden ende sijn horeest
 90 Hadde hi op die papen meest,
 Ende die berespte hi inet harder tale;
 Maer dat wijfken bequam hem wale,
 Die hi opten putte vant,
 Ende si gheloefde aen hem te hant.
 95 Maer wat miraculen Cristus dede
 Die papen bleven in hare quaethede.
 Hore mi nu, dorpman,
 Ende legt hier dinen sin an:
 Du die leves op dinen acker,
 100 Ende te dinen labore best wacker;
 Du best also seker, sijts ghewes,

- Alse paeus ofte bisscop es,
 Lantsheren ofte ander papen,
 Die altoes plucken ende rapen
 108 Dine pine ende dinen arbeyt,
 Daer du om storts dijn sweyt,
 So spreken si aldus:
»Iste est rusticus,
 Men neme hem dat hij heeft,
 110 Het es scade dat hi leeft.”
 So tijdt men hem tferwoede an,
 Ende so moet die onsculdeghe man
 Verliesen daer sijn goet,
 Weder hijt verboert of en doet.
 115 So duncket hem ghewonnen al,
 Maer om datter na volghen sal
 En peynsen si twint no dele;
 Si houden hen aen dierste morsele;
 Daer si haer siele mede verworghen,
 120 Want nieman en heeft ghenen morghen.
 Du volre, wever, coepman,
 Scoemaker, cledermaker, stierman,
 Ende alle die arbeyds pleghen,
 Die hier vanden minsten sijn gheweghen,
 125 Ende met pinen wint u brodekijn,
 Ghi selt ghinder vanden meesten sijn,
 Ende vele meerre, dat wetic wale,
 Dan deken, prelate ofte officiale,
 Die u versmaden ofte verdrucken,
 130 Ende u goedeken hier af plucken,
 Ende dat uwe verteren in welden,
 Ende in hoverden, daer si in helden.
 Sijt verduldech, u en sal niet ghebreken;
 God sal u harde wel wreken
 135 Ghinder in deewelike vier,
 Ende wet dat u vernoye hier
 Cort es ende verganckelijc,
 Ende ghinder u vroude ewelijc,
 Die nemmermeer inde en heeft,
 140 Op dat ghi wel hebt gheleeft.
 Sijt alle verduldech ende doet wale

- Hemelrijc es u altemale.
 Ghi leeke liede ghemeynlike ,
 Die sit in den edelen huwelike ,
 145 Ende u met redenen gheneert,
 Of uwes selfs renten verteert,
 Ghi sijt met Gode lief ende weert,
 Want al ertrike , hoe dat veert ,
 Moet bi u staen sonderlinghe ,
 150 Of die werelt si verghinghe.
 Ende oec machmen in u scouwen
 Meer dogheden ende trouwen ,
 Ende Gode vruchten ende eren ,
 Dan in prelaten of in lantsheren ;
 155 Ende sal trouwe staende bliven
 Dat suldi meest toedrijven !

LEKENSPIEGEL.

D^r. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 239—257.

D^r. DE VRIES, Der Leken Spiegel, Leerdicht van den jare
 1330, door Jan Boendale, gezegd Jan de
 Clerc, Schepenklerk te Antwerpen. 4 D^o.

Boendales hoofdwerk, waarin als in een spiegel datgene den
 leeken wordt voorgehouden en geleerd, wat op hunne zedelijke
 en wetenschappelijke ontwikkeling betrekking heeft, werd mede
 opgedragen aan den Heer Rogier van Leefdale en diens echtge-
 noot, en vervaardigd tusschen de jaren 1325—30. Het geheel is
 met veel minder heftigheid en overdrevenheid geschreven dan de
 Teestye, ook daar waar het een opmerkenswaardige overeen-
 komst met dit werk bezit, en pleit er daarom sterk voor dat het
 later uit 's dichters pen is gevloeid.

DES SCHRIJVERS Plichten.

B. III. c. 15.

*Hoe dichters dichten sullen ende wat si
 hantieren sullen.*

Om dat die leeke van allen zaken
 Rime ende dichte willen maken

- Ghelijc clerken , dat wonder es ,
 So hebbic mi bewonden des
 5 Dat ic nu wil bringhen voort
 Wat enen dichter toebehoort ,
 Die te rechte sal dichten wel ;
 Want dichten en is gheen spel.
 Drie pointen horen toe
- 10 Elken dichtre , ende segghe u hoe :
 Hi moet sijn een gramarijn ,
 Warachtich moet hi ooc sijn ,
 Eersaem van levne mede :
 So mach hi houden dichters stede.
- 15 Gramarie is deerste sake ;
 Want si leert ons scone sprake ,
 Te rechte voeghen die woorde
 Elc na sinen soonsten accoorde ,
 Te rechte scriven ende spellen
- 20 Ende dat pointelijc voort vertellen.
 Men sal ooc voren versinnen ,
 Hoemen dat dicht zal beghinnen ,
 Middelen ende daer toe enden ,
 Ende uter materien niet wenden.
- 25 Dat prohemium int beghin
 Sal verstandenisse hebben in
 Van datter volghet na ;
 Auctoriteite , alsic versta ,
 Ende exemple daer toe mede
- 30 Sullen hebben propre stede ,
 Daer hem behoort te stane
 Na datter materien hoort ane ;
 Dat einde vanden dichte sal
 Dat voorste besluten al ,
- 35 Ende daer toe setten proper woort
 Also tier materien hoort.
 Aldus moet die dichtre sijn
 Van rechte een gramarijn ;
 Want die niet en versinnet des
- 40 Wat consten gramarie es ,
 Alse leecke liede , die en moghen
 Te goeden dichters niet doghen ;

- Want sine hebben gheen fundament
 Daer men recht dichten in kent.
- 45 Wat helpter vele of ghelesen?
 Hi moet een gramarijn wesen
 Ende te minsten connen sine parten:
 Dat is tbeghin van allen arten:
 Die des niet en weet, sijts ghewes
- 50 Dat hi gheen goet dichter en es,
 Noch dichter ooc en mach sijn,
 Is hi Walsch, Dietsch of Latijn.
 Tander point dat ic seide,
 Dat is warachticheide.
- 55 Met rechte sullen dichters plien,
 Datsi loghene sullen vlien;
 Want een dichtere dats een poëte,
 Die wel wil datmen wete
 Sine lere ende sine scrifture,
- 60 Ende dattie ooc ewelike dure.
 Vintmen sine scrifture valsch dan,
 So en sal nemmermeer man
 Hem van rechte gheloven voort;
 Want hi heeft dichten verboot
- 65 Ende verloren dichters name,
 Ende sal hebben des ewelike blame.
 Twee dinghen sijn onder dandre al
 Daer men niet in lieghen en sal.
 Hystorien dat sijn deene;
- 70 Want om saken en ghene
 En salmen daer in lieghen een haer;
 Want wilen in doude jaer
 En moeste dichten nienman
 Dan hi diese scouwede an,
- 75 Also Darijs Troyen dede:
 Hi sach selve die waerhede
 Vanden orloghe altemale,
 Dat hi screef scone ende wale,
 Also hijt sach mitten oghen;
- 80 Want en hadde niement moghen
 Bescriven dan hi diet sach;
 Wantmens doe ghemeenlijc plach;

- Ende noch met rechte soude;
 Waert datmen trecht doen woude.
- 85 Daer omme heet ment hystoria:
Hystoria, alsic versta,
 Coomt van *hysteron*, ic hout in dien:
 Dats Griecsch ende luudt also vele als *zien*,
 Om datmens niemene betrouwe
- 90 Dan den ghenen diet aenscouwe.
 Hier bi zullen die dichtens plien
 Harde nauwe voor hem zien,
 Als si van hystorien maken.
 So nauwe vallen die zaken,
- 95 Datmen uut der waerheit keert,
 Als ons een wijs man leert,
 Ende tyen sulken ere an
 Dies noit scout en ghewan,
 Ende sulken wêrpen si in donnere
- 100 Die wel waert is alre ere.
 Dit doet een deel onwetenthede,
 Ende nijt wercter dicke mede
 Ende ooc onste van gronde,
 Die de waerheit slaet van monde.
- 105 Hier bi blijft, voorwaer gheseit,
 Verholen menighe vromicheit,
 Menighe duecht ende scone daet,
 Die nidicheit van monde slaet,
 Dat jammer is sonder verdrach,
- 110 Dat elc niet ghenieten en mach
 Sijnre doghet ende sijnre archeit met:
 Dit ware nochtan gherechte wet.
 Die heilighe scrifture seit albloot,
 Dat loghenen die ziele slaen te doot,
- 115 Ende dat wi zullen antwoorden
 Van allen ydelen woorden,
 Daer die rechte rechtre sal
 Doemen dese werelt al.
- Jacob van Maerlant, die vader
- 120 Is der Dietsche[r] dichtren algader,
 Schelt zere die loghenieren,
 Die valsche materien visieren,

- Die si subtijllic connen cleden
 Ende met sconen woorden leden :
- 123 Alse Kaerlen ende Octaviane ,
 Den welken si draghen ane
 (Ende ooc andren goeden lieden)
 Dinc die hem noit en gheschieden.
 En betaemt haerre eren niet ,
- 130 Datmen dese belieghe yet ,
 Want men machse ghenoech prisen
 Metter waerheit in vele wisen.
 Men leest dat Kaerle voer stelen :
 Ic segt u , al zonder helen ,
- 133 Dat Kaerl noit en stal.
 Sulke maken ooc ghescal ,
 Dathi Kaerle hiet die man ,
 Om datten sijn vader wan
 Op enen waghen , aen een* dienst wijf.
- 140 God die gheve hem onlanghe lijf ,
 Die dese loghene dachte
 Ende eerst in plaetsen brachte !
 Want Puppijn , sijn vader , was
 Een heilich man , sijt zeker das ,
- 143 Ende wan Kaerle aen sijn vrouwe ,
 Die hi ghegheven hadde trouwe
 Mids der heiligher kerken raet.
 Sijn moeder hiet ver Baertraet ,
 Ende was dochter , wi lesent dus ,
- 150 Eens keisers , hiet Eraclius.
 Sijn ouder vader , wildijt weten ,
 Was Kaerl Marteel gheheten ,
 Ende was in overspele ghewonnen ;
 Maer niet wi gheweten en connen
- 153 Weder op karre ofte op waghen :
 Ic en hoords noit boec ghewaghen.
 Si doen ons ooc verstaen ,
 Dat keyser Octaviaen
 Bi Lueven wart gheboren
- 160 In een stede , die wi horen
 Noemen Ten Zeven Tommen.
 Mi dunct datsi zere dommen

- Die dese loghene maken cont ,
 Daer si mede verliesen haren stont.
- 165 Octavianus moeder was
 Julius zuster , alsic las ,
 Gheboren uut Romen der stat.
 Wat node hadde dese vrouwe dat
 Si vier hondert milen van daer ,
- 170 Op een velt woeste ende blaer ,
 In couden ende in winde ,
 Ligghen soude van kinde ?
 Ondanc hebben si diet peinsen
 Ende dusdane loghene veinsen !
- 175 Want si daer moort werken an ,
 Die belieghen dus goeden man :
 Men soude hem dichten verbieden.
 Hets waer , si willen den lieden
 Yet nuwes bringhen te voren ,
- 180 Om dat sijt gherne horen ,
 Ende dat sire lichte aen winnen
 Ofte haren name doen kinnen.
 Hets waer , Ysopus ende Aviaen
 Dichten ende doen verstaen
- 185 Ghedichten van vele zaken ,
 Van dieren alse datsi spraken :
 Dats om leringhe diere uutgaet ,
 Daer men des volcs wesen bi verstaet ;
 Ende menighe ander rime ,
- 190 Als van Reynaerde ende Ysegrime ,
 Brunen den bere ende den das.
 Dat dese dinc vonden was ,
 Was al om lere ende wijsheit ,
 Als ic u voren hebbe gheseit ;
- 195 Want een sin , die is zwaer ,
 Die maken exemple clær ;
 Want in parabolen God selve sprac
 Sine sermoene die hi vertrac.
 Men mach ooc , dat ghi dat wet ,
- 200 Een boerdekiijn vertrecken met ,
 Al ist dat nie en gheschiede ,
 Daer omme lachen die liede ,

- Op dat en is niemens lachter.
 Nochtan so bleeft beter achter ;
- 203 Want wi van allen ydelen woorden
 Ten oordele sullen antwoorden.
 Dus en salmen lieghen niet
 In hystorien , wats gheschiet.
 Dander willic u ruren :
- 210 Dat sijn heilighe scrifturen,
 Alse viten van heilighen lieden.
 Van dingen die hem gheschieden
 Ende van wat ter heiligher kerken hoort,
 En salmen lieghen niet een oort ;
- 215 Want die heilighe kerke is ghesticht
 Op Jhesum Cristum, themelsche licht,
 Die allene is die waerhede,
 Daer ghene loghene en wil mede.
 Dat derde point vanden drien
- 220 Dies die dichters sullen plien ,
 Dat is eerachtiche[i]de ,
 Alsic u hier voren seide ;
 Want dichters die in haer dichten
 Al aertrike willen berichten ,
- 225 Papen, riddren ende ander heren
 Duecht ende wijsheit willen leren ,
 Ende hem dicke spreken na,
 Dese sullen, alsic versta ,
 Hem ten duechden keren mere.
- 230 Hets den lerare leellijc zere ,
 Dathi selve niet en hanteert
 Doghet die hi enen andren leert ,
 Alse Cathoen, die wise man ,
 In sinen boec wel spreken can.
- 235 Nu merct dan wie dichtren waren
 Wilen inden ouden jaren:
 Moyses, onse heilighe vader ,
 Die wilen maecte algader
 Die vijf boeke scone ende fijn ,
- 240 Die dat beghin vander biblen zijn.
 Josephus, die wel gheraecte ,
 Die der Joden hystorien maecte

- Ende menich boec, als een clerc;
Was eersaem in al sijn werc.
- 245 Aristoteles ende Catho,
Seneca ende Plato,
Oracius ende Ovidius,
Boëcius ende Orosius,
Die dichtren waren al haer leven,
- 250 Ende some van hystorien screven,
Ende eersaemlyc altoos hanteerden,
Ende selve hilden dat si leerden.
Jheronimus, die heilighe verlichtere
Ende die edele waerde dichtere,
- 255 Trac die bible met zire pine
Uten Ebreeusche in Latine,
Ende den zouter mede alsoe
Ende menich groot werc daer toe.
Hi hilt altoos waerhede,
- 260 Waer hi quam telker stede;
Want dat Latijn, waerlyc,
Den Ebreeuschen is so ghelyc,
Datmen niet en wert gheware des
Dat teen yet dan tander es.
- 265 Aldus sullen dichters mecken,
Die scrifturen uuttrecken
Van eenre spraken in dander sprake;
Datsi om ghene zake
Te scrivene en onderwinden
- 270 Anders dan sijt daer vinden;
Want uut des auctoors woort
En salmen niet gaen een oort,
Ende uter materien winden twint;
Alsic u voren dede bekint.
- 275 Seghebrecht ooc van Gembloos
Screef die waerheit altoos;
Want hi was een coroniste;
Een die beste die men wiste.
Vincent ooc die Jacoppijn,
- 280 Die vier partien in Latijn
Vanden Spieghel Hystoriale
Scone toebrochte ende wale;

- Was goet gramarijn , dat glijt wet ,
 Warachtich ende eersaem met.
- 283 Dit waren die clerke ,
 Die wilen die goede werke
 Toeleden in gheschrifte ,
 Niet om onste noch om ghifte ,
 Maer om ghemeen oorbaer daar toe ,
- 290 Datse nature vermaende doe.
 Noit men ooc en ondervant ,
 Dat Jacob van Maerlant
 Loghene dichte of voortbrochte ,
 Hoe nauwe dat ment ondersochte ;
- 295 Want sijn leven was eersaem ,
 Als enen dichter wel betaem.
 Wie recht dichter wesen sal ,
 Dat moet hem meest ofte al
 Van naturen in sijn gheboren
- 300 Met dinghen die daer toe horen.
 Dient nature niet en hadde ghegheven ,
 Alle die ghene die nu leven
 En soudent hem niet leren wel ;
 Want dichten dat en is gheen spel :
- 305 Het moet comen uut reynen zinne ,
 Daer gheen commer en is inne ,
 Ghiericheit noch felheit met ,
 Daer de menighe mede is besmet.
 Rechte dichters , hoe dat vaert ,
- 310 Sijn groots loons wel waert ,
 Die doghet houden ende waerhede
 Ende eersaem leven daer toe mede.
 Men mochter ontberen twint ;
 Want dat nuwe ende toude testamint ,
- 315 Alle rechte ende onse wet
 Ende onse ghelove daer toe met ,
 Hantvesten ende hystorien ,
 Daer goet of sijn die memorien ,
 Waren te niete al ghegaen ,
- 320 En hadde die dichter ghedaen
 Bi wien si behouden bliven
 Mids sijn dichten ende sijn scriven.

- Nu willic u segghen ter vaerde,
Welke dichters sijn van aerde.
- 325 Sulc is die dicht van minnen,
Om dat hi sijn lief wil ghewinnen;
Sulc dicht openbare,
Om dat hi gherne namecont ware;
Sulc dicht ooc om gheniet;
- 330 Maer dat dichten en is niet
Van naturen gheboren in;
Want si dichten om ghewin,
Sonder der naturen beheet.
Een rechte dichtere, God weet,
- 335 Al waer hi in enen woude,
Dathi nemmermeer en soude
Van dichtene hebben danc,
Nochtan soude hi herde onlanc
Sonder dichten daer gheduren,
- 340 Want het hoort te sire naturen:
Hi en mochts niet laten, al woude hi.
Dichten moet uut herten vri
Comen ende uut elaren zinne,
Daer God behoude inne
- 345 Elken dichter die waerheit mint!
Hier mede is dit dicht gheint.

JAN DE WEERT.

Nieuwe Doctrinale.

D^r. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 273—284.
Jh^r. BLOMMAERT, Oudvlaemsche Gedichten. III. D.

Onder de leeken, die het ingeslagen voetspoor van Maerlant en Boendale volgden, en heftig de bestaande gebreken gispten, behoort ook Jan de Weert van Yperen, alwaar hij „clerc in surgien” was, zooals blijkt uit eene navolging van Maerlants Wapene Martijn, den Wapene Rogier, eene „disputacie van Rogiere ende van Janne”, welke hij na de Nieuwe Doctrinale of Spieghel der Sonden dichtte. Dit laatstgenoemde werk geeft ons een zeer duidelijk tafereel der maatschappelijke denkbeelden van de veertiende eeuw en van de gebreken van geestelijkheid, adel en burgerij.

DE GIERIGHEID.

vs. 290—732,

- Ghirecheit es een tempeest van moede ,
 Om hope van ghelde oft van goede
 Te crighen , die altoes doet gapen
 Die herte hoe hi tgelt mach rapen ,
- 5 Weder met rechte so qualike ;
 Dits een sonde , die op ertrike
 Sere regneert nu ten tiden.
 Ic salt verclaren int overliden ,
 Hoe vele graden hier uut comen ,
- 10 Ende die int Latijn noemen.
 Ambicio so heet die eerste graet ;
 Symonia hier na staet ;
 Die derde graet hiet Usura ;
 Die vierde Latrocinia ;
- 15 Die vijfte hiet Periuria ;
 Die VI Rapina ;
 Die VII Injusta Iudicia ;
 Dit sijn die grade , als ic versta ,
 Der ghiericheden int Latijn.
- 20 Negheen vreseliker venijn
 Was nie ter zielen behoef ghevonden ;
 Want van allen anderen sonden
 Moghen die papen wel onbinden
 Die zielen , sonder daer si vinden
- 25 Onrecht goet te gader ghedreven :
 Dat moet men emmer wederghen ,
 Oft spapen hant gheleecht op thoest
 Helpt der zielen niet , des gheloeft ;
 Ende dese sonde es soe ghemeyne ,
- 30 Al en ware sonde el engheyne ,
 Dan allene ghierichede ,
 Daer bleve menich verloren mede ,
 Soe ic hier na sal ontladen
 Int bediet van desen graden.
- 35 Ambicio is die ierste graet ,
 Die uter ghiericheiden gaet :
 Dit es als een te ghevene pliet
 Om dat hi enen andren gheven siet ;

- Ende na der ghiften es hem leet,
 40 Dat hem die pennich so saen ontgheet:
 Hij gheeft den pennich om der werelt ere,
 Ende ghenen danc weets hem onse Here;
 Al doet hijt in caritaten,
 Hi scaemt hem dat hijt soude laten;
 45 Die ghifte en comt niet uter herten,
 Mer om der werelt ere begherten,
 Den andren graet, als ic versta,
 Dien so noemic Symonia.
 Desen graet mach men wel merken
 50 In gheleerden, papen ende clerken;
 Waer dat woent een gheestelijc prelaet,
 Daer mochdi vinden desen staet;
 Want als beneficien worden gestelt in kerken,
 Men gheefse dan gheenen armen clercken,
 55 Maer om eere, om bede oft om ghelt,
 So zijn die beneficien nu alle ghestelt:
 Al dusdanighe sonden noemt men Simonien.
 Wij sien oec mede in canesien,
 In abdien, meer oft minder,
 60 Dat sijn al riker lude kinder,
 Diet gheestelike goet besitten;
 Si en connen dammen, graven no spitten,
 Noch doen enighe hantgewerken:
 Men gheeft hen crune, so sijn si clerken.
 65 Diese proeft doet hem segghen niet mee
 Dan in den souter een vers of twee,
 Also men leert in leeken scolē.
 Die leeke die clergie siet dolen
 In desen, si meenen in haren zin,
 70 Datter gheen mesdoen es in,
 Ende segghent oec int openbare:
 Waert dat so grote sonde ware,
 Als die papen segghen int sermoen;
 Si en soudens selve niet doen,
 75 Soe vele als si ghemeynlijc pleghen.
 Dus gaen die blinde die cromme wegghen;
 Ende leyden elc andren in den vliet;
 Mer dit en salse ontsuldighen niet

Als God ten ordele comen sal:

- 80 Haer werken sullen hen volghen al,
Also wel den leeken als den clerken.
Dat mach men in Jobs boec merken,
Dit scrivet tot elken ende niemant los:
» *Opera enim illorum sequuntur illos.*»
- 85 Die lecke sullen volghen ende merken
Der papen woorde in der kerken;
Mer haer ghebreke sullen si vlien,
Ende op haer ydele werke niet sien.
Dat meeste deel der predicaren,
- 90 Wanneer si staen ende openbaren,
Hoe men sal scouwen alle quaethede,
Soe swigen si van der ghierichede;
Want spreken si van hare te vele
Si nepen hem selven bi der kelen.
- 95 Ic hebbe prochipapen ghekent,
Die selve maecten dat testament,
Daer haer prochiane ziec laghen;
Haer ondanc ende oec der maghen
Waest besegheld ende bescreven,
- 100 Eer si tsacrament wilden gheven.
Men vint noch wel sulken cappellaen,
Als hi tot enen zieken sal gaen,
Ende hem niet en wille gheven
In sijn testament bescreven,
- 105 Soe gaet hi bidden ende claghen sere:
» Ic en soude niet dorren voer minen Here
Comen met desen testamente !»
Dus crighen die prochipapen renten,
Ende maken Gode om vercoopen.
- 110 Daer sijn noch Judase bi hopen,
Die Cristuse, ghinghe hi noch op derde,
Verraden ende doen soudon onwerde,
Op datter hem testament af quame.
Owy der jamerliker blame !
- 115 Al heeten si gheestelike prelaten,
In haer werken sijn tmeest Pilaten.
Desen selven graet es oec ghestelt
Den ghenen die prediken om ghelt,

- Ende hueren twoert Gods om voert te vercopen ,
120 Als dese questeerds , die omme lopen
 Ende loven aflaet , ende scelden quite
 Al tsmenschen sonden om een mite.
 Wee hem ! ende tot hoerre scanden
 Ende oec der gheenre diese uutsanden ,
125 Dat si tfolc aldus bedrieghen ,
 Haer ghelt aftuyschen ende ontliegen !
 Die derde graet hiet Usura ,
 Dats woeker , als ict int Latijn versta ,
 Dats als men meer ontfact oft gheeft
130 Van ghelde dat men gheleent heeft.
 Daer es sulc die ghelt te nemen ontsiet ,
 Maer bidmen ten eten hine weyghers niet ,
 Of wilt men hem andere hoefscheit doen :
 Eest causen , rocken , oft hemden , oft scoen ,
135 Dat neemt hi , maer hine wille niet woekeren ;
 Maer desen telle ic vore den cloeckeren ;
 Want wat men hem ghevet hi wille meer ,
 Ende sulke weten enen anderen keer :
 Men set hen voer haer ghelt in hant
140 Coren , beesten , huys , erve oft lant ,
 Dat deerdendeel beter es oft bet :
 Dit heet in coop tot jaren gheset ;
 Want dieghene die tghelt ontfact
 Maecht lossen binner der tijt , daert op staet ;
145 Staet langher soe es sijn recht verloren ,
 Ende die tghelt leent bruuct tgoet daer voren ,
 Alle die bate ende tghenot
 Des goeds vore dat overscot
 Van der baten van sinen ghelde.
150 My duncke diet wel te rechte spelde
 Dat woeker es oft also quaet.
 Nu es daer noch een ander graet
 Van ouden luden of jonghe kinderen ;
 Of ledighe menschen , die node minderen
155 Haer goet , maer gheen ambacht connen ;
 Dese sal men quanchuys gonnen ,
 Dat si haer ghelt redelijc leenen :
 Dat si X penninghe om eenen ,

- Ja, sulc van achte, sulc van viven,
 160 Ende dit sal men voer renten scriven,
 Omdat si hen des woekers scamen;
 Al waert dat si van M eenen namen,
 Soe salt voer Gode woeker heten.
 Wee allen den ghenen diet wel weten,
 165 Ende daertoe raden ende consenteren,
 Si sijn sculdich der wraken ons Heren.
 Men saelt goed winnen met goede,
 Met avonturen ende met voorspoede,
 Als God der op verscinen laet;
 170 Maer die een naelde wert goets ontfact,
 Dat men eenen andren leent,
 Hets woeker; — siet wel wat ghi meent;
 Ghi richters, die hier over sit,
 Hoe swaerlijc ghi u ziele besmit:
 175 Ghi lijt ende bringhet in eenre zeden,
 Daer tfolc hem selven verdoemt mede,
 Ende daer God om plach te plaghen
 Lant ende steden in ouden daghen,
 Ende noch, al beidt hi, wat sal doen,
 180 Want ghy sijtter al af occusoen.
 Nu es des woekers broeder voorcoop,
 Die nu sere heeft allen loep
 Daer men comenscape doet;
 Want nu men quans niet woekeren moet
 185 Voor die boete die daer op staet,
 Soe vinden si enen anderen raet:
 Si doen huse ende kelnæers vollen
 Met yser, met vlasse, coren oft wollen;
 Ende vorderen coopwijf oft coopman.
 190 Ghemate lude comen dan,
 Die des goets hadden wel een deel,
 Ende niet verghelden moghen gheheel;
 Soe moeten sijt coopen jeghen desen,
 Of si moeten daer sonder wesen.
 195 Siet hi dat si sijn in sorghen,
 Hi troestse ende seit: »Ic sal u borghen!«
 Daer vercoopt hi ende gheeft
 Dat hi selve niet en heeft:

- Dats dach ende tijt, also diere als tgoet;
 200 Want men den derden penninc moet
 Diere coopen dant es wert,
 Om dat men des dages beghert;
 Ja sulc, dat noch quader si,
 Vercoopt sijn goet op daghe, ende hi
 205 Coopet weder om ghereet ghelt,
 Den derden penninc min oft die helft;
 Of heeft hijs selve te doene scame,
 So doet een ander in sinen name,
 Maer der sonden en acht hi niet:
 210 Dits al woeker, wie soos pliet.
 Al maken si Gode eenen vlassen baert,
 Si varen allen ter hellen waert.
 Die vierde graet volcht hierna,
 Die heet Latrocinia,
 215 Dats diefte, als goet te nemen met vare,
 Daer mens niet en wort gheware,
 Te stelene in heimelike steden,
 Of valsch ghelt op ketel smeden,
 Borsen sniden om dat ghelt,
 220 Of van den riemen tselver smelt,
 Of beesten bi daghe of bi nachte
 Stelen, ende villense om smeer oft om vachte;
 Want dit moeten al met vare doen,
 Ende decke crigen si haren loen.
 225 Die oec beleit hebben van steden,
 Ende dan met machte by ghierichede
 Nuwe assisen ende scalke ocketten
 Op tfolc visiren ende insetten,
 Op dat sire af ghenieten moghen;
 230 Of ander beleyders, die daer na poghen,
 Dat si der ghemeenten goet van der poort,
 Dat totten ghemeynen orbaer hoert,
 An haer selves bate legghen:
 Dats quader dan diefte, mochment segghen;
 235 Want si stelent al den armen,
 Diet met pinen besweten ende becarmen.
 God haetse allen die des pleghen,
 Ende-al tgemeene bet es hen jegen;

- Elc haetse of vloere lude oft stille.
 240 Oec valt dicke, wachts hem die wille, *in 181 bl. 4.*
 Dat si in haer sonden smoren
 Sonder biechte, soe blijft verloren
 Die ziele, dats te duchten zere.
 Dat goet en sal oec nemmermere
 245 Op haer oer ten derden erven:
 Dus laet God die quade verderven;
 Want men mach met lichten dinghen
 Die quade ghewoente niet weder af bringhen.
 Soe wort die ghemeente dan verwoet
 250 Om dat onrecht dat men hem doet,
 Ende maken ghevecht ende discort,
 Daer dicke af comt ghewelt ende moert;
 Ende van al datter in messciet
 So is hy oersake die teerst beriet.
 255 Die oec om gonst oft om scat
 Die ghemene vriheit van der stadt
 Ontrichten ende breken laten,
 Sijn ghierich, valsch, voer Gode verwaten.
 Die corn, oft wijn, oft ander goet
 260 Valscht anders dan God wassen doet,
 Olie, botere, wolte of vlas,
 Dats grote sonde: elc hoede hem das.
 Die wijn bereiden of maken claer
 Die droeve is, lanc ende swaer,
 265 Si dooden die lude ende maken cranc;
 Als si mesvallen in den dranc,
 Daer sijn si allen af occusoen.
 Alle diet raden of diet doen
 Sijn van der gracen Gods versteken;
 270 Ende al eest dat sire biechte af spreken,
 Elc pape hem te absolveren wacht,
 Want den busscope toehoert of sijn macht.
 Die vunsch coren minghet met nieuwen,
 Of dat droghe met water beschryewen,
 275 Soe dijnt het ende waert te mere vele;
 Of backers, die semel doen in haer mele
 Meer dan die scoef opt felt uutgaf,
 Of hoer broet bachten te laf *bachten*

- Van water, opdat hi te meer sal weghe:
280 Dats al valsch; — wachts hem des pleghen.
 Die den andren sijn erve ontmet,
 Of palen uuttrecht oft verset,
 Of wie anders ghevet quade mate,
 Of goet ontweghet om sijn bate,
285 Ic segt hem, es hi Duutsche of Walsch,
 Dats ghiericheyt in Dietsche valsch.
 Een joncman die een huwelijc doet
 Aen een out wijf om haer goet,
 Daer hi gheen kindre an mach winnen,
290 Dats ghierige sonde ende luttel minnen;
 Ten ware kenlijc openbare,
 Dat orbarlike noetsaken ware.
 Die hoopt of wacht om anders doot,
 Om sijn goet, dats sonde groot.
295 Comans ofte wisselaren,
 Die hen metten ghelde ghenaren,
 Ende den swaren goeden penninc uutwieden,
 Ende den lichten quaden wederbieden,
 Ende brenghen dat goede ghelt van weghe,
300 Dats een quade, ghierighe pleghen.
 Wisselhouden dats woekers quader,
 Want hi es des goeden pennincs verrader,
 Hi weet altoes wat hem baet,
 Eer hine wisselt oft ontfaet.
305 Diet gelt scroden ofte besniden,
 Moghen oec aen desen graet wel riden;
 Het sijn die sondichste dieften die men doet,
 Want si stelen alder lude goet,
 Eest rijc oft aerm, leec oft clerc:
310 Dit is al ghiericheit ende sduvels werc.
 Die vijfte sonde die hier uyt gaet,
 Die ic hete den vijften graet,
 Die der dieften volghet na,
 Die noemic Perjuria,
315 Dats in Duutschen gheseyt Versweren:
 Hier mede hen vele lude gheneren.
 Dese diefte es argher in velen
 Dan daer men met anxste moete stelen;

- Want si roepen totter stonden
 320 Gode te hare valscher orconden ,
 Also ic sal verclaren hier na ,
 Als ic ten X gheboden ga.
 Die VI graet hiet Rapina,
 Ende es een sonde die verre ende na
 325 Onder die edele lude wel es bekint:
 In Dietschen heet men Transament.
 Dit sijn ontsamel edelinghe of heeren,
 Die haer volc roven ende transeneren.
 Als edelinghe hebben arme maghen,
 330 Diese in hare quaetheit draghen,
 Soe worden si volghende desen graet.
 Soe wie nu hevet enighe staet,
 Die en scamet hem niet een blat,
 Dat hi sine gheburen bescat:
 335 Het dunct hem eere dat hijt doet.
 Een simpel man hi en heeft lijf no goet,
 Die enen onscamelen here heeft;
 Eest dat hi hem niet en gheeft
 Dat hi hem heischet van sinen goede,
 340 Hi slaten metter langher roeden ,
 Of raet op hem valsche loeghen;
 Dander en can soe vele niet toeghen
 Daer jeghen, dat hem iet mach baten,
 Hi en moet daer van den sinen laten
 345 Also vele als den heren ghenoecht;
 Hi wort bedraghen ende ghewroecht
 Van soe vele quader saken,
 Hy en can tot gheender onscout gheraken,
 Nochtan dat hy daer noyt om en dochte.
 350 Ander heeren sijn van selken ambachte,
 Dat sy riden ghewapender hant,
 Ende halen die rike liden opt lant
 Verradelijc uut baren huze,
 Ende slaense in stocken met groter confuse
 355 Op haer casteelen oft op haer borghen,
 Daer sy dan sitten ende leden in sorgen.
 Sy pijnse dan met tormenten so groet,
 Dat sy dicwile bicant sijn doet,

- Om van hem goet te hebben oft scat,
 360 Anders en weten sy hem witen wat.
 Dit selde doen sy oec den coepman:
 In bosschen, in velde sy comen daer an,
 Daer hi wandelen waent met vreden;
 Daer comen sy dan op hem ghereden,
 365 Sy slaen, sy steken, sy nemen hem tsijn;
 Dat willen dan luden van wapen sijn,
 Ende selen goede liede heeten.
 So waer dat sy oerloghe weten
 Daer verhueren sy haer lijf,
 370 Om te doden, te roven man ende wijf,
 Om de steden te bernen ende te verraden,
 Die hem noyt niet en misdaden.
 Och dier neringhe ender pleghen,
 Dat sy haer aldus Gode ontweghen;
 375 Ja, sy versmaden oec ende blameren
 Den ghenen die har broet winnen met eeren:
 Sy hetense carels ende vyleyne.
 Haer ontfermen ende haer doechts is cleine,
 Sy sijn in die quaetheit so verhart,
 380 Datter nimmermeer doghet an en wert;
 Hare ambacht dat is roef ende moert,
 Dat leeren sy haren kinderen voert.
 Hoe wee so mach hem sijn te moede
 Dien sy ghecrighen onder haer roede;
 385 Nochtan hoe vele quaets dat sy pleghen,
 Sy hebben heeren die so dreghen
 Ende mededeylen an haer roven,
 Ende loven hem huyze, daer sy boven
 Ter noet op riden ende hebben onthout:
 390 Deser heeren tellic menichfout
 Argher dan die dese ondaet doen,
 Ende sy sijn der al af occusoen;
 Maer dit sijn so ghemein saken,
 Dat sire gheen consiencie of en maken;
 395 Si nemen, na haren werken dunct mi,
 Dat God noch hemel noch helle en si,
 Noch na dit leven gheen lijf hier boven;
 Want elc levet gherne na sijn gheloven.

- Den sevenden van desen graden
 400 Wille ic u in Dietschen ontladen,
 Wat hi es, wat men daer in mesdoet.
 Menich richter, waer hijs vroet,
 Diet vele liever mochten laten,
 Die onrecht wijst om enigher baten,
 405 Die volghet desen graet na:
 Dits Injusta Judicia;
 Hier af es die verstanneſse
 In Dietschen Onrecht Vonnisse.
 Leid een scepen of raet in scouden
 410 Jeghen enen, dien hijt wille onthouden,
 Sijn gheselle, die by hem sit,
 En weet gheen vonnisse op dit.
 Al heeft hi goede brieve, nochtan
 Men seit: » Wildus bliven, jan .
 415 Aen ons segghen, hets u goet,
 Ende wi raden u dat ghijt doet.”
 Blijft hijs, soe moet hi gheven dach,
 Ende of hijt dan ghecrighen mach,
 Dats scoene; ende eest dat hijs niet en doet,
 420 So heeft hi ondanc ende evelen moet.
 Wil hi dan metten rechte voert
 Soe es sijn reden qualic ghehoert;
 Die rechter nemet hem uter hant
 Dat beraet ende settet uut so lanc
 425 In vorsten, dat hem des lopens verdriet,
 Ende heeft liever half recht dan niet;
 Soe gaet men plaesteren ende maken.
 Aldus eest met velen zaken,
 Datten riken anegaet,
 430 Oft den ghenen daert recht aen staet:
 Den enen biet men trecht, dander moetet zoeken.
 Si versuptilen ende vercloeken
 Trecht in soe menigher manieren
 Met nieuwer consten, die si versieren,
 435 Ende maken tonrecht soe ghemeen,
 Dat men recht ende onrecht gheen
 Vaerinc onderkinnen sal,
 Het dunct mi, nu overal.

- Wijst mi den man, ic wise u trecht.
- 440 Die taelmanne hebben hier oec of plecht,
 Die haer tonghe om ghelt verhueren
 Moghen hier in wel verboeren;
 Want si die richters dicke verblinden
 Met losen vonden die si vinden,
- 445 Dat si sitten als dwase of doeren,
 Die niet ghevroeden wat si hoeren,
 Of dincken dat si sweren den eet,
 Recht te doene om lief, om leet,
 Dat niet te laten spade noch vroe,
- 450 Dat God hen hulpen moet alsoe;
 Ende God sal hem also dan
 Helpen, daer nes geen twivel an.
 Verstaen sijs niet, als menichen doet,
 Soe leeren dan so vele dat sijs zijn vroet,
- 455 Eer dat si ten rechte comen;
 Want wien si met onrechte doemen,
 Dat sal God op hem wreken houde;
 Want haer onwijsheit es gheen onscouden.
 Daer es oec sulc die swighet ende hoert,
- 460 Ende latet onrecht driven voert,
 Ende meynt dat hijs en hevet ghene scout;
 Maer alsoe sculdich es hi die hout
 Die coe, als hi es diese vilt.
 Swighet, ghi richters, oft ghi wilt,
- 465 Elc sit voer hem selven daer:
 Laet ghi tonrecht maken claer,
 Ende swighet sonder spreken,
 God en salt niet min an u wreken,
 Dan oft ghijt selve wiset of daet;
- 470 Siet ghi anders hoe ghi ten rechte gaet.
 Och zijn somighe rike lieden,
 Die ter doot restoor ghebieden,
 Als quans ic wil weder gheven
 Dat ic onthiel in mijn leven.
- 475 Als dan die arme luden comen,
 Wye men tierst heeft afgenomen;
 Dan gaet men daer jeghen visieren ende dinghen;
 Om dat men iet daer uut mocht wringhen;

- Soe gheeft men hem dan van viven twee ,
 480 Ende sulc tijt eer min dan mee.
 Die armen, die niet waenden hebben gehad,
 Sijn blide dat si ghecrighen wat;
 Met dat si hebben si henen trecken.
 Dan comt die doot ende stect den vrecken ,
 485 Die testament dus heeft besneden ,
 Ende stierten ter langher droefheden.
 Andere stichten voer haer doot
 Met quaden goede missen ende sanghe groot,
 Of capelrien, of outaren :
 490 Dat sal ic hierna verclaren ,
 Wien dat daer af comt profijt :
 Hoert van Invidia , dats Nijt.

M E L L I B E U S .

D^r. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III^r, 284—295.

Dit leerdicht, dat met Boendales wijze van voorstelling en uitdrukking eene groote overeenkomst verraadt, en misschien van zijne hand kan zijn, werd vertaald uit het Latijn naar Albertanus van Brescia, die van 1235—1246 verschillende stukken schreef. Het is opgedragen aan „den hertoghe van Brabant,” denkelijk Jan III, en schijnt in 1345 nog niet het licht gezien te hebben, daar men in de Dietsce Doctrinale, B. II. vs. 3461 leest :

Also alst meester Albertae
 In sinen boeke doet verstaen ,
 Alsoe ict las in dat *Latijn*.

Het tijdperk van het ontstaan der vertaling schijnt dus bepaald te moeten worden tusschen 1345—1355, toen Jan III stierf.

LESSEN VOOR STUDIE.

Wat noet is den studere. XI.

Die studeren wil ende leeren
 Sal den sin algader keeren
 Totter dinc, lude ende stille ,
 Daer hi in studeeren wille ,

- 5 Met neerste groet, gheloves mi;
 Ja! in dinghen die nuttelic si,
 Ende die den man moghen bringen
 Te goeden state ende dinghen.
 Men sal eerst leeren dat verkoert,
- 10 Ende neerstelike leren vort.
 Niemen soude, alse wi lesen,
 Te vrouch meester willen wesen;
 Want men moet pinen menighen dach,
 Eer men ten hoochten comen mach;
- 15 Ende oec ter eeren van eerdrike
 Ne mach men niet comen haestelike,
 Men moet die tijt lang leeden
 In sorghen ende in arbeiden.
 Men sal eerst dat cleene leeren,
- 20 Ende dan ten meesten keeren.
 Hets beter, alsic versta,
 Dat men neder op den pleine ga
 Dan men boven op toghe liepe,
 Ende viele in den dale diepe.
- 25 Een wijs man seit dese dinc:
 »Deen wech die een nie en ghinc
 Sal hi alleene niet bestaen,
 Hine sal eenen voren doen gaen.
 Die vliegghen wil eer hi vloegghel heeft
- 30 Dicken ghevalt dat hi sneeft.”
 Een jongher die wil leren,
 Hi sal sinen meester eeren,
 Ende oec sijn onderdaen,
 Ende met hem gherne gaen,
- 35 Ende wat hi seit wel verstaet,
 Ende met ghenoechten anevaet.
 Alse die meester hevet voren
 Jongher die gheerne horen,
 So glorifiert hi in dat,
- 40 Ende lesset vele te bat.
 Niemen utet gherne sijn wort,
 Daer ment niet gherne hort.
 Die jongher en mach niet wesen
 Boven sinen meester, alse wijt lesen.

- 43 Dat hi in die scole hort
 Sal hi thuus vertellen vort,
 Ende dicken in herte bevaen,
 So ne mach hem niet ontgaen,
 So en slacht hi niet, weet wel dat,
- 50 Den sacke die heeft een gat,
 Die onder en houdet niet
 Wat mer van boven inghiet.
 Men moet pinen ende arbeiden,
 Ende die tijt met neereste beleiden;
- 55 Want roekelooshede, dats waer,
 Es ene stiefmoeder harde zwaer,
 Ende neerstichede, als ic bevroede,
 Die es moeder van allen goede;
 Met arbeiden mach men comen
- 60 Te groter eeren ende vromen;
 Ende der ledichede
 Can volghen alle onsalichede.
 Die studeren wil, dat hi siet
 Ne sal hi haestelike liden niet,
- 65 Maer met staden sal hi
 Grondeeren wat gescrifte si,
 Ende na der waerheit dat verstaen.
 Die scrifture heeft bevaen
 In woerden die ewangelie al;
- 70 Mer weet wel dat men niet sal
 Op die woerde niet studeren,
 Mer sal wijsheit gronderen:
 Dat morch vander redenen leit
 In die verstannisse, dats waerheit.
- 75 Also die ziele, dat ghi weet dat,
 In den lichame es ghesat,
 Also es die sin van der scrifturen,
 Mer die worde sijnt diene rueren.
 Paulus doet ons verstaen,
- 80 Die lettere can doot slaen,
 Ende die gheest can levende maken.”
 Nu hort tbediet van deser saken:
 Grote clerke, weet dat wale,
 Die hem funderen alte male

- 85 Op die lettere ende op die wort,
 Om scone te vertreckene woert,
 Verheffen hem in haren sin,
 Ende doden haer siele daer in;
 Mer die haer ziele menghen
- 90 Met der heiligher leeringhen,
 Die de lettre uutgheven,
 Dat maect in hem een leven.
 Dan wercter die heilige geest in[ne]
 Ende vulmaect die Gods minne.
- 95 Die Joden, wildijt weten,
 Hebben bibelen ende propheten,
 Ende si verstaen die lettere bloet:
 Daer om slaen si hare siele doot.
 Die lettere ne zoude doghen niet,
- 100 Ne dade die sin die mer ute tiet:
 Aldus sullen si hem bekeeren,
 Studente die willen leeren.

Wat scolieren toebehoert. XII.

- Scolieren sullen stille wesen
 Ende gherne studeeren ende lesen,
 Ende haren sin bedwinghen
 Van onnutter wandelinghen;
- 5 Want die den sin, lude ende stille
 Tallen dingen gheven wille,
 Moet van al te min ontfanen.
 Een scolier, al sonder waen,
 Die sal hem altoes bekeren
- 10 Ter nutteliker leeren,
 Ende hebben sulke boeke,
 Daer hi wijsheit in soeke,
 Ende int cleene eerst beghinnen,
 Ende emmer vort mee ghewinnen.
- 15 Die een huus wel maken sal,
 Hi leget tfundament vor al;
 So dat fundament starker is,
 So men daer op, des sijt ghewes;
 Maken mach zwaer last,
- 20 So es dat huus dan vast:

- Also moeten die kindere
 Eerst leeren dat mindre ,
 Ende daer naer hem te meere gheven
 Daer wert hare conste verheven ,
- 25 Ende ute eenen wortele ghegroyet,
 Daer hem niemen vroeders en moeyt.
 Men gaet rechter , dats waereit ,
 Den wech op tlichte lant geleit ,
 Dan men op dat hoghe trede ,
- 30 Ende dan van boven neder glede :
 Dit staet ghescreven in Decreten.
 Paulus doet ons oec weten :
 »Sonder leedre ne gaet te geen stont
 Den wech die u niet es cont.”
- 35 Oec spreekt dit een wijs here ,
 Dat hi vallet al te zeere
 Die hem selven te vliegen geeft ,
 Eer hi vlogel of plumen heeft.
 Vor uwen meester telker stede
- 40 Weest sober ende stille mede ,
 Ende uwen sin saltu altoes keren
 Om sijn spreken ende leeren ,
 Ende neven hem en wilt niet gaen ,
 Maer weest hem altoes onderdaen ,
- 45 Ende hem en saltu begripen niet ,
 Wat ghi an hem hort of siet ;
 Want gheen jongher mach wesen
 Boven zinen meester , alse wi lesen.
 Die jonger sal den meester minnen ,
- 50 So sal hi vele te [bat] versinnen
 Die leeringhe ende verstaen ,
 Die ute sijns meesters monde gaen ;
 Maer heeft hi den meester leet ,
 Te min het hem in therte gheet.
- 55 Alse die meester lesen wille ,
 Sal die jongher zwighen stille ,
 Ende sine herte setten vort
 Te onthoudene dat hi daer hort ;
 Want van zwighene ende spreken is tijt ;
- 60 Elc te sinen ponte , des seker sijt ,

Also ons Salemoen seit :

»Men sal eerst leeren die waereit
Swighent ende daer naer
Die wort prediken openbaer.”

- 65 Men sal zwighen ende horen ,
Ende daer toe leveren die oren ;
Want die leerer seit node sine wort ,
Daer mense niet gherne ne hort ;
Maer alsi siet dat die scolieren
- 70 Sine wort merken ende begheren ,
So leest hi te bet , alsic eer seide ;
Dits scolieren eere ende bate mede.
Scolier die ter scolen gaet
Ende niet onthout dat hi verstaet ,
- 75 Slacht den sacke die heeft een gat ,
Ende die ne onthout dit no dat.
Men sal neerstelike studeeren ,
Ende met staden dat gronderen ,
Ende den sin der waarheit verstaen ,
- 80 Eer men vort in den text sal gaen.
Ghene ghenouchte suldi ontfæen
In die scone worde sonder waen ,
Verchiert alset bloumen waren ,
[Maer ghi sult merken sonder sparen] ¹⁾
- 85 Den sin ende sine virtut ,
Ende daer morch sughen uut ,
Alse die siele , des sijt ghewes ,
Boven den lichame es ,
Also men daer vint gescreven :
- 90 »Die lettre doot , die gheest doet leven.”
Die alle die loye die moghen wesen
Buten boeke conste lesen ,
Ende wisti niet den sin daer af ,
Het en doochde hem niet een caf .
- 95 Alse ghi twifelt vraghet dan ,
So doedi alse die wise man ;
En rouke u hoe cleene hi si ,

1) Waarschijnlijk ontbreekt hier een regel in het Hs. , welke ongeveer aldus zal geluid hebben.

- Of hoe jonc of so mate daer bi:
 Emmer vraghet, nacht ende dach,
 100 Hem die u berechten mach.
 Ghine sult den man anesien twint,
 Maer dat hi u leert dat mint.
 Alse ghi vor den meester hort,
 Suldi sijn al onghestort,
 105 Ende al ute uwer herten setten,
 Dat u ant verstaen mach letten;
 Ende bedinken u te voren,
 Dat ghi niet ne sult horen
 Van uwer lessen int ghevrouh
 110 Meer dan ghijs hebt ghenouch.
 Ghi sult vraghen altoes met
 Die dinc, die ghi niet en wet,
 Den genen die de waerheit weten,
 Ende dat onthouden zonder vergheten,
 115 Ende dat altoes leren vort
 Den genen diet gherne hort.
 Dese die doen zonder waen
 Den scolier boven den meester gaen.
 Van uwer conste, wats ghesiet,
 120 Ne suldi u selven prisen niet;
 Want lof ende prijs in dinen mont
 Wert onsuver talre stont.
 Die hem selven vroet seggen
 Sal men metten sotten legghen.
 125 Die een meester wil wesen
 Hi wachte hem wel van desen,
 Ende sie dat hi hebbe spade ende vroe
 Dat enen meester behort toe,
 Ende hem niet anneme die name,
 130 Daer hi of ontfact blame,
 Ende en soeke eere no stede,
 Daer hi valt in blamen mede.
 Hets menich goed clerc diet besochte,
 Die tenen meester niet ne dochte.
 135 Sulke goede moncke men oec vint,
 Die teenen abt ne doghen twint.
 Een meester sal sijn betame,

- Besceden ende oec eersame;
 Ende wel sijn ghefondert
- 140 In die dinc dies hi instrueert,
 Erachtich in allen saken,
 Ende van eenre scoonre spraken.
 Men sal studeeren al met staden
 Ende den sin niet te zere verladen :
- 145 Wat men sonder mate doet
 Dat valt gherne ondervoet,
 Ende dat men met maten past
 Es ghestade ende vast;
 Want oeffeninghe, weet al bloet,
- 150 Die men doet met neerste groet,
 Doet sin ende nature verteren,
 Ende sonderlinghe dat studeren;
 Want een wijs man ons dat seit,
 Dat in middel leit die salicheit.
- 155 Een ander wijs man dat segghet,
 Dat die cracht in middel leget.
 Dat derde punt, dat ghi dat weet,
 Daer men den sin mach rusten met,
 Ende in punte bringhen weder,
- 160 Men sal den boec leggen neder,
 Ende yet anders gaen werken,
 Daer die sin in mach sterken,
 Of erghent gaen spacieren, ¹⁾
 Dat die sinne mogen sijn te vreden.
- 165 Onder andre dinghe sijn II saken
 Die den meester maken,
 Hine mochte anders niet fijn
 Van siere conste meester sijn:
 Deen is wille, sijt des vroet,
- 170 Ende conste es dander dat men hebben moet.
 Ist so dat ghi dan u leeren
 Ter clergien wilt bekeeren,
 So moghedi met III saken

1) Hoogst waarschijnlijk is hier een paar regels uitgevallen,
 welke men misschien aldus zou kunnen aanvullen :

Ende den sin dus aysieren,
 Ofte ander dinc doen mede,

- Uwen sin ghieduerich maken,
 175 Ende scerp te al sulken dinghen :
 Deerste is met neerster meeningen;
 Dander dat is, sonder waen,
 Neerstelike lesen ende verstaen;
 Terde is dat ment sal
- 180 Int herte wel versten al;
 Tvierde is, alse seit die lesse,
 Dat men in die ghedinknisse
 Die dinc dicken sal verstaen,
 Sone mach soe lichte niet ontgaen.
- 185 Die in scolen wil lesen
 Sullen sachte ende eersam wesen,
 Ende oetmoet [hebben] daer toe met,
 Van quaden wille ombesmet,
 Ende haten des vleeschs welichede,
- 190 Ende scuwen alle dorperhede;
 Ende dat hi hem daer toe keert,
 Dat hi van al gherne leert,
 Ende hem te verheffen niet
 Van siere conste, wats gheschiet.
- 195 Die aldus is gheordineert,
 Dat hi andere instrueert
 Ende berecht van allen vragen,
 En salt siere wijsheit niet andragen,
 Maer Gode danken diet hem gaf,
- 200 Daer alle wijsheit coemt af;
 Daer na den genen oec alsoe
 Van wien dat het quam toe.
 Drierande oetmoedicheit
 Sal hi hebben die ten studien leit:
- 205 Deerste is, hoet vert,
 Dat hi ghene sciencie veronwert
 Noch scripture hebben sal;
 Want die scripture sijn al
 Ghemaect om onse leere.
- 210 Seneca seit, die wise heere:
 »Dune souds niemens onwijsheit
 Versmaden noch hebben dat leit;
 Want an beede mach men leren,

- Diet te rechte wil keren.
- 215 Arech connen hort toe den vroeden,
Om dat siere hem voren moghen hoeden,
Ende sullense scuwen ende vlien,
Ende altoes na die doghet tien.”
Dander es dat scolieren
- 220 An wien si leren hem niet sconfieren,
Weder hi si sot of vroet;
Want Seneca die maect ons vroet:
»Hets beter cleene dinc studeren
Dan niet in ghere wijs leeren.”
- 225 Die derde wijsheit, sijt des vroet,
Alse een is worden clerc goet,
Dat hi dan vro ende spade
Ander clerke niet versmade;
Want Seneca seit dit wort 1):
- 230 »Dat ghi cont dat leert vort
Omoedelike, dat radic u,
Den ghenen diet beghert an u.”
Men sal den sin daer toe keren,
Dat men altoes gherne sal leren;
- 235 Nochtan is niemant dan
Die alle dinc gheleren can.
Oec en mach die memorie niet
Al onthouden dat men siet.
Floy 1) seit: »Alle dinc ghedinken
- 240 Ende onthouden sonder winken,
Is bet godlijc dan menschelijc.”
Oude recht seit oec desghelijc:
»Die vele wil weten
Ende des niet te myn vergheten,
- 245 Sal altoes leeren, des sijt gewes,
Alst point ende tijt is;
Ende soe wie des niet en doet,
Is meer dwaes dan vroet.
Gheen sin sal ledich staen,
- 250 Maer in ledicheden vortgaen.”
Seneca seit, die vroede man:

1) Hs. *vrot*. 2) Lees: *Eloy*?

- »Die niet leert vergheet dat hi can,»
 Ende hi seit oec, dat men sal
 An elken leren overal,
 255 Mach hijt onthouden dat geval;
 Want dien luden alle gheven
 Wert in rijcheden seer verheven.
 Wie dat te leerne niet verstaet,
 Ende onwerdelike dat versmaet,
 260 Weet dat hi tduuls kint bet si
 Dan ons heren Jhesu Christi.
 Een wijs man spreect daer hier ave:
 »Had ic enen voet inden grave,
 Nochtan soudic willen ¹⁾ leren,
 265 Daer coemt af soe vele eeren.”
 Hets vele beter gheleert min,
 Ende dat onthouden in den sin,
 Dan dat men vele leeren wilde,
 Ende dies luttel of niet onthilde.
 270 Ledichede brecht die sinne
 Ende brinct ydelheit daer inne,
 Ende nerectichede sonder letten
 Cannen weder te punte setten.
 Tulleus seit oec daer toe:
 275 »Dat ic sdaghes hore of doe,
 Dies ghedinket des avonts al,
 Eer mi die slaep comen sal.”
 Die wise Seneca die seit:
 »Mine leet nie dach in ydelheit;
 280 Want oeffeninghe des arbeids can
 Goeden sin maken in den man.”
 Goede scolieren sullen sijn
 Nerstich alse een zwijn,
 Dat des morghens utegaet
 285 Ende al den dach soect sijn aes,
 Sonder ruste, dats waer;
 Ende altoes leeren hier ende daer:
 Dus sullen clerke sijn die leren,
 Die hem ter weisheit willen keren.

1) Hs. *willic*.

